

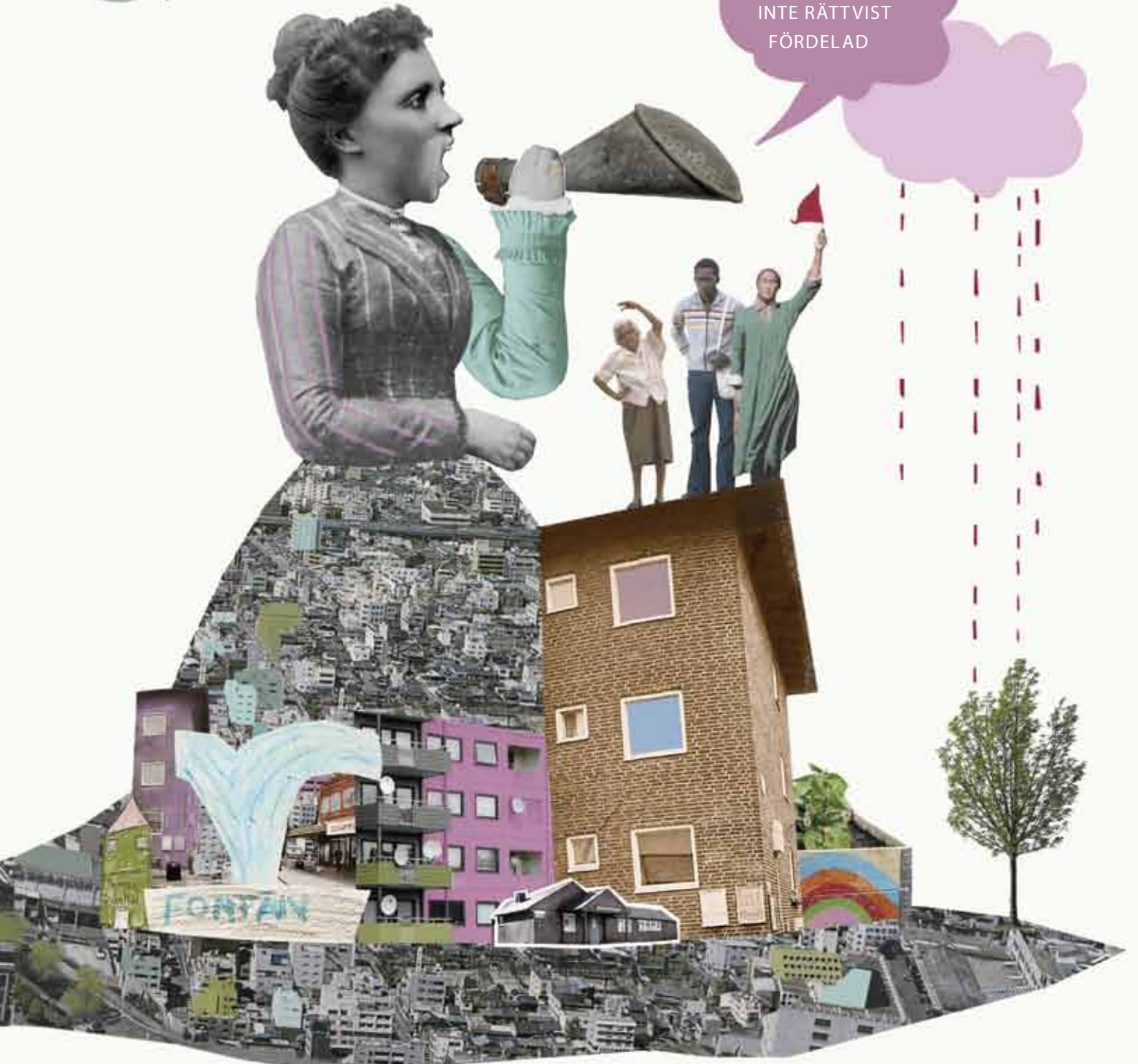

FRAMTIDEN ÄR REDAN HÄR

Hur invånare kan bli medskapare i stadens utveckling

– DEN ÄR BARA
INTE RÄTTVIST
FÖRDELAD

FRAMTIDEN ÄR REDAN HÄR

Hur invånare kan bli medskapare i stadens utveckling

© 2013 Författarna: Jenny Stenberg, Hans Abrahamsson, Henric Benesch, Martin Berg, Pål Castell, Emma Corkhill, Sara Danielsson, Anna Fridén, Rakel Heed Styffe, Lars Jadelius, Vanja Larberg, Nazem Tahvilzadeh

Publikation i forskningsprojektet *Mellanplats – Samspelet mellan medborgarinitiativ och inbjudet deltagande i stadsplanering:*

Ett interaktionsforskningsprojekt

www.mellanplats.se

ISBN 978-91-980300-7-5

FINANSIERING Forskningsrådet Formas
ADMINISTRATION Göteborgs miljövetenskapliga centrum
PROJEKTLEDNING Jenny Stenberg, Institutionen för Arkitektur
Chalmers tekniska högskola
412 96 Göteborg
Växel 031 772 10 00

Majornas Grafiska AB, Göteborg, Sverige 2013

Framtiden är redan här

*Hur invånare kan bli medskapare
i stadens utveckling*

»*The future is already here*

Mellanplatsprojektet

Forskningsprojektet som skrivit denna bok kallas för **Mellanplats** men har egentligen det långa namnet »Samspelet mellan medborgarinitiativ och inbjudet deltagande i stadsplanering: Ett interaktionsforskningsprojekt«. Projektet är finansierat av Formas genom utlysningen »Samordnad stadsutveckling – en förutsättning för hållbarhet« som gjordes i samverkan med Energimyndigheten, Naturvårdsverket, Trafikverket och Riksantikvarieämbetet. Projektet är också medfinansierat av Västra Götalandsregionen och Göteborgs Stad.

Mellanplatsprojektet pågick 1 januari 2011 till 31 mars 2013 och förvaltades av Göteborgs miljövetenskapliga centrum på Chalmers tekniska högskola. Projektledare var Jenny Stenberg på Chalmers Arkitektur och projektet var transdisciplinärt i den meningen att de tolv deltagarna kom från olika bakgrunder inom akademien, arbetade inom Göteborgs Stad och Västra Götalandsregionen eller var egna företagare. Vi har vitt skilda bakgrunder men samtidigt en gemensam koppling till stadsutveckling genom arkitektur, landskapsarkitektur, design, freds- och utvecklingsforskning, processledning, offentlig förvaltning och globala studier.

Arbetsättet vi använde av oss av var interaktivt i den meningen att det ständigt pågick en dialog mellan projektdeltagarna och invånare å ena sidan och kommunanställda å andra sidan. Vi arbetade med olika forskningsmetoder utifrån vår respektive bakgrund. Alla deltagare presenteras längst bak i boken.

Mellanplatsprojektet har även resulterat i ett antal akademiska artiklar och en konferens i Hammarkullen 2013. Läs mer om projektet på www.mellanplats.se

– *it's just not evenly distributed*«

William Gibson

Framtiden är redan här vill fördjupa och bredda perspektiven runt hur stadens invånare kan bli mer delaktiga i hur staden utvecklas och gestaltas. Vi vänder oss till alla som arbetar med och är intresserade av stadsutvecklings- och demokratifrågor. Vi hoppas att vi kan ge nya intressanta infallsvinklar som kan bli användbara i det dagliga arbetet med att utveckla inkluderande och hållbara städer.

Vi som skrivit träffades på ett seminarium som Mistra Urban Futures organiserade i februari 2010 inför Formas utlysning av medel för *Samordnad stadsutveckling – en förutsättning för hållbarhet*.

Några engagerade individer från olika kunskapsfält började träffas regelbundet och planera en gemensam ansökan. Drivkraften var att försöka förstå hur en bättre stad kan utvecklas utifrån befolkningens perspektiv och behov. Det vi hade gemensamt var erfarenheter av att det fanns en tröghet i att möten kom till stånd mellan dialogansvariga tjänstemän och de medborgare som själva tog initiativ för att utveckla och påverka sin stad. Hur kunde vi skapa kunskap om och bidra till att dessa två perspektiv möttes och samspelade i stadsutveckling?

Vi fick finansiering och i januari 2011 påbörjade vi det interaktiva forskningsprojektet i samverkan med olika samhällsaktörer. Vi valde att fokusera vårt arbete till två miljonprogramsområden i Göteborg där vi var lokalt förankrade genom tidigare arbeten: Hammarkullen i Angered och Backa i Norra Hisingen. I dessa områden pågår olika former av

förnyelsearbete med flera stadsutvecklingsprojekt och kommande renoveringar. Samtidigt har respektive stadsdel allvarliga problem med hög arbetslöshet, ökad segregation i staden och en stigmatiserande syn på området utifrån. För oss har det varit viktigt att se och förstå hur befolkningen i dessa områden skulle kunna utgöra en resurs i det pågående utvecklingsarbetet och varför de i så liten utsträckning gör det idag.

Texterna i boken kan läsas var för sig men de följer även en röd tråd. Vår berättelse börjar i det stora med en överblick över städernas nya framtida roller och medborgarens roll i stadsplanering. Vi presenterar sedan några exempel på hur man jobbar med dialogfrågor på nationell och kommunal nivå och på de svårigheter och möjligheter som uppstår i mötet mellan tjänstemän och dem som bjuds in att delta i dialogprocesser.

I mitten dyker vi sedan ner i konkreta projekt i Backa och Hammarkullen som vi varit involverade i och ger en bakgrund till begreppet Mellanplats. Avslutningsvis funderar vi på hur viktig formen är för dialog och lyfter slutligen blicken och ser in i framtiden. Hur kan framtidens medborgare bli mer delaktiga i stadens utveckling?

Tänkvärd läsning!

Mellanplatsgruppen

Redaktörer Sara Danielsson och Martin Berg
Göteborg den 27 februari 2013

ФОТО *Vanja Lanberg*

Innehåll

Del 1 | En värld i rörelse

Vår tids stora samhällsömdaning – städers ökade roll för social hållbarhet	10
Medborgerlighet och medborgarinitiativ	14
Medborgardialoger – dess kritiker och förkämpar	18
Medborgarens roll i planering – globalt och lokalt perspektiv	22
Delat ansvar för helheten	27

Del 2 | Dialog i tiden

Dialogens politik – demokratiutveckling med förhinder	32
Stegen och trappan – olika syn på deltagande	36
Stegen och kuban – vad döljer sig bakom medborgardialogen?	42
Medborgardialogens förutsättning i praktiken	47
Democracy is hard to love	52

Del 3 | Platser och röster

17 scener ur ett forskningsprojekt	60
Kommentar till »17 scener ur ett forskningsprojekt«	66
Röster från Backa	69
Perspektiv på Mellanplats	74
En berättelse om Mötesplatsen	77
Samhällsbyggande – fyra kriterier för framgång	81
Odling och följer av en föreläsning	86
En eldsjäl tankar om deltagande	90

Del 4 | Form och möjligheter

Om dialogens platser och former	94
Verktyg för visualisering	98
Medskapande design utvecklar social upphandling?	101
En processledares tankar om delaktighet	108

Del 5 | Nya roller och utsikter

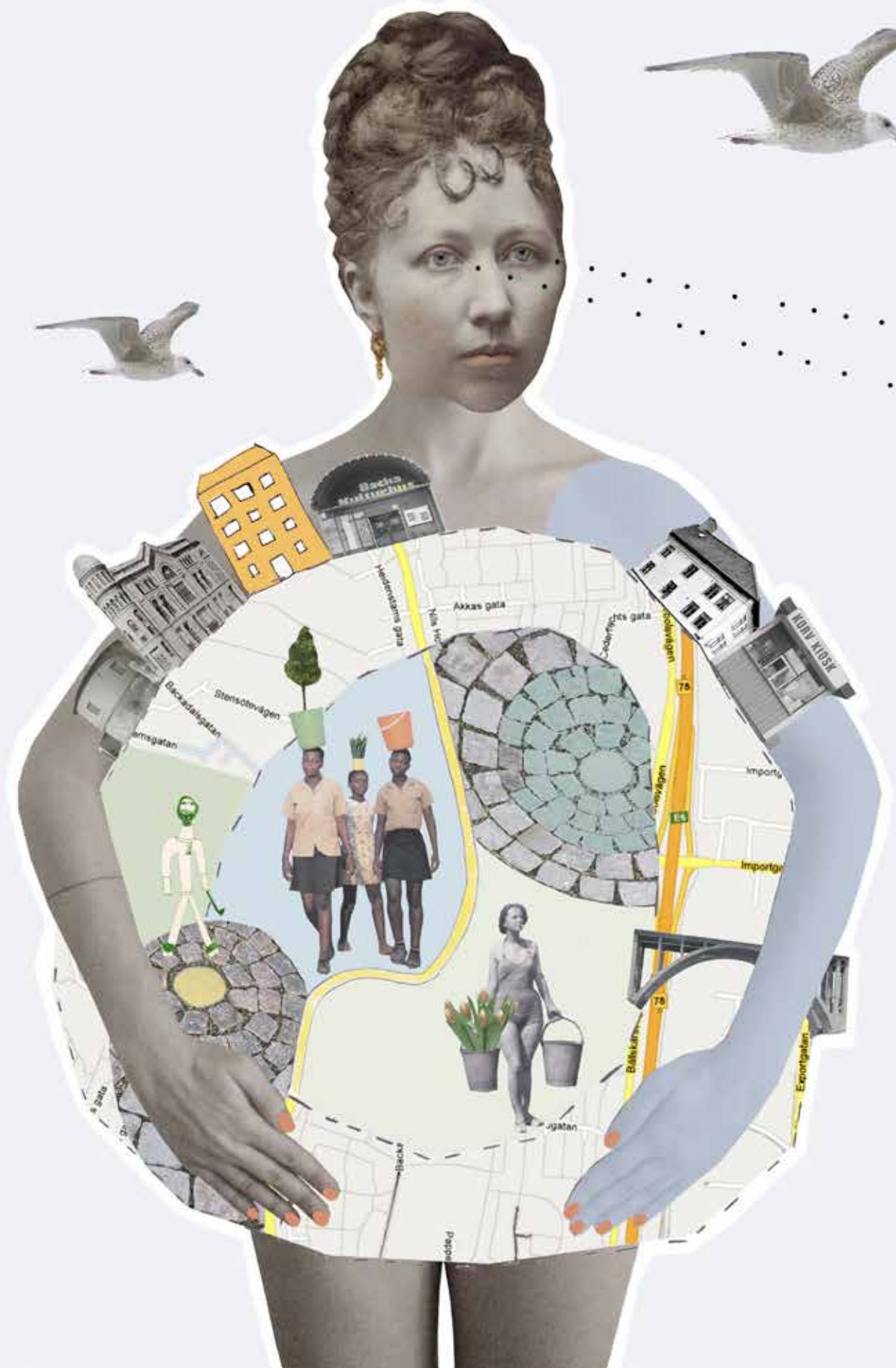
Makt, dialog och viljan att öka människors politiska delaktighet	112
Deltagande styrning – hur ska medborgardialoger utformas för att fördjupa demokratin?	118
Advocacy planning – en ny roll för planerare i Sverige?	122
Stadsplanering i ett organiskt samhälle	126

Presentation av alla deltagare	130

Referenser	134

del 1 | En värld i rörelse

Vår tids stora samhällsomedaning

– städers ökade roll för social hållbarhet

Vår tids stora samhällsomedaning medför en rad komplexa samhällsproblem och nya konfliktmönster. Ur ett freds- och utvecklingsperspektiv ställs stora krav på utvidgad demokrati, dialog och politisk delaktighet för att dessa skall kunna hanteras på ett socialt hållbart sätt.

AV HANS ABRAHAMSSON

Globalisering, migration och urbanisering utgör viktiga förändringskrafter i den stora omdaning som präglar vår tids samhällsutveckling (Sassen, 2006). Globaliseringen medför att jorden krymper. En händelse någonstans långt borta får stor betydelse någon helt annan stans. Förbättrade och billigare kommunikationer ökar människors kontaktytor och rörlighet (Scholte, 2000). Tillgång till internet gör att alltfler har sitt vardagsliv på flera platser samtidigt, beroende på var deras nära och kära vistas (Eastmond & Åkesson, 2007). Alltfler söker sig till det moderna livet i städer, här sker möten och här ökar livschanser (Clark, 2003, Short, 2004). De sätt på vilket dessa förändringsprocesser flätats samman och samverkar ställer stora krav på global samhällsstyrning för att en hållbar utveckling skall bli möjlig (Amen 2011, Kennedy, 2010).

Hans Abrahamsson är docent i freds- och utvecklingsforskning på institutionen för Globala Studier vid Göteborgs Universitet och gästprofessor i Globala Politiska Studier vid Högskolan i Malmö.

Globalisering skall uppfattas som en lång historisk process. Den tog sin början med att människor började sprida sina olika idéer och trosuppfattningar för flera tusen år sedan. Globaliseringen avstannade tillfälligt under upplysningstiden i samband med det nationella projektet. Nationalstaten tog över och pressade tillbaka andra aktörer från det politiska rummet. Denna period av nationalstatsbyggnad, som tog ordentlig fart genom den westfaliska freden 1648, är en mörk tid i Europeisk historia (Hettne, 2009). Under flera hundra år avlöste blodiga krig varandra. I slutskedet av andra världskriget träffade de västallierade en överenskommelse om regelverket för den internationella politiska ekonomin (Abrahamsson, 2003). Som nedanstående figur försöker illustrera skulle överenskommelsen snart visa sig släppa ut »globaliseringsanden ur den westfaliska flaskan« och sätta ny fart på ekonomisk och kulturell interaktion världen över (Abrahamsson, 2012a utifrån Hettne, 2009).

Pre-Westfalisk Ordning

Westfalisk Ordning

Government
Nationalstaten

Post-Westfalisk Ordning

Governance
Flernivå - Partnerskap

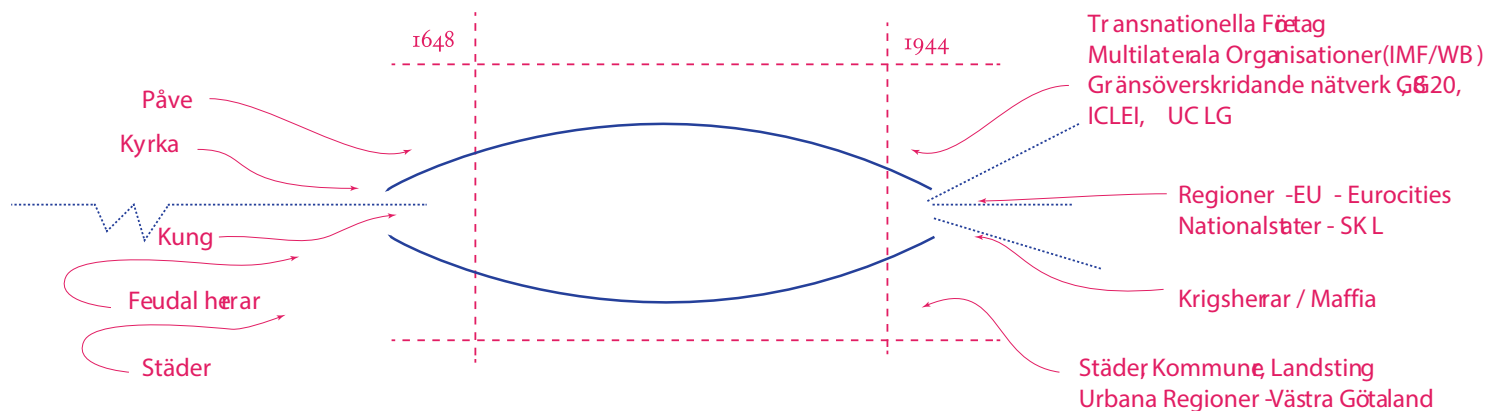

Bild 1 | slutet av den nationalstatsbyggande epoken medförde ekonomisk utveckling och geopolitiska överenskommelser att »globaliseringsanden« successivt kunde ta sig ut ur den »nationella flaskan« och möjliggöra nätverkssamhällets globala framväxt (Abrahamsson, 2012a utifrån Hettne, 2009)

Snart skulle de enskilda nationalstaternas handlingskraft komma att begränsas. Det handlar inte bara om att en ny skolbildning för den offentliga förvaltningens roll i förhållande till den privata sektorn vuxit fram och fått ett stort genomslag (Hall, 2012). Det handlar också om det faktum att det ekonomiska beslutsfattandet globaliserats så mycket fortare än det politiska. Sammantaget har utvecklingen medfört att staten många gånger pressats tillbaka i det nationella politiska rummet och ersatts av mer svårgreppbara maktstrukturer (Hettne, 2009). Det kan handla om internationella finansiella institutioner, transnationella företag, regionala sammanslutningar på en mer övergripande nivå eller om hur kommuner och landsting, ofta i samverkan och partnerskap med ekonomiska aktörer på lokal nivå, ökat sitt inflytande på statens bekostnad. Statsvetenskapen talar härvidlag om att samhällsstyrningen utvecklats från »Government«, med sina mer hierarkiska beslutsordningar, till »Governance« präglad av flernivåstyrning och mer platta nätverk och partnerskap mellan flera mer likvärdiga aktörer (Pierre, 2011).

Samtidigt som utvecklingen ställt nya krav på samordning och global samhällsstyrning vittnar olika internationella toppmöten om svårigheten att få till stånd internationella och legitima institutioner med global räckvidd. Många nationella beslutsfattare anser sig inte kunna ge avkall på nationell suveränitet och nationella säkerhetsintressen. Det är på den nationella nivån som valmanskåren finns och det är denna valmanskår som avgör beslutsfattarnas framtida maktinnehav. Utvecklingen har fått olika internationella konferenser under senare år att istället lyfta fram den roll som medelstora städer och dess gränsöverskridande nätverkssamarbete skulle kunna tänkas spela för en hållbar samhällsutveckling, såväl ekonomiskt som ekologiskt och socialt.

Det civila samhällets uppluckring

Till följd av krav på minskad central förvaltning drar också den svenska staten sig tillbaka från det politiska rummet. Alltmer av kostnaderna för vård, skola och omsorg förs över på kommuner och landsting. Samtidigt stiger kostnaderna för de mer långsiktiga

investeringar i infrastruktur som städer behöver göra för att öka sin attraktionskraft och bli till en nod i de globala nätverken. Sammantaget skapar detta ofta ett finansieringsgap som beslutsfattarna försöker täcka genom att dra ner på den offentliga sektorns verksamhet och överlåta uppgifter till den privata sektorn.

Dessa finansieringsgap har, tillsammans med kommunallagens krav på budgetbalans, medfört att flera kommuner och landsting fått allt svårare att upprätthålla det sociala kontrakt och det sociala kitt som håller samhällen samman. Den offentliga sektorn blir alltmer frånvarande. I många stadsdelar drabbas skolan av nedskärningar, vårdcentraler läggs ner, allmännyttan privatiseras och ersätts med bostadsrätter.

När de offentliga institutionerna inte längre når ut till befolkningen visar forskning på hur människor, liksom tidigare under historien, lägger större vikt på att bygga upp informella trygghets- och försörjningssystem i grannskapet, tillsammans med släkt och vänner eller utifrån andra gruppstillhörigheter. Inom antropologin talas det härvidlag i termer av primärgrupper, när människor organiserar sitt vardagsliv med hjälp av mindre och närmare stående »vi-grupper«. Ofta utvecklar liknande grupper ett missstroende mot de som inte är medlemmar i gemenskapen (Harding, 2012, Hettne, 2001). Ökade svårigheter för människor att få komma in i och bli en del av samhället gör att utanförskapet ökar. Ibland uppstår ett besvärande frustrationsgap som en följd av att de förvägras tillgång till sådant som de anser sig ha rätt till som fullvärdiga samhällsmedborgare (Gurr, 1970). För en del unga människor som lever i brist på bostad, arbete och tillräckliga skolbetyg ter sig livschanserna minska och framtiden mörk (Forkby, 2011). Många skuldbelägger sig själva, flera söker hjälp av antidepressiva medel. Några kanaliserar sin ilska över samhällets orättvisor genom våld och kriminalitet (Retzinger & Scheff, 2001). Andra engagerar sig i de ungdomsrörelser som växer fram i olika bostadsområden runt om i Sverige, några med krav på att »murarna skall rivs«. ¹

Göteborg – kunskapsstadens dubbla ansikte

Utvecklingen har medfört att många städer runt om i världen brottas med sociala spänningar till följd av ökade inkomst- och hälsoklyftor med tillhörande segregation. Istället för att bli till en nod för en globalt sett hållbar samhällsutveckling riskerar många städer, inte minst i Europa att utvecklas till arenor för sociala konflikter (Graham, 2010, Lidskog, 2006).

Göteborg är dessvärre inget undantag. Framgången med att omvandla staden från en industristad till en snabbt växande kunskapsstad har en baksida (Johansson & Sernhede, 2006). Även här är finansieringsgapen besvärande vilket har blivit tydligt för stadens invånare i samband med försök att lösa frågan om Västlänkens finansiering genom att införa trängselskatt. Den ojämna utvecklingen av inkomster, boendestandard, hälsa och tillgång till det offentliga rummet och dess kollektiva nyttigheter som barnomsorg och äldreomsorg fortsätter att öka mellan olika befolkningsgrupper och bostadsområden. Olika forskningsrapporter visar på att staden än mer håller på att glida isär socialt sett (Andersson et.al, 2009). Liksom i de allra flesta städer och kommuner har därför stadens beslutsfattare uppmärksammat vikten av att vidta skarpa politiska åtgärder för att uppnå hållbarhetens tre olika dimensioner, den ekologiska, ekonomiska och sociala. I Göteborgs Stads budget för 2013 formuleras detta på följande sätt:

*»Vi styr staden utifrån de tre hållbarhetsdimensionerna. Den sociala, ekologiska och ekonomiska hållbarheten är ömsesidigt beroende av varandra. Den ekonomiska tillväxten är inte mycket värd om den samtidigt förstör vår miljö och förändrar klimatet. Inte heller om den skapar större sociala klyftor i samhället. Hållbarhet innebär också att vi tar ett långsiktigt ekonomiskt ansvar.«
(Göteborgs Stad, Budget för 2013, sid 5)*

Social hållbarhet, här definierat som samhällets förmåga att hänga ihop, kräver att invånarna är och känner sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Under senare decennier tenderar emellertid medborgarnas

politiska deltagande att sjunka. Det visar sig i såväl sjunkande partitillhörighet som i valdeltagande. Speciellt oroande upplevs det låga valdeltagandet i vissa bostadsområden. Här anses behoven av andra insatser som kan komplettera traditionellt partipolitiskt arbete särskilt stora (Demokratiutredningen, 2000).

Flera kommuner lägger också stor vikt vid frågan om hur medborgarnas deltagande i det gemensamma samhällsbygget kan öka. I Göteborg bedrivs ett relativt omfattande arbete med att förstärka medborgardialogen. Principer och riktlinjer har utarbetats för hur medborgardialogen skall kunna tänkas gå till (Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret (2012) Tjänsteutlåtande N 131-0474/12 daterad 2012-10-25). Samtidigt ger vårt forskningsarbete olika exempel på att det finns svårigheter med att få dessa principer om medborgardialog att utvecklas till och bli en naturlig kultur inom den kommunala förvaltningen. Flera politiker upplever att medborgardialogen är ett hot mot den representativa demokratin och att det bara är de redan resursstarka som kommer till tals. Medborgarna å sin sida upplever att de flesta beslut redan är fattade, att dialogen mest handlar om informationsutbyte och förankring och därmed blir ett spel för galleriet. Erfarenheter tyder på att frågan om medborgerlig delaktighet och dialog är intimt förknippad med frågan om makt och metoder för maktindelning och maktavträdande. Vi skall få flera anledningar att återkomma till detta. ✨

¹ <http://www.rivmurarna.nu/>

Att läsa vidare

Abrahamsson, Hans (2012a)

Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter

Malmö: Rapport till den Sociala Hållbarhetskommisionen i Malmö
(Kan laddas ner från: Malmökommissionens hemsida)

Eastmond Marita och Lisa Åkesson (2007)

Globala Familjer – Transnationell migration och släktskap
Riga: Gidlunds förlag

Hall, Patrik (2012)

Managementbyråkrati – organisationspolitisk makt i svensk offentlig förvaltning
Malmö: Liber

Hettne, Björn (2009)

Thinking about development«
London: Zed Books

Lidskog, Rolf (2006)

Staden. Våldet och tryggheten – om social ordning i ett mångkulturellt samhälle
Göteborg: Daidalos

Medborgerlighet och medborgarinitiativ

Dialoger introduceras nu med emfas i det svenska demokratiska systemet. För att förstå hur dessa, som i Mellanplatsprojektet betecknas som inbjudet deltagande, skall kunna få reell betydelse, reflekterar jag i detta kapitel över hur samhällsplanering och design förhåller sig till olika former av medborgarinitiativ, som tas såväl utifrån snävare egna intressen som utifrån ett bredare medborgerligt ansvarstagande.

AV LARS JADELIUS

Föreställningen om *medborgare* handlar historiskt sett både om rättigheter och skyldigheter, både om delaktighet och utanförskap. Mycket förenklat skulle utvecklingen kunna delas in i tre historiskt överlappande faser. De karaktäriseras inte främst av en viss tidsperiod utan av dess olika sätt att föreställa sig *medborgarskap* och *de initiativ* som tas av olika samhällsaktörer.

Under antikens demokratier, liksom senare i en del självständiga städer med mer eller mindre demokratiska styrelseskick under medeltid/renässans, var antalet delaktiga medborgare starkt begränsat. Alla beslutsföra medborgare kände till varandra och kunde mötas för beslut i den *första fasen*. Det var då nödvändigt att manifestera den minoritet som betraktades som fullvärdiga samhällsmedlemmar. Den antika halvcirkelrunda amfiteatern ger exempelvis bilden av att alla har en likvärdig plats, men vänder också tydligt ryggen mot den majoritet som då inte hade rätt att föra sin talan. (Kouzelis 1986)

Den *andra fasen* karaktäriseras av ett samspel mellan nationalstaternas framväxt och framväxande

massproduktion och massmedier. (Anderson 1992) Medborgarna kunde med dessa förändringar i människors relationer också uppfattas som en anonym och enhetlig massa. Planerare och politiker började betrakta sig som representanter för »samhället«, samtidigt som företrädare för ekonomisk makt kunnat göra sig osynliga och anonyma bakom universella kunskaper, så som juridik och ekonomi. »Att vara men inte synas« var till exempel Wallenbergs motto. Den modernistiska arkitekturen kom till viss del att manifestera denna nya syn på medborgaren. Dess medborgarideal byggde på att socialt, historiskt och

Lars Jadelius
är docent i arkitektur,
samt kulturvetare med fokus
på modernitet, kunskapsutveckling
och lärandeprocesser för
hållbara och kreativa städer.
Han är verksam som pedagog,
forskare och konsult.
Han är även ordförande
i Föreningen
Världsbyn
i Angered.

geografiskt grundade sammanhang tonades ner. Den »nya människan« skulle frigöra sig från sina kulturarv (Jadelius 1987).

I denna fas fokuserar politik, planering och samhällsutveckling i allmänhet på ekonomisk tillväxt i ett land. Endast utifrån nationalitet definieras medborgaren, samtidigt som det i samma andetag kan sägas att »alla ska va' med«. Som Hans Abrahamsson lyfter fram i bokens inledande avsnitt ifrågasätts detta synsätt alltmer. Det har efterhand blivit uppenbart exempelvis att nationella tillväxtideologier leder till sociala, ekologiska och ekonomiska kriser i global skala. Följaktligen ifrågasätts staternas förmåga att ensamma hantera den stora omställning som krävs.

Allt fler debattörer och forskare från olika discipliner har börjat lyfta fram bilder, som sammantagna skulle kunna karaktärisera en sedan en tid pågående *tredje fas*. Med globalisering minskar statens möjligheter att planera och kontrollera, samtidigt som det blir uppenbart att alla aktörer borde agera med stort ansvar för såväl vår vällevnad som överlevnad. Föreställningar och teorier om medborgerlighet präglas allt mer av samhällelig och kulturell komplexitet. Ett stort antal teoribildningar och begrepp har lanserats, som på olika sätt ger nya perspektiv på vår tids demokratiska möjligheter och nödvändigheter.

Denna pågående fas karakteriseras kanske bäst av att »government« förskjuts mot »governance«.

Medborgerlighet har visserligen aldrig varit någon enkel företeelse, men nu vidgas förståelsen med begrepp, som till en början tävlar om sanningsanspråk för att alltmer ses som berikande perspektiv. Insikten att en ny mycket mer komplex syn på medborgarskap krävs, får således också konsekvenser för hur vi ser på begrepp och samhällsteorier.

De stora teorierna eller de stora berättelserna kanske har spelat ut sin roll. Den ena berättelsen kan inte ersättas av den andra. Det moderna globaliserade samhället kräver en medvetet komplex och pragmatisk reflektion, där olika teorier växer fram för att förstå och för att hantera en sammanflätad värld av storskalig planering. *Perspektiv*, menar jag, kan då bli en hjälp för att se att de olika teorier, som växer fram som svar på pågående omvandling, inte kan vara sanna helt och fullt. Med ett perspektiv kan en aspekt belysas, samtidigt som andra sidor görs osynliga.

I denna korta text finns endast utrymme för ett fåtal exempel på den tredje fasens nya perspektiv på medborgarnas demokratiska roller och åtaganden. Genom begreppet »offentlighet« har exempelvis Jürgen Habermas hjälpt oss att förstå de intellektuella processer som fortgår i samspel mellan olika former av massmedier och fysiska mötesplatser (Habermas 1984). Med hjälp av Bruno Latours *Actor – Network – Theory* får man förståelse för att varje teori, liksom alla former av berättelser, transformeras så att de tjänar en viss aktörs intressen. Det innebär att det utvecklas varianter av en teori utifrån olika aktörers intressen (Latour 1999).

Teorier om sociala rörelser och deras komplexa institutionalisering i organisation, livsstil och vanor har tillfört andra perspektiv (Melucci 1991 och Hodgson 1988). *Tillits- och samhällsbyggande (community building)* (Putnam 1996), *empowerment*, *transdisciplinart* kan också ses som nyckelperspektiv i vår tids omställningsprocess. Genom populära begrepp som *entreprenörskap* kan man se och förstå de medborgarinitiativ som skapar sig utrymme i samhället inom ramen för företagandet, även om begreppet liksom alla de andra färgas ideologiskt.

Ett gemensamt drag för denna tredje fasens perspektiv är att medborgarinitiativ av olika slag initierar och ingår i en medborgerlig samhällelig reflektion, vilket leder till *samballegit lärande*, *kunskapsproduktion* och till någon form av *sambalhandling*, i många fall utan att formella beslut tas (Gibbons et al 1994). När vi talar om planering, när vi talar om politiska beslut, när vi talar om rationalitet behöver vi erkänna medborgarna och deras kreativitet, kraft och förmåga att ta ansvar såväl professionellt som fritt personligt. Det gäller historiskt, i nutid liksom också i framtid.

Det kulturarv och de traditioner vi har att förvalta speglar denna förmåga att ta ansvar. Den diskurs och de dialoger som pågår i nuet ifrågasätter våra institutionaliserade normer och tänkesätt, men de mobiliserar lika ofta till försvar av det bestående.

Denna nu pågående tredje fasen kan å ena sidan ses som en konsekvens av utvecklingen (Hans Abrahamsson 2012), och är därmed främst reflexiv (Ulrich Beck 2005). Å andra sidan kan den också ses som en medveten rekonfigurering (Richard Normann 2001) eller omgestaltning (Jenny Stenberg et al 2013). Att bli varse denna dubbla karaktär skulle kunna bygga en bro mellan humaniora/samhällsvetenskap och planeringsverksamhet av olika slag. Förståelsen av medborgerlighetens mångfald av perspektiv gör det möjligt att tänka planering, utveckling och stadsbyggande på nya sätt.

Vi behöver nya starka mentala bilder både av effektivitet och estetik vid sidan av de gamla vi ärvt från exempelvis militär organisering, renässanskonst och industriell massproduktion. Först då våra tankefigurer på allvar tar fasta på kunskapandet och den breda medborgerliga kreativiteten kan stadsplanering och gestaltning skapa en levande och fortgående samhällelighet.

När vi i planeringssammanhang vill inkludera medborgarinitiativ, måste vi också acceptera att initiativ underifrån kortsiktigt kan te sig destruktiva och

ansvarslösa. De speglar de maktförhållanden och de möjligheter att agera som står till förfogande. Ser vi tillbaka bara ett tiotal år finner vi att initiativ som tagit formen av protester och demonstrationer, i efterhand ofta betraktas som både betydelsefulla och ansvarsfulla.

Enligt min erfarenhet förutsätter den moderna verkligheten att alla, såväl individer som organisationer uppträder medborgerligt utifrån sina konkreta, historiska och geografiska givna förutsättningar. Ett sådant komplexitetsperspektiv ger möjligheter att både lyfta fram de faktiska ekonomiska makternas ansvar och göra strukturerna synliga, utan att bortse från den historiska betydelse de nationella statliga demokratierna har haft och fortfarande har. 'Alla' bör således kunna ställas till svars lokalt, nationellt och globalt.

I praktiken innebär det att såväl engagerade forskare, planerare och lokalt anställda som entreprenörer och vanliga boende kommer att göra sig delaktiga som svar på händelser i samhället, vare sig myndigheter och företag önskar det eller ej. Möjligheten är stor att hantera vår tids stora utmaningar demokratiskt med stöd i olika former av inbjudet deltagande, om denna respekterar och även uppmuntrar medborgerliga initiativ av mångahanda slag. Många gånger krävs särskilda resurser, särskilda projekt och särskilda mer neutrala mötesplatser för att göra detta möjligt. Först då tas den kunskap och energi som medborgarna representerar också till vara i samhällsutvecklingen. ✨

Att läsa vidare

Bauman, Zygmunt, (2012)

Collateral Damage.

Social ojämlikhet i en global tidsålder,

Daidalos, Göteborg

Sack, Robert (2003)

A geographical guide to the real and the good

Routledge, New York

Grannar i Angereds centrum med diametralt olika relation till medborgarna. Överst: Lärjeåns trädgårdar med Föreningen Världsbyns lerugn i förgrunden. Därunder: Den ännu inte invigda bad- och ishallen som det stora samhällets erbjudande till invånarna. Foton: Lars Jadelius

Medborgardialoger

– dess kritiker och förkämpar

Optimismen spirar kring »medborgardialoger«
– den senaste trenden i svensk demokratiutveckling.
Men hur ska institutioner för medborgardeltagande
utformas för att stärka den representativa demokratin?
I denna text presenteras ett perspektiv på hur deltagande
styrning kan utformas med utgångspunkt från
framgångsrika internationella exempel.

AV NAZEM TAHVILZADEH

Om 1900-talet var det århundrade då den representativa demokratis institutioner med stor möda etablerades, kan man se 2000-talet som en tid då de utmanas och vidareutvecklas. Det finns dock olika konkurrerande idéer och ideal kring hur framtidens demokratiska system ska se ut och hur medborgares deltagande ska stärkas. I Sverige tillhandahölls förslag till nya offentliga riktlinjer i denna fråga av demokratiutredningen (SOU 2000:1). Det nya seklets demokrati ansågs behöva mer »deltagande demokrati med deliberativa kvaliteter«. Jag kallar initiativ i denna anda här för »medborgardialoger«.

Dialogen mellan representanter för det offentliga och medborgarna som förväntas äga rum mellan valen har numer blivit ett demokratiarbete som många kommuner anammat. Arbetet med medborgardialoger präglas av stor optimism bland vissa, medan andra förhåller sig mer kritiska kring dess syften och konsekvenser. Det finns också många frågor kring hur medborgardialoger konkret ska utformas. I sökandet efter de många vägar som finns att gå kan det vara värt att fråga sig vilken potential medborgardialoger

har att fördjupa demokratin, och i så fall hur de ska utformas för att öka medborgares deltagande och inflytande i det politiska beslutsfattandet.

En tvetydig utveckling

Det deliberativa demokratiidealet (se bl.a. Benhabib, 1996, Dryzek, 2000) har kritiserats för att utgöra ett hot mot den representativa demokratin. Det har ansetts vara omöjligt att skapa fria och jämlika samtal som leder till en gemensam förståelse om kollektivets bästa i en värld där människor drivs av sina

Nazem Tahvilzadeh är
doktor i offentlig förvaltning
och verksam på
Avdelningen för urbana och
regionala studier på
Kungliga Tekniska högskolan,
Stockholm.

egenintressen, är känslomässiga och dessutom har olika förmågor och möjligheter att inhämta information och göra sig förstådda (Mansbridge m.fl., 2010). Särskilt de mest marginaliserade grupperna i samhället tycks inte ha tid, lust eller kraft att delta i dialogen. »Konsensus« i detta ideal tycks betyda samma sak som att de rikas och välbärgades diktat förtäcks som »folkets« röst (Mouffe, 2010:49).

Kritiker till detta ideal, som Mouffe, anser att det är kvävandet av samhälleliga politiska konflikter som bär ansvaret för demokratins problem och inte bristen på dialog. Så länge höger och vänster tycker lika om stora politiska frågor så kommer det folkliga missnöjet över ökande fattigdom och maktlöshet att söka sig andra (ibland våldsamma) uttrycksformer. Ingen

dialog kommer förmå den härskande eliten att ge upp sin makt, menar Mouffe. Det som krävs är att politiska partier synliggör de konfliktlinjer som finns i samhället mellan rika och fattiga. För att det ska ske krävs att partierna återtas av de sociala rörelser som partierna utger sig att ge röst åt (Mouffe, 2009).

Andra är mer optimistiska till idén om medborgardialoger i sig men kritiska till dess praktik. Det kan vara för att motiven till dialogen inte är att fördjupa demokratin, att förväntningarna på deltagande är för högt eller lågt ställda, eller för att dialogen genomförs på undermåliga sätt (Irvin & Stansbury, 2004, Lowndes m.fl., 2006, McKenna, 2011, Monno & Khakee, 2012). Vissa menar att införandet av medborgardialoger medför en tvetydig utveckling. Den politiska

retoriken kring dialogerna präglas av ideal om en fördjupad demokrati. Men i praktiken förvandlas dialogerna till maktinstrument för de styrande att återskapa den världsordning som gynnar dem själva (Swyngedouw, 2005). På olika håll i världen tenderar dialogens praktik inte leda till att varken fler medborgare deltar eller får inflytande i politiken (Blakely, 2010). Den logik som istället tenderar att få överhanden menas vara att skapa aktiva och disciplinerade medborgare som är redo att ta sitt ansvar för den nyliberala ordningen som bland annat innebär nedskärningar i välfärd. På så sätt blir dialog ett förfinat maktredskap där medborgare återskapas som nyliberala politiska subjekt i den globala ekonomiska konkurrensen (Raco, 2012, Taylor, 2007). I dialogens tjänst blir var medborgare »sin egen lyckas smed« i ett samhälle där en politik för omfördelning av samhällsliga resurser inte längre uppfattas som ett alternativ (Dahlstedt, 2006). Finns det då något hopp för medborgardialoger som demokratifördjupande reform?

En modell för deltagande styrning

I »*Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*« (Fung & Wright, 2003) kan hoppet återfinnas. Utgångspunkten är att den representativa demokratins institutioner *behöver* utvecklas för att skapa den kraft som är nödvändig för att lösa samtida problem med fattigdom och minskat politiskt deltagande. Lösningen på detta anses inte vara att överföra mer makt till den privata marknaden, utan istället föreslås mer folkligt deltagande – mer demokrati. Fung och Wright argumenterar för att det är möjligt att utforma handlingskraftiga institutioner för kollektivt beslutsfattande som tar vara på den energi och kreativitet som folk har för att lösa sina egna problem och skapa vägar för social förändring. De tar sin utgångspunkt i konkreta exempel från olika delar av världen där varierande former av institutioner för medborgardialog har skapats och lyckats fördjupa demokratin (se faktaruta nästa sida). Här bidrar de olika ländernas politiska system till att bjuda in medborgare till en ömsesidig dialog och därigenom uppmuntra och stärka deras förmåga att delta i lösningen av samhällsproblem och bädda för sociala

reformer. Det gemensamma draget för dessa inbjudna dialoger kallas för *empowered participatory governance*, vilket kan översättas till *deltagande styrning*.

Modeller för deltagande styrning har tre generella principer:

- 1) De kretsar kring frågor som har en *praktisk orientering* och med konkreta utfall i sikte, inte frågor som från början präglas av svårhanterliga konflikter.
- 2) De karakteriseras av ett *deltagande nerifrån-och-upp* vilket innebär att de som berörs av besluten själva bör stärkas i att omsätta sina kunskaper. Processen domineras alltså inte av experter.
- 3) Beslut fattas genom *deliberativ problemlösning*. Deltagarna ska lyssna på varandras åsikter och de överväganden som görs skall leda till att gruppen fattar ett gemensamt beslut. Det innebär inte att aktörer skall sätta sina egenintressen åt sidan, utan att de bör vara öppna för att argumentera och resonera med andra som har skilda uppfattningar och på olika sätt försöka nå fram till konsensus.

Vidare föreslås utformningen av deltagande styrning följa tre kriterier som kan bidra till att stabilisera, utveckla och fördjupa demokratin:

- A) Att *delegera makt* till de möten eller organ där dialogen leder till gemensamma beslut. På så sätt kopplas dialogen till den förda politiken.
- B) Att det finns någon form av *central samordning och handledning* som stödjer olika lokala initiativ för deltagande styrning som inte nödvändigtvis är kopplade till varandra. I en stad kan det till exempel ske dialoger kring samma tema i många olika kvarter och stadsdelar. Om någon av dialogerna inte fungerar eller om deltagarna behöver resurser så som information och utbildning kan ett centralt organ fungera som stöd.

Experiment i deltagande styrning som enligt Fung och Wright (2003:5) utgår från medborgarnas energi och deltagande för lösandet av problem som berör dem:

- Stadsdelsnämnderna i Chicago svarar upp mot farhågorna och förhoppningarna hos innerstadens invånare genom att vända upp och ned på stadens byråkrati och föra ner betydande makt över polisens arbete och stadens skolor till lokal nivå.
- Planering av bevarandet av livsmiljöer enligt USA:s lag om hotade arter (Endangered Species Act) ger berörda intressenter befogenhet att utveckla en styrning som förmår klara kraven på såväl mänsklig utveckling som skydd av hotade arter.
- Deltagande budgetprocesser (eller medborgardbudget) i Porto Alegre i Brasilien ger stadens invånare möjlighet att delta direkt i arbetet med stadens budget så att offentliga medel som tidigare kanaliseras till inflytelserika intressen kan användas för gemensamma nyttigheter som gatubeläggning och vattenförsörjning.
- Byrådsreformer i Västbengalen och Kerala, Indien har skapat både direkta och representativa demokratiska kanaler som för ner betydande makt i både administrativa och finansiella frågor till enskilda byar.

C) Att deltagarna inte kämpar *mot* den offentliga makten, utan bidrar till att förvandla offentligt beslutsfattande till en progressiv samhällskraft. På så sätt *koloniserar den offentliga makten*.

Slutligen menar Fung och Wright att den deltagande styrningen behöver *motviker till de som har makt* för att fungera. Dessa behövs för att balansera maktfördelningen mellan olika deltagare (t.ex. tjänstemän, rika och fattiga medborgare) och skapa en någorlunda jämlik utgångspunkt för dialogerna. Motviker kan skapas på olika sätt: samhället kan ge stöd för att stärka vissa grupper; i vissa situationer har både rika och fattiga sammanfallande intressen av att samarbeta; organiserade grupper kan balansera dominerande grupperns kunskapsövertag och förmåga att uttrycka sig till förmån för grupper som har låg utbildning och sämre självförtroende.

En modell att utgå från

Fungs och Wrights modell är ambitiös men visar att det i praktiken faktiskt går att stärka den representativa

demokratin genom att skapa institutioner för medborgardialog. Visserligen har de studerade initiativen inte varit problemfria och deras modell för deltagande styrning har inte stått fri från kritik (se kapitel 6-10). De menar också att den deltagande styrningen inte alltid är behjälplig i situationer då den representativa beslutsordningen kan generera fullgoda resultat. För att fördjupa kunskapen om när och hur deltagande styrning kan fördjupa demokratin efterlyser de kunskap om hur liknande initiativ utformas runt om i världen. Modellen kan fungera som en utgångspunkt för diskussionen om utformningen av medborgardialoger i Sverige som blir ett allt vanligare grepp i kommunpolitiken. Har dessa demokratiutvecklande initiativ förutsättningar att fördjupa demokratin? Hur ser den konkreta utformningen ut och vilka blir resultaten? Jag skall återkomma till mina egna erfarenheter av detta i ett senare avsnitt. ✨

Medborgarens roll i planering – globalt och lokalt perspektiv

Medborgarens roll i planering har i Sverige varit mycket tillbakadragen om man tänker på de visioner om ett aktivt medborgarskap som målades upp i Brundtlandkommissionens rapport *Vår gemensamma framtid* 1987. Visserligen kan vi i Sverige skryta med att det finns en lagstadgad medborgerlig rätt till insyn och inflytande i planeringens olika skeden genom Plan- och bygglagen som infördes 1987. Denna rätt har emellertid inte inneburit någon skyldighet för myndigheterna att faktiskt lyssna till och förstå vad invånarna vill säga med sina protester. Dessutom ges rätt till klagan huvudsakligen till dem som är ägare av fastigheter precis intill planområdet. Så ser det också ofta ut i övriga Europa: äganderätten är stark när det gäller medborgarinflytande i planering. Går vi ännu mer åt detta håll även i Sverige? Eller finns det en annan rörelse?

AV JENNY STENBERG

Myndigheterna ska enligt Plan- och bygglagen samråda med berörda aktörer vid översikts- och detaljplanering vilket ofta beskrivs som ett viktigt demokratiskt komplement till representativ demokrati i planering i Sverige. Samråd sägs också ofta fungera bra mellan exempelvis olika kommuner och liknande aktörer som har en jämbördig maktrelation. Förhållandet till invånare/medborgare har dock kritiserats och det är detta som nedanstående kapitel handlar om: en utveckling sker i Sverige när det gäller medborgarens roll i planering på lokal nivå.

Ett första problem som uppmärksammats angående hur Plan- och bygglagen utövas i praktiken när

det gäller invånarens röst handlar om *vem* som, av myndigheterna, betraktas som aktör med rätt att lämna synpunkter. Som invånare ombeds man oftast bara lämna synpunkter på detaljplanering av sådant som ligger inom räckhåll från något man själv *äger*, en bostad eller annan fastighet. Som enskild boende i *hyresrätt* precis intill ombeds man inte som invånare att lämna sin synpunkt, vilket är märkligt i ett storstadsperspektiv. Myndigheterna förutsätter att fastighetsägaren tar detta ansvar. Det betyder att du som hyresgäst, boende i allmännyttan eller hos en privat fastighetsägare, kanske inte ens får vetskap om att en process pågår – ifall din fastighetsägare inte väljer att informera dig eller föra en dialog med dig inför

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och anställd som docent på Chalmers Arkitektur

samrådet. Dock ska detaljplaner enligt lagen också göras offentliga i en utställning och alla invånare har då, i den mån de känner till utställningen och kan förstå den, möjlighet att informera sig och lämna in en skriftlig synpunkt. Invånare som är fastighetsägare har dock vanligen mycket starkare ställning i sådana processer än andra medborgare har.

Det andra problemet handlar mycket om *varför* myndigheter inkluderar invånare i samråd. Avsikten med Plan- och bygglagens samråd är generellt sett att få fram ett så bra beslutsunderlag som möjligt och att ge möjlighet till insyn och påverkan. Tydligt är också att ägarintressen ges företräde. Därför bereds invånare som riskerar ekonomiska intressen i och med en ny detaljplan utrymme att klaga. Det kan gälla villaägare, bostadsrättshavare och egenföretagare av olika slag och huvudtanken är rimligen att samhället inte vill hämma stadens ekonomiska utveckling. Ett sådant synsätt att i detaljplaneprocessen främst vända sig till fastighetsägare förstärker den så kallade nimby-effekten (*not-in-my-backyard*). Det är fullt legitimt att som enskild fastighetsägare genom högre och högre instans hävda att en ny byggnad till granne är negativt. Samhällsnytta är alltså planerarens ansvar – inte medborgarnas. Den starka nimby-effekten har i Göteborg under senare år fört med sig att många politiker och tjänstemän uttrycker frustration över att lagstadgat medborgarinflytande i planeringsprocesser är alltför tidskrävande och många vill ha bort denna rätt för att spara tid och kostnader. Man menar att myndigheternas skyldighet att sammanväga alla aktörers syn ändå oftast innebär att enskilda sakäga-

res protester avfärdas. Överklagan tillför alltså inte processen någon användbar kunskap.

Det för oss över till det tredje problemet som ofta diskuteras och det handlar om *när* myndigheter inkluderar invånare i samråd. Tanken med Plan- och bygglagen är att samråd med invånare främst ska ske vid detaljplanering, eftersom det är då man tänkt sig att arbetet är tillräckligt konkret för att nära berörda ska kunna tillfrågas. Visserligen sker samråd vid översiktsplanering men planerna är då så abstrakta att det kan vara svårt att få invånarnas synpunkter. Problemet med samråd vid detaljplanering är å andra sidan att man i detta sena skede i planeringsprocessen redan har fattat beslut i en mängd frågor som berör invånare. Frågor som de ofta vill lyfta till diskussion och ifrågasätta. Myndigheterna uppfattar därför ofta invånarens involvering som störande – det kommer för sent. Med tanke på dessa problem har det diskuterats att medborgardeltagande borde in på ett lagstadgat och planerat sätt mycket tidigare i planeringsprocessen, exempelvis samtidigt som ett så kallat program för detaljplan gällande ett bostadsområde skrivs.¹ Vid en sådan tidpunkt finns det förutsättning att fungera mycket bättre med invånardialog om planeringsfrågor, eftersom det är då man formulerar områdets problem, behov och potential – frågor som de boende har stor kunskap om. I det sammanhanget är det intressant att notera att Plan- och bygglagen i § 11 anger att kommuner ska samråda även med »hyresgäster och boende som berörs« och »sammanslutningar och enskilda i övrigt som har ett väsentligt intresse« i de fall man gör program för detaljplaner.

Detta med invånarnas kunskap för oss tillbaka till frågan om *varför* samråd. Man uppmanas i Plan- och bygglagsprocessen att uttrycka egenintresse och även om inte alla begränsar sig till det så är det en signal från samhället. Man uppmanas alltså *inte* att vara samhällsbyggare och tillföra kunskap – att utöva ett aktivt medborgarskap. Utöver samråd som berörd sakägare är det tänkt att man tillför sin åsikt genom att rösta vid allmänna val, däremellan är det upp till valda politiker i till exempel byggnads- och fastighetsnämnd

FOTO Albin Holmgren

Med tanke på att många miljonprogramsförorter främst består av hyresrätt och boende där alltså inte personligen inkluderas i lagstadgat samråd som sakägare, är det extra viktigt att utveckla nya former för dialog i planeringsprocessen.

att genom sina tjänstemän planera och förvalta staden. Så är det tänkt. Med tanke på vad Brundtlandkommissionens vision om vår gemensamma framtid handlar om, att betrakta alla medborgare som nödvändiga *kunskapsbärare och samhällsbyggare*, ger Plan- och bygglagstiftning uttryck för en otidsenlig planerartradition. Med detta i åtanke är det glädjande att utvecklingen nu – samtidigt som man får intryck av att nimby-effekten resulterat i att många vill minska den lagliga rätten till överklagan betydligt – ändå går åt ett annat håll i Göteborg: många kommunala företrädare strävar efter ökat medborgarinflytande. Man kan se det som att den överenskommelse som politiker från 172 länder i världen gjorde 1992 genom handlingsprogrammet Agenda 21 nu äntligen börjar få fäste på den lokala nivån i Sverige. Det har tagit 20 år.

I ett lite större perspektiv är Agenda 21 och visionen om hållbar utveckling nära sammanlänkade med en

global »kommunikativ vändning« när det gäller planering (Sager 1994; Allmendinger 2002). Från att planering har varit en toppstyrd och rationell verksamhet, där planerare ansetts vara neutrala sanningssägare i allmänhetens tjänst, betraktas planering numer som en praktik med aktörssamverkan där olika intressen medverkar i partnerskap och för planeringsprocessen framåt. Där är rimligen den kommunala/statliga planeraren den av parterna som tillvaratar skattebetalarnas intressen medan det finns andra planerare som tillvaratar andra parter intressen, exempelvis tar planerare på arkitektkontor tillvara sina beställares kommersiella intressen när man ritat/planerar fastigheter för dem. Man brukar tala om en övergång från government (toppstyrning) till governance (nätverksstyrning) (Healey 1997; Rhodes 1997). Med detta synsätt betraktas emellertid planerare anställda inom kommuner inte längre som neutrala samhällsaktörer utan har en agenda på samma sätt som alla andra

En viktig poäng som genomsyrar Agenda 21 är att tidigare exkluderade grupper ska beredas plats att delta i planering. Detta synsätt har i väldigt liten grad fått fotfäste i Sverige.

parter. Därför är det, menar planeringsforskare, viktigt för en fungerande demokrati att denna agenda eller rationalitet synliggörs och diskuteras (Lapintie 1998; Flyvbjerg 1998). Det är i detta sammanhang det blir intressant att söka svaret på ett *fjärde* problemet som ofta diskuteras när man pratar om vilken inverkan Plan- och bygglagstiftningen har på medborgardialog: *hur* har myndigheter samråd med invånare?

Planering sker alltså numera i partnerskap där olika intressen ingår istället för genom toppstyrd myndighetsutövning. Det finns en utbredd kritik mot denna utveckling (se t ex Stewart & Taylor 1995). Den har sin grund i att ekonomiska intressen har fått stor tyngd i partnerskap. Företag tillåts till exempel få makt i planeringsprocessen medan organisationer och andra typer av sammanslutningar som drivs av invånare/medborgare ställs utanför inflytande över den planering som sker (Stenberg 2010). Kritiker anser alltså inte att kommunala planerare, som aktörer i partnerskap, tillvaratar skattebetalarnas intressen i tillräckligt hög grad. I ett globalt perspektiv har kritiken fått form av en Rätten-till-staden-rörelse (Harvey 2006). I Göteborg finns medborgarinitiativ som har likheter med denna rörelse även om de kanske inte kan sägas vara en del av den. Ett exempel är den gentrifieringskritiska² debatt som initierats av akademiker, där man försöker få Göteborg att lära från andras erfarenheter när vi planerar för upprustning av vårt folkhem och miljonprogram (Lees et al. 2010). Alternativet är, menar de, kraftigt höjda hyror och exkludering av människor – i ett fall i Tynnered protesterar de boende mot en hyreshöjning på 64 procent. Ett annat exempel är organisationen Pantrarna som ungdomar i Biskopsgården initierat för att bekämpa nedskärningar av ungdomsverksam-

het och göra sina röster hörda i planeringen. Pantrarna är inspirerade av Svarta Panterrörelsen som startade i USA på 1960-talet. Ett tredje exempel är organisationen Staden vi vill ha som startats av unga miljöaktiva i främst Linnéstaden och Majorna med syftet att från hela staden samla medborgarnas förslag och prioriteringar för hållbar stadsutveckling och föra fram dem i valdebatten 2014.

Trots en utbredd kritik mot kommunikativ planering finns det inget som talar för att det går att vända tillbaka till toppstyrd och rationell planering. Anledningen sägs vara att den samhällsförändring som skett under två-tre decennier med snabba klimatförändringar, starka urbaniseringsprocesser, ökade klyftor mellan fattiga och rika, städers internationella kamp om investeringar och den offentliga sektorns försvagade roll i Europa. Detta sammantaget har gjort att det krävs en flexibel form av styrning där samhällets aktörer utvecklar sin förmåga att hantera osäkerheter och fatta beslut i kaosartade situationer utan att ha hela bilden klar. Ett konkret exempel på sådana svårigheter är att växande ekonomiska klyftor trots stora statliga satsningar gett allt större sociala och fysiska avtryck i städer. Sverige var i slutet av 90-talet det mest segregerade av OECD-länderna, på så sätt att fattigdom och invandringsbakgrund sammanföll till vissa bostadsområden i högst grad här (Swedish Government 1998). Inget talar för att utvecklingen har vänt sedan dess. I landet är situationen mest allvarlig i Göteborg där boendesegregation liksom ekonomiska klyftor ökat kraftigt (Andersson et al. 2009). Det är i detta perspektiv medborgarens roll i samhällsbygget diskuteras i Göteborg och Sverige och vi brottas med problem som ser ungefär likadana ut i många av Europas städer.

Vi vänder tillbaka till Agenda 21:

Regeringar och andra beslutande instanser, på lämplig nivå, bör i samarbete med nationella organisationer och med stöd av regionala och internationella organisationer, använda nyskapande metoder, program, projekt och tjänster som underlättar och befrämjar ett aktivt deltagande av dem som berörs av besluts- och genomförandeprocessen, särskilt av grupper som hittills ofta har ställts åt sidan, som t.ex. kvinnor, ungdomar, ursprungsbefolkningar och deras samhällen och andra lokala samhällen (UNCED 1992: kap 10:10).

Det är alltså inte förenligt med Agenda 21 att bereda plats för entreprenörer i partnerskapsplanering men inte göra detsamma för organisationer och andra typer av sammanslutningar som drivs av invånare/medborgare. Invånare behöver delta i utvecklingsprocesser, menade man, inte bara rösta i allmänna val. Vad var då tanken med att beskriva medborgarinflytande som en viktig förutsättning för hållbar utveckling? En tanke handlar troligen om att det är mycket stora beteendeförändringar som krävs av medborgare för att vända utvecklingen och att det därför behövs en mycket högre grad av medverkan i beslutsprocesser än valdeltagande för att folk ska acceptera dessa förändringar. Man hade alltså delvis samma tanke med medborgarinflytande som många politiker har i Sverige idag när det gäller tidig dialog i stadsutvecklingsprocesser: att förebygga att de sedan överklagar beslut i planprocessen. Till viss del kan tidig dialog fungera på det sättet men det är inte ett självklart resultat eftersom det många gånger är helt andra människor som deltar i inbjuden dialog än de som senare i processen värnar sin egendom.

En annan viktig poäng som genomsyrar Agenda 21 är att tidigare exkluderade grupper ska beredas plats att delta i planering. Detta synsätt har i väldigt liten grad fått fotfäste i Sverige. Det finns idag ett visst fokus på barn och ungdom, men väldigt lite på

kvinnor, mycket begränsat när det gäller vår ursprungsbefolkning samer och nästan inget intresse för vad det skulle innebära om invandrare till Sverige i högre grad påverkar planering. På sätt och vis vore det kanske mer demokratiskt i ett hela-staden-perspektiv om man tog bort rätten för enskilda sakägare att överklaga detaljplaner, eftersom det har blivit tydligt att vissa grupper i samhället är mindre engagerade än andra i överklagandeprocesser. Lagens nuvarande fokus på enskilda fastighetsägare innebär naturligtvis att just den gruppen blir mest aktiv vid överklagan och inte de som bor i hyresrätt. Det betyder att invånare i miljonprogrammets förortsområden, vilka i stor utsträckning utgörs av hyresrätter, i mindre grad än övriga lämnar synpunkter på detaljplaneringsprocesser. Dessa invånare, vilka i hög utsträckning är invandrade till Sverige, deltar även mer sällan i informella planeringsprocesser. De röstar också mer sällan i allmänna val. Att lämna över till det representativa systemet för att ta tillvara deras kunskap och intresse i planeringsprocesser är alltså ingen lösning om man vill inkludera dessa i planering.

Den utveckling i Göteborg som råder där många kommunföreträdare strävar efter generellt ökat medborgarinflytande i planeringsprocesser förefaller med tanke på detta kunna vara riktig och viktig. Det som möjligen skrämmer är att processen tenderar att gå från lagstadgat och strukturerat inflytande enligt Plan- och bygglagen (trots att högre grad av dialog och inte bara med sakägare egentligen ryms i lagen), till frivillig och osystematisk dialog enligt en mängd olika styrdokument och rådgivande policydokument. Det kanske behövs ett visst mått av rörlighet i vår komplexa tid? Risken är dock att medborgarinflytande i planeringsprocesser hamnar mellan stolarna. ✨

¹ Se t ex rapporten *Re-Imagine Hammarkullen* på suburbsdesign.wordpress.com år 2011.

² Gentrifiering är höjning av status av ett område med hjälp av t ex påkostade ombyggnadsprojekt.

Delat ansvar för helheten

Göteborgs stads vilja att utveckla dialogen med medborgarna, vilket är en del av forskargruppen Mellanplats fokus, ingår i en bredare viljeinriktning inom staden; att stärka en hållbar stadsutveckling. Den politiska majoritetens budget, vilket är det dokument som visar politikens prioriteringar för kommande år, har under flera år i rad betonat vikten av de tre dimensionerna av hållbar utveckling, med en skärpt formulering i senaste budgeten om balansen mellan de tre. För att stärka den sociala dimensionen av hållbar utveckling, gav kommunstyrelsen 2007 uppdraget S2020.

AV VANJA LARBERG

S2020 står för *socialt hållbar utveckling år 2020*. Stadens *gemensamma* ansvar för den sociala hållbarheten i stadsutvecklingen är en kärnfråga. Uppdraget riktar sig nämligen till *alla nämnder och bolag inom staden*. Den sociala dimensionen ska alltså inte vara något man hanterar som en egen bubbla, utan den skulle genomsyra all verksamhet. Detta i reaktion mot tidigare synsätt där man exempelvis sett vissa stadsdelar som segregerade, förlagt ansvaret där och gjort satsningar där. Uppdraget uttrycker istället att hela staden är ett segregerat system, och vi som jobbar inom staden behöver ändra våra arbetssätt för att inte fortsätta förstärka redan upptrampade mönster. Vi behöver vända blicken från »utsatta stadsdelar« till oss själva.

S2020 är ett planeringskritiskt uppdrag. I uppdragsbeskrivningen står följande: »Planeringsarbetet skall vid behov korrigeras så att en socialt hållbar utveckling stimuleras.« En pusselbit när det gäller förändringen

av planeringssyn handlar om hur samverkan mellan tekniska »specialistförvaltningar« och sociala »generalistförvaltningar« kan utvecklas. Detta eftersom denna samverkan är nödvändigt om hela organisationen gemensamt ska främja social hållbarhet.

I och med att S2020, förutom att vara namnet på detta uppdrag riktat till hela Göteborgs stad, *också* är namnet på den lilla strategiska arbetsgrupp som jobbar med kompetensutveckling och stöd till andra förvaltningar, kan man säga att vi som arbetsgrupp är som en testverkstad för vad ett arbete på tvären i organisationen kan innebära. Vi är en arbetsgrupp med yrkesbakgrunder som beteendevetenskap, arkitektur, journalistik, socialt arbete, konflikt och medling. Att ständigt konfronteras med varandras olika synsätt har inneburit att vi fått en förståelse för gränstrakterna mellan våra yrkesfält, vilket i förlängningen är de gränstrakter som också finns mellan olika

Vanja Larberg är arkitekt utbildad på Chalmers Arkitektur, konstnär och pedagog. Hon är planeringsledare på S2020, Göteborgs Stad.

förvaltningar. Olika yrkesgrupper kan ju ha, och har också ganska ofta, olika konnotationer till vad det innebär att jobba med den sociala dimensionen. Detta är en del av svårigheten när vi inom organisationen möts i planeringssammanhang; ett arbete som någon från det sociala fältet kan se som lyckat, då till exempel gruppprocessen är givande och tillitsfull, kanske från planerarhåll upplevs som svårfångat när det kommer till hur det som sagts ska påverka den konkreta fysiska utformningen. Och ett arbete som en planerare tycker har involverat sociala frågor på ett bra sätt då man till exempel observerat människors rörelsemönster på en plats, kanske av någon från det sociala fältet kan kritiserats för att man inte involverat människorna själva genom hela processen. Vi har också som en inbäddad del i våra yrkesroller oftast olika riktningar i tiden. Det innebär att exempelvis sociologer får möta människors erfarenheter och historik, medan arkitekter gör planer som riktar sig in i en framtid som ännu inte finns.

För att hitta sätt att underlätta detta möte har vi på S2020 utvecklat en modell där sociala värden möter den fysiska miljöns olika skalor – från byggnadsnivå till systemnivå. Detta med förhoppningen att kunna skapa ett gemensamt språk och ramverk för att dela kunskap, och även för att helt enkelt medvetandegöra det spänningsfält vi rör oss i – mellan stadens och människornas erfarenheter och historik till planer

för en framtid som ännu inte finns. Till en början var modellen mera av en »tankemodell«, men i samarbete med våra kollegor som kan processledning har den även utvecklats till en plattform för samtal där vi tänker tillsammans. En matrismodell på en skärm gjordes om till en matta på golvet. En matta med spelregler där våra tankar och positioner blir till faktiska sociala grupperingar i rummet, och där både dåtid och framtid kan lyftas fram i det närvarande nuet.

I upplägget för matrismodellen tog vi med oss arkitektens verktyg in i den sociala dimensionen. Att jobba i skalor är något som är ett naturligt redskap för en arkitekt, och de olika skalorna innebär olika typer av kunskap. Till exempel finns kunskap om material, ljusföring, byggteknik i byggnadsskalan, medan kunskap om logistikflöden och system verkar i en större skala. Detta är ett sätt att tänka som är produktivt även för de sociala frågorna – de ter sig olika beroende på vilken skalnivå man pratar om – från den lilla familjen eller arbetsgruppen till samhällsnivån. Vi använde därför dessa skalnivåer i vår modell för att kunna ta oss an de sociala frågornas komplexitet och spännvidd.

Med denna matrismodell som grund har vi på S2020 tillsammans med stadsbyggnadskontoret och *Nätverket för barn och unga i fysisk planering*, utvecklat tre verktyg; social konsekvensanalys, barnkonse-

kvensanalys och ett kunskapsstöd för webben. Detta eftersom det är ett tydligt budskap från den politiska majoriteten i Göteborg att sociala konsekvensanalyser och barnkonsekvensanalyser ska göras i stadsplaneringen. Verktygens användning och budskap är igen att vi har ett delat ansvar för helheten. Genom hela processer, från inventering till förslag till utvärdering, och mellan alla förvaltningar och berörda aktörer. Verktygen utvecklas och förändras kontinuerligt genom utbildningar och återkopplingar med dem som använder dem i praktiken, exempelvis planhandläggare på stadsbyggnadskontoret och utvecklingsledare på stadsdelsförvaltningarna.

Till dessa processtöd kommer under 2013 ytterligare ett adderas; ett stöd för olika skeden i dialogarbetet som tagits fram inom ramen för EU-projektet SMS, *Sociala aspekter och Medborgardialog i Stadsplanering*, där Göteborgs stad varit en av deltagarna.

Vi försöker alltså skapa ramverk för att vi ska kunna förstå och dela varandras kunskap. Men. Kunskapen i sig räcker inte. För att främja en social hållbarhet behöver nya prioriteringar göras när maktbalansen mellan olika perspektiv synliggörs. Kunskap om människors levnadsförhållanden behöver ges tyngd och få verklig effekt i den faktiska planeringen. I inledningsskedet av S2020s arbete gjorde Gerd Cruse Sondén, arkitekt, och Sören Olsson, professor emeritus i socialt arbete, en intervju om bland de tjänstepersoner på stadsdelsförvaltningarna som hade uppdrag att svara på planremisser. I undersökningen framkom att tjänstepersonerna på sdf ofta upplevde att de sociala frågorna, som de står för eftersom de har befolkningsansvaret i staden, inte fick samma tyngd i planeringssammanhang som de tekniska förvaltningarnas frågor fick. I jämförelse med exempelvis en karta över platsens geologiska förutsättningar kunde sociala erfarenheter väga lätt.

När Göteborgs stad omorganiserades 2011, och gick från 21 stadsdelsförvaltningar till 10, blev frågan om stadsdelsförvaltningarnas roll i stadsutvecklingen viktig. Efter omorganisationen har alla 10 stadsdelar

en utvecklingsavdelning som har till uppdrag att systematisera sociala erfarenheter så att de kan påverka stadsutvecklingen på ett strukturellt sätt. Följande paragraf från stadsdelarnas nya reglemente understryker detta:

4 §

[...] Nämnderna skall medverka i samhällsplaneringen och tillsammans med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i staden. Nämndens medverkan skall bygga på nämndens sociala erfarenheter och särskilt syfta till att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. Nämnden har uppdraget att systematisera dessa erfarenheter så att de kan utgöra ett stöd för strukturinriktade insatser i samhällsplaneringen, fält- och grannskapsarbete och uppsökande verksamhet samt åt allmänt inriktade insatser som information och åtgärder som verkar för den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning.

»Sociala erfarenheter« i stycket kan uttydas »Kunskap om människors levnadsförhållanden och vad som påverkar dessa«. Dessa kunskaper kan komma från olika källor; från stadsdelsförvaltningarnas egna verksamheter, där de anställda varje dag möter medborgarna i exempelvis skolorna, men även från medborgardialoger och från aktuell forskning. Och de är minst lika viktiga som annan kunskap i förändringen av staden. Utvecklingsavdelningarna har då genom detta bland annat frågan om medborgardialog högt på agendan.

Förhoppningen är att det breda sociala arbetet i stadsdelarna framöver kommer ta mera plats i stadsutvecklingen. En av många viktiga utmaningar när det gäller att få detta till stånd är att lyfta den ekonomiska dimensionen av hållbarheten och hur ekonomistyrningen ser ut idag. Gränsområdet mellan den sociala dimensionen och den ekonomiska dimensionen i arbetet för hållbarhet är en viktig trakt att utforska framöver.

del 2 | Dialog i tiden

Dialogens politik

– demokratiutveckling med förhinder

I detta kapitel diskuteras potentialen för medborgardialoger att fördjupa demokratin. Diskussionen utgår från de formella riktlinjer och de informella motiv som präglar Göteborgs stads arbete med medborgardialog.

AV NAZEM TAHVILZADEH

Under 2012 genomförde jag och Hans Abrahamsson inom ramen för Mellanplatsprojektet flera intervjuer med tjänstemän och politiker i Göteborgs stad. Vi observerade och deltog även i en rad olika seminarier, konferenser och andra forum där stadens tjänstemän och politiker diskuterade frågor om medborgardialoger, ibland direkt med oss. Samtidigt läste vi även relevanta dokument och hade flera informella samtal med olika aktörer kring frågan om medborgardialoger. Syftet med insamlingen av detta material var för min del att förstå hur och varför medborgardialoger utformas i staden och bidra till diskussionen om hur de i framtiden kan utvecklas för att fördjupa demokratin. Här nedan följer några av mina intryck under resans gång.

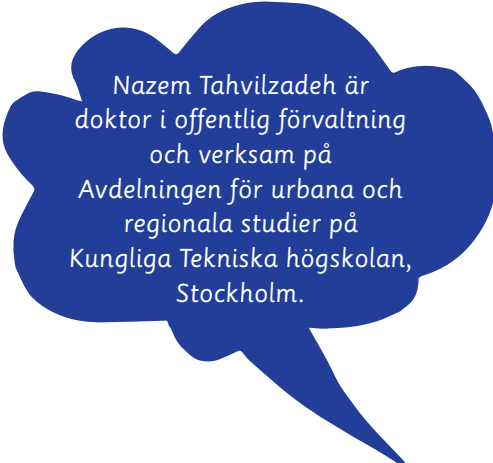
Varför medborgardialoger?

Det är flera faktorer som ligger bakom att Sveriges näst största stad anammar medborgardialoger som ett initiativ till att fördjupa demokratin. En viktig bakgrund är att det ligger i tiden och generellt uppfattas som en lovvärd och positiv strävan. Att Sveriges

Kommuner och Landsting arbetar med frågorna genom att samordna nätverk och sprida kunskap är ett tecken på detta.

Lokala reformer för deltagande styrning tenderar att föregås av en större maktförändring i den lokala politiken (Blakeley, 2010). 2010 övertar Anneli Hultén ordförandeposten i Kommunstyrelsen efter att stadens (S)tarke man, Göran Johansson, pensioneras. Detta medför en förändrad ledarstil vilket präglar olika organisationsreformer där »dialog« framhävs som ett viktigt verktyg.

En annan viktig faktor är att kommunen 2011 slår ihop 21 stadsdelar till tio och därmed skapar ett större avstånd mellan stadsdelarnas medborgare och stadsdelsnämndernas politiker. När stadsdelarna uppfanns i början av 1990-talet motiverades decentraliseringen med att demokratin skulle stärkas genom att föra beslutsmakten så nära medborgarna som möjligt. Motiven till 2011 års stadsdelsreform anges vara att stärka effektiviteten och förmågan i stadsdelarna att bland

Nazem Tahvilzadeh är doktor i offentlig förvaltning och verksam på Avdelningen för urbana och regionala studier på Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm.

annat ta en aktiv roll i stadsplaneringen och utveckla demokratiarbetet (Tjänsteutlåtande, 2009:3). Större politiska enheter som skapar ett längre avstånd mellan väljare och valda medför enligt reformens beredande utredning till ett behov av satsningar på medborgarnas »möjligheter till delaktighet, påverkan och gemensamt ansvarstagande«. Utredaren påpekar att medborgaren har intresse av att delta i två roller: som brukare av välfärdsservice och i rollen som boende eller arbetande i kvarter där miljön är huvudfokus (Ibid:11).

Utformningen av medborgardialoger

När stadsdelsreformen genomförs 2011 är den deltagande styrningen inskriven i de nya reglementena för stadens tio stadsdelsnämnder och – förvaltningar. De skall »stärka medborgarnas delaktighet och engagemang som verkar främjande och förebyggande för en lokalt positiv samhällsutveckling« vilket ska leda till ett »demokratiskt och hållbart Göteborgssamhälle«. Vidare ska stadsdelsnämnderna också »verka för att samråd sker med dem som utnyttjar nämndens tjänster«. I majoritetens (S, V och MP) budget som är stadens viktigaste övergripande styrdokument, lyfts dialogen fram som ett viktigt instrument för att lösa den sociala och etniska segregationen. Det skrivs också att medborgarnas inflytande ska öka i en rad olika verksamheter, särskilt stadsplanering (Budget 2012).

Stadsdelsformen medförde dock överbelastade och förvirrade stadsdelsförvaltningar. Det uppstår särskilt

frågetecken kring hur det nya demokratiuppdraget ska tolkas och genomföras. För att bringa klarhet tillsattes en utredning med direktivet att utreda hur »medborgarnas möjligheter till inflytande i den demokratiska processen« kan stärkas (Tjänsteutlåtande 2012:4). Utredningen föreslår tydligare reglering av dialogen utefter sju »göteborgsprinciper« samt nya organiseringsformer för praktik- och kunskapsutveckling (Ibid:2). Hur förslagen tas emot av kommunstyrelsen är i skrivande stund inte klart.

Faktum är att medborgardialoger praktiserades innan det i staden uppstår en nerskriven policy för att det är en önskvärd utveckling av demokratin. Under 2011 anger reglementen och budgetformuleringar en färdriktning och en ambition i att införa medborgardialoger. Under samma period är mina intryck av de många olika pågående deltagandeinitiativen att de kan beröra vitt skilda frågor och varierande målgrupper som spänner ifrån allt ifrån hela staden till enskilda boende i vissa kvarter. Det finns också en variation i vilka metoder som används och hur intresserade medborgare är av att delta. Följaktligen blir också resultatet väldigt varierande. I samtal med tjänstemän och politiker framkommer därför varierande erfarenheter av om och hur medborgardialogerna varit framgångsrika eller inte i att fördjupa demokratin. Sammantaget menar jag att detta pekar på att praktiserandet av den deltagande styrningen i Göteborg fortfarande präglas av en låg grad av institutionalisering – det är på många sätt en reform vars innehåll och praktik är öppen.

Informella institutioner – motiven bakom dialogen

Politiska riktlinjer vars innehåll kan variera beroende av politikernas och tjänstemäns olika tolkningar lämnar ett utrymme åt andra mer informella institutioner som formar dess praktik. Organisationsteorier har betonat att kulturer och värderingar är lika viktiga för de politiska processernas resultat som formella regler och riktlinjer (March & Olsen, 1989). Regler kan tänjas och det finns ofta ett tolkningsutrymme. Fischer (2006) menar att de rum som det offentliga skapar för dialoger präglas av på förhand uppställda värderingar

FOTO Martin Berg

och normer som ramar in den identitet som medborgare kan ha i mötet med det offentliga. Förväntas deltagarna i dialogen vara medborgare, förmånstagare, kunder eller ansvarstagare? Hur påverkar detta i sin tur vad deltagarna tänker och säger? Detta perspektiv får bland annat stöd i empiriska studier av hur dialogreformer stöps beroende på de lokala politiska kulturerna i engelska kommuner (Lowndes m.fl. 2006).

Det kan därför vara relevant att undersöka hur ledande politiker och tjänstemän motiverar behovet av medborgardialoger. I motiverandet av deltagandeinitiativ kan det uttydas varierande underliggande värderingar. Därigenom kan vi diskutera vilken potential initiativen generellt har att fördjupa demokratin. Mot bakgrund av min studie menar jag att det huvudsakligen framträder fyra motiv till att arbeta med medborgardialoger i Göteborg:

Resultatet visar dessutom att dialogen motiveras med att medborgare ska ta ansvar för nedskärningar som måste till i välfärden. Utifrån detta perspektiv riskerar dialogen att få anti-demokratiska konsekvenser.

Demokrati: reformen ses som en demokratiutvecklande insats där stadens innevånare ska få möjlighet att påverka frågor om välfärd samt hur stadens fysiska strukturer formas. Olika begrepp som delaktighet, inflytande och deltagande används för att definiera detta motiv.

Effektivitet: Kommunorganisationen upplevs ha behovet att utveckla rollen som serviceproducent i välfärdssektorn och planerare av stadens platser. Det behövs bättre kunskap om medborgarnas behov och perspektiv som »kunder« eller »brukare« av stadens tjänster, särskilt i konkurrensutsatta verksamheter. Dialogen blir därför ett instrument att inhämta information om hur organisationen kan hålla sig över vattenytan i en hård marknad.

Legitimitet: Förbättrad demokrati och effektivitet som medborgardialoger bidrar till, stärker också medborgarnas förtroende för organisationen och makthavarna. Därmed förbättras legitimiteten. Det upplevs som att kommunen har den svåra uppgiften att skapa nöjda medborgare, särskilt mot bakgrund av mutskandaler.

Ansvarstagande för nedskärningar: Medborgardialoger behövs för att lösa de konflikter som skapas mot bakgrund av det förväntade »finansieringsgap« som generellt medför förväntade nedskärningar i välfärden. Protestbenägna medborgare behöver därför sätta sig in i politikernas och tjänstemäns svåra situation och ta ansvar för de svåra prioriteringsbesluten.

Dialogens politik

Ser vi till de motiv som framförs framträder vitt skilda värderingar som också tyder på olika politiska uppfattningar om varför medborgardialoger behövs i kommunverksamheter. Endast en av fyra motiv berör fördjupad demokrati. Övriga motiv handlar främst om att stärka *organisationens* position i samhället, inte medborgarnas. Resultatet är liktydigt med andra studier av politiker i landet som visar att stödet är starkast för att involvera medborgare i dialoger i instrumentellt syfte, som ett sätt att grundlägga bättre beslut (Karlsson, 2009).

Resultatet visar dessutom att dialogen motiveras med att medborgare ska ta ansvar för nedskärningar som *måste* till i välfärden. Utifrån detta perspektiv riskerar dialogen att få anti-demokratiska konsekvenser. Medborgare förväntas genom dialogen kunna acceptera och bete sig utefter specifika ideologiska tankebanor som framför att välfärden måste bantas ner (jfr. Ankarloo, 2010).

Sammanfattningsvis bereder de formella riktlinjerna för medborgardialoger i Göteborg vägen för praktiker som fördjupar demokratin. Men i det tolkningsutrymme som finns i hur medborgardialoger praktiseras är det viktigt att betona de kulturer och värderingar som omgärdar politiken. Här finns motiv som huvudsakligen betonar instrumentella skäl snarare än fördjupad demokrati. Istället för att framföra motiv om ökad rättvisa och jämlikhet framförs dessutom motiv som kan skapa förhinder i att uppnå ett »demokratiskt och hållbart Göteborgssamhälle«, i reglementets anda.

Stegen och trappan

– olika syn på deltagande

Pål Castell är doktor i uthålligt samhällsbyggande och arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola.

När strategier och metoder för medborgardeltagande utformas tar man ofta hjälp av grafiska modeller. Vanligt förekommande är SKL:s delaktighetstrappa som hämtat inspiration från Arnsteins deltagandestege. I denna text jämförs dessa för att utröna vilka synsätt de representerar. En underliggande fråga är om dagens diskussion om medborgardeltagande har för lite fokus på att ge mer politiskt inflytande till grupper som känner sig maktlösa. Analysen bygger främst på studier av dokument, men utgår även från intervjuer och samtal med tjänstemän som arbetat med utveckla nya rutiner för deltagande.

AV PÅL CASTELL

Nästan överallt där det pratas om medborgardeltagande stöter man på referenser till *deltagandeste-gen* – »the ladder of citizen participation« (se bild 1). Ursprunget går tillbaka till slutet av 1960-talet då den nordamerikanska planeringsforskaren Sherry Arnstein (1969) skrev en slagkraftig artikel om det hon såg som hyckleri kring deltagande. Själv menade hon att framför allt utsatta grupper i samhället borde ges mycket mer inflytande över hur staden planeras, byggs och förvaltas. Även om hennes vision om ökat och fördjupat medborgardeltagande härstammar från en annan kontinent och en annan tid tjänar den som en inspirationskälla i dagens Sverige.

Bland annat har Sveriges Kommuner och Landsting (SKL, 2009; 2011) lanserat en variant av Arnsteins modell som fått stor spridning, kallad

delaktighetstrappan (se bild 1). Denna modell, och liknande varianter, används i många svenska kommuner som en idébild för att sortera olika former av deltagande och sätta in dem i ett sammanhang. Genom att jämföra delaktighetstrappan med Arnsteins ursprungliga stege kan vi se en del intressanta skillnader i synsätt. Den gamla stegen tycks stå för en betydligt radikalare agenda än den som diskuteras i Sverige idag utifrån delaktighetstrappan. Det är dock viktigt att se att de har två olika funktioner – stegen är en forskares analysredskap medan trappan syftar till att hjälpa tjänstemän och politiker att utforma sina metoder.

Stegen

Innan vi går närmare in på trappan ska vi först bekanta oss lite mer med stegen. Den är framtagen

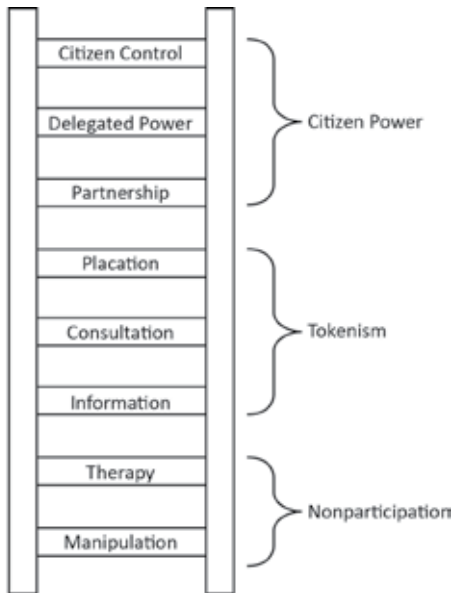

Bild 1 Arnsteins deltagandestegen och SKL:s delaktighetstrappa (Arnstein, 1969; SKL, 2009).

som ett stöd i Arnsteins kritiska analys av hur lokala utvecklingsfrågor drevs i USA på 1960-talet. Hon skriver om »have-nots« – de som saknar resurser och inflytande – och syftar framför allt på afroamerikaner. En underliggande utgångspunkt är att deltagande ska ge missgynnade grupper bättre möjligheter i ett samhälle präglad av ojämn maktfördelning, ekonomiska klyftor och diskriminering. Idén med själva stegen är att beskriva deltagandeprocesser utifrån olika nivåer av inflytande och hennes argumentation utgår från att det rätta är att klättra uppåt och ge mer makt åt de maktlösa.

Arnsteins delar in stegen i tre segment. Nederst kommer två stegpinnar hon klassar som *icke-deltagande*: *manipulation* och *terapi*. Dessa steg beskrivs med fall där man istället för att låta medborgare få inflytande involverar dem i aktiviteter med syfte att påverka deras uppfattningar eller vända uppmärksamheten bort från grundproblemen.

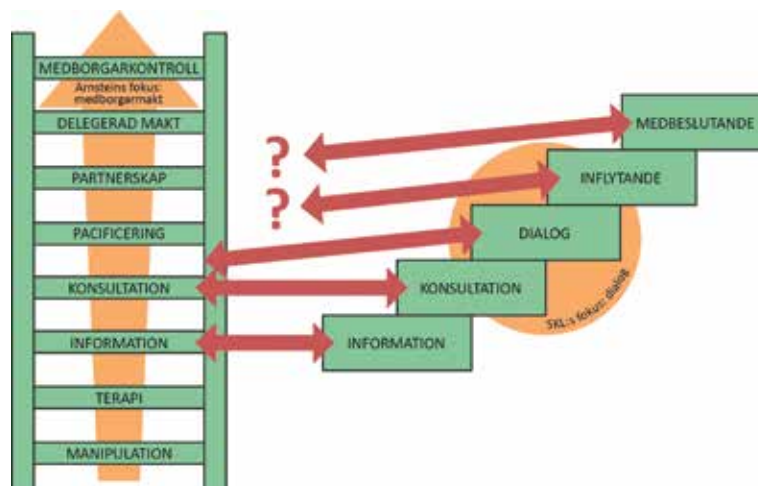
Mittensegmentet kallar hon *symboliskt deltagande* (»tokenism« på engelska): *information*, *konsultation* och *pacifiering* (»placation«). Dessa tre steg ger enligt Arnstein medborgare möjligheter till visst inflytande men hon lyfter framför allt fram vad hon ser som bluffmakeri – där medborgare bjuds in att delta men

utan att man sedan bryr sig om deras synpunkter. Det är alltså egentligen först när man kommer upp till sjätte stegpinnen som Arnstein menar att man kan tala om verkligt deltagande. Då är man uppe i det övre segmentet av stegen, vilket hon definierar som *medborgarmakt*: *partnerskap*, *delegerad makt* och allra högst upp *medborgarkontroll*. På dessa nivåer får medborgarna ett direkt formellt inflytande över beslutsfattande, t.ex. genom att de ingår i eller bildar egna styrelser med tydliga befogenheter. På det högsta steget har medborgarna – genom en lokal, demokratisk organisation – närmast full kontroll och egen budget över t.ex. ett lokalt utvecklingsprogram eller en offentlig serviceverksamhet.

Trappan

För att nu gå vidare med den delaktighetstrappa som SKL tagit fram och som fått stor spridning i vårt land de senaste åren – hur skiljer den sig från sin förebild deltagandestegen? Till att börja med kan man konstatera att den har färre nivåer. Arnsteins två nedre stegpinnar har tagits bort, vilket är naturligt då de betecknar former hon inte räknar som deltagande. Men även det översta steget saknar motsvarighet i trappan, vilket jag återkommer till i slutet av texten. Man kanske kan tro att de resterande fem stegpinnarna i Arnsteins stegen motsvarar de fem nivåerna i trappan,

Bild 2 En sammanfattande jämförelse mellan Arnsteins deltagandestege och SKL:s delaktighetstrappa.

men så enkelt är det inte. De två första trappstegen – *information* och *konsultation* – stämmer väl överens med motsvarande stegpinnar. Men därefter skiljer sig nivåerna både till benämning och innehåll (se bild 2).

Mittentrappsteget *dialog* beskrivs av SKL närmast som en form av vad Arnstein skulle kalla konsultation. Medborgare ska ges möjlighet att säga sin mening och lyssna på andra, deras synpunkter ska beaktas i beslutsprocessen, men de saknar direktinflytande över själva besluten. Den skillnad mot konsultation som SKL lyfter fram är att dialogen förutsätter att formerna är öppnare. Enligt SKL handlar konsultation om deltagande där de styrande redan fastställt alternativet medan dialog tillåter alla att föra fram nya förslag och argumentera för sin syn. Teresa Lindholm och Marcel Moritz, två processledare som utvecklade en förlaga till SKL:s trappmodell (se bild 3), uttrycker det också som att dialog innebär ett idéutbyte där deltagarna har möjlighet att forma processen (2007). Men så länge deltagarna saknar direkt inflytande över de beslut som sedan tas, kan skeptiker hävda att dialog kan användas som ett spel för gallerierna. Det finns exempel på sådan kritik mot nyligen genomförda dialogprocesser i Göteborg (se t.ex. Thörn, 2008; De Bourg & Larsson, 2012).

Det fjärde trappsteget har getts olika namn i olika återgivning av modellen: *inflytande*, *delaktighet* eller *samarbete*. Enligt SKL handlar det om att låta medborgare delta under en längre tid och följa en planeringsprocess från idé till färdigt förslag. Eftersom det fortfarande inte innebär något formellt inflytande över besluten är det svårt att jämföra med Arnsteins mer maktinriktade stegmodell. Det beror ju i slutändan helt på inställningen hos beslutsfattarna huruvida medborgarnas önskemål tas tillvara när det kommer till beslut, även om det rimligtvis borde ge goda förutsättningar till inflytande för den som deltar att få chans att formulera förslag.

Det översta trappsteget – *medbeslutande* – beskrivs av SKL som att medborgare utanför partisystemet får ingå i styrelser eller råd som fått mandat att fatta beslut i vissa frågor, till exempel rörande en skola eller annan kommunal verksamhet. Detta motsvarar närmast Arnsteins sjätte steg *partnerskap*. Men Arnstein lyfter också fram exempel på när den typ av system som SKL kallar medbeslutande används för att lugna en opinion genom att ge medborgare väldigt begränsade möjligheter till inflytande. Dessa exempel klassar hon då som *pacifiering*, alltså en form av symboliskt deltagande. Lindholm och Moritz föreslår i sin mot-

Former av delaktighet	Kännetecken	Du får	Exempel på metoder	Hur får vi med fler?
Information	Envägs-kommunikation Frågor och svar	Veta	Tidning Webb Trycksak Stormöte	Var? Tillgänglig & attraktiv mötesplats
Konsultation	Inhämta synpunkter Ofta punktinsats	Tycka	Enkät Fokusgrupp Samråd Områdesvandring	När? Målgrupps-anpassad tidpunkt
Dialog	Utbyte av tankar Ofta flera tillfällen	Resonera	Dialogseminarium Dialoggrupp	Hur? Rätt informationsvägar
Samarbete	Aktiviteter planeras och genomförs	Genomföra	Arbetsgrupp Framtidsverkstad	Inkludera! Riv hindren – gör det möjligt för alla
Medbestämmande	Gemensamt beslutsfattande	Bestämma	Rådslag	

Bild 3
Delaktighetsspektrum, förlaga till SKL:s deltagandetrappa (Lindholm & Moritz, 2007; SKL, 2008).

svarighet till medbeslutande-nivån en större bredd av exempel, såsom folkomröstningar eller långtgående brukarinflytande där en medborgargrupp röstar fram styrande eller deltar i budgetbeslut inom en viss serviceorganisation. En del sådana försök, som till exempel Boenderåden i Södertälje (Lindholm, 2005), kan eventuellt även ses som exempel på Arnsteins sjunde pinne, *delegerad makt*.

Avslutningsvis kan man egentligen se både stegen och trappan som tydliga sinnebilder för ett progressivt tänkande: det finns en utstakad riktning (uppåt/ snett uppåt höger) och man tar sig så att säga framåt ett steg i taget. Arnstein gör också en tydlig poäng av detta – hennes ideologiska strävan är att nå stegens topp. SKL, däremot, beskriver istället de fem stegen mer som likvärdiga strategier att välja bland (även om inflytandegraden är olika). Att döma av policyutformning och intervjuer med tjänstemän i Göteborg ligger tyngdpunkten helt på mitten av trappan – i att utveckla *dialog*former. Att SKL:s modell inte är tänkt att favorisera starkt medborgarinflytande på samma sätt som Arnsteins steg framgår än tydligare om man tittar på den förlaga till trappan som Lindholm och Moritz tog fram i ett projekt för Huddinge kommun (se bild 3). I denna tabelluppställning är stegens/

trappans progressiva riktning frånvarande.

Presentationsformen liknar mer det smörgåsbord av olika deltagandestrategier och metoder det är tänkt att vara.

En annan tid?

Arnsteins artikel om medborgardeltagande skrevs i en annan tid och på en annan plats än det Sverige idag där hennes steg inspirerar till nya modeller. Troligtvis är det inte i första hand Arnsteins argument för maktöverlämning till diskriminerade minoritetsgrupper som är huvudorsak till hennes popularitet, utan snarare stegens symboliska genomslagskraft och tydliga struktur. Det sätt som Arnstein talar om svarta, fattiga grannskap som behöver resurser och upprättelse finns inte skymten av i t.ex. SKL:s skrifter om medborgardialoger. Det är ju som sagt ett annat samhälle. Men å andra sidan lever vi nu i ett samhälle där etniska minoriteters, arbetslösas och låginkomstgruppers utsatthet blir allt mer märkbar och dessutom allt mer geografiskt samlad till vissa områden.

Som Nazem Tahvilzadeh skriver i kapitlet *Dialogens politik* handlar ofta argumenten för medborgardialog om de styrandes egna perspektiv på ett välfungeran-

de och smidigt samhällsmaskineri. Kanske finns det anledning att fundera över om Arnsteins tankar om medborgarmakt kan ha giltighet hos oss idag – att deltagande faktiskt kan vara ett medel för utsatta grupper och stadsdelar att förbättra sin position i samhället. I så fall måste vi, vilket ju just var Arnsteins huvudpoäng, klättra högre på trappan än vi gör idag och kanske även lägga till ett par trappsteg. Farhågor finns förstås om den representativa demokratin utmanas – vem kan garantera att makten används rätt om de förtroendevalda lämnar ifrån sig den? Även Arnstein uppmärksammar detta innan hon som slutkläm i sin artikel menar att varje annat försök att förbättra villkoren för utsatta lokalsamhällen har misslyckats.

Kanske finns det möjligheter att hantera de demokratiska riskerna samtidigt som strategier för reell maktomfördelning till exkluderade grupper prövas. Delaktighetstrappan fyller en viktig roll med att hjälpa kommuner att hitta former för medborgardeltagande som inte i grunden utmanar den rådande maktfördelningen. Den är mindre till stöd för den som hoppas på radikalare reformer.

Att läsa vidare

Arnstein, Sherry R. 1969
A ladder of citizen participation.
Journal of the American Institute of Planners
35(4):216-24

Lindholm, Teresa & Marcel Moritz, 2007
Handbok i delaktighet
 Huddinge: Huddinge kommun

SKL, Sveriges kommuner och landsting 2011
Medborgardialog som del i styrprocessen
 Stockholm Sveriges kommuner och landsting.

FOTO Pål Castell

Stegen och kuben

– vad döljer sig bakom medborgardialogen?

Problemet med modeller är att de riskerar att förenkla och kategorisera en komplicerad verklighet till den grad att man lätt kan förföras till att tro att modellen löser allt. Men förenklingen kan också vara en modells styrka då den hjälper oss att bryta ner och sätta ord på komplexa ting. Idag används begreppet medborgardialog i allt fler sammanhang där det egentligen syftar till en mångfald av olika slags möten i olika frågor, med olika mandat och med olika deltagare. Bakom begreppet döljs processer som kan vara väsensskilda i demokratiarbete, allt ifrån ett informationsmöte till försök med medborgarbudget. Denna artikel undersöker om modeller och framförallt Archon Fungs modell »The Democracy Cube« (Demokratikuben) kan hjälpa oss att bryta ner begreppet medborgardialogen i dess olika delar, dels för att vara till hjälp när man planerar vilken slags process man vill ha och dels hur man kommunicerar arbetet med medborgardialog.

AV EMMA CORKHILL

Stegen

I en artikel från 1969 utvecklade Sherry R Arnstein modellen medborgardeltaktighetsstegen - *A ladder of citizen participation* som är bland de mest citerade artiklar kring delaktighet. Modellen visar fördelningen av makt i olika former av dialog genom en skala där fördelningen av makt från tjänstemän/politiker till medborgare successivt ökar i en steg. Stegen har åtta steg som börjar vid former av icke-delaktighet såsom manipulation längst ner och slutar vid medborgarkontroll (se föregående kapitel *Stegen och trappan*). Fördelning av makt från politiker och tjänstemän till medborgare är en mycket viktig aspekt av delaktighetsprocesser men det är bara en dimension av makt i dialogen. Modellen har även kritiserats för den normativa värderingen att man ska sträva uppåt i

modellen mot medborgarkontroll, kritiker menar att full medborgarkontroll inte alltid är eftersträvänsvärt, att det finns gott om exempel i historien där medborgarmakt inte alltid har varit positivt. Dessa kritiker ser medborgardialoger snarare som ett komplement till representativ demokrati där politiken alltid ska ha det övergripande ansvaret. (Connor 1988, Fung 2006). Jag ska fördjupa mig i en av dessa kritiker, Archon Fungs (2006), försök att utveckla Arnsteins modell.

Kuben

Archon Fung menar att Arnsteins steg fortfarande kan fungera som »ett botemedel för naiv och ohämmad entusiasm för medborgardeltaktighet« men att den inte ger oss verktyg för att analysera eller planera

Emma Corkhill är kulturgeograf, process- och projektledare med erfarenhet av att skapa möten och dialog bland annat i Västra Götalandsregionens projekt UngEnergi.

delaktighetsprocesser (2006:67). Han menar att i dagens komplexa samhälle krävs många olika sätt för politiken/tjänstemän att möta medborgare där de olika sätten kan skifta i syfte och mål utan att för den skull vara automatiskt bättre eller sämre. Därför har hans modell formen av en kub snarare än en stege. Dialoger kan förekomma i många olika slags frågor och i olika faser i ett projekt och maktfördelningen kan se olika ut. Fung's modell hjälper till att skapa förståelse kring möjligheterna som finns i olika slags möten genom att ställa *tre* grundläggande frågor till varje delaktighetsprocess: 1. *Vilka deltar?* 2. *Hur kommunicerar man på mötet och tar beslut?* 3. *Vad är kopplingen mellan deltagarnas beslut och åsikter och offentlig policy och verksamhet?*

Till varje fråga beskriver Fung olika sätt man kan arbeta med frågorna i en dialog. Den tredje frågan, och de olika sätt man kan jobba ed frågan i dialogprocesser som Fung redogör för, motsvarar till stor del listan på maktfördelning från politiker och tjänstemän till medborgare som Arnsteins stege visar (se bild 1). Men Arnsteins stege bortser från de två andra makt-dimensioner som Fung utvecklar, nämligen vilka som deltar och får möjlighet att påverka och hur mötet är organiserat och hur man ska komma till beslut.

Vilka deltar?

På frågan *Vilka deltar?* har Fung definierat fem sätt att bjuda in medborgare till en medborgardialog (se bild 2). Detta är en fråga som i hög grad påverkar resultatet av en process och dess legitimitet. De vanligaste argumenten till varför man ska ha

Bild 1

Vad är kopplingen mellan deltagarnas beslut och åsikter och offentlig policy och verksamhet?

Personlig vinst – i de flesta fall har den typiska deltagaren inga förväntningar på att påverka policy eller verksamhet. Men deltar utifrån egna intressen.

Kommunikativ påverkan – organisera sig i grupp och därigenom påverka beslutsfattare.

Ge råd och konsultera – öppna möten där beslutsfattare deltar och lyssnar in.

Co-governance – deltagare arbetar tillsammans med tjänstemän och skapar planer, policys eller utvecklar strategier för verksamhet.

Direkt auktoritet – tex där medborgare kontrollerar, planerar eller implementerar lokala projekt.

Bild 2

Vilka deltar?

Öppet möte – Risk att grupper uteblir och att välutbildade är mer aktiva och ta mer plats.

Selektiv rekrytering – genom inbjudan eller tidpunkt och placering av mötet.

Slumpvis rekrytering – ett bättre verktyg för att få representativitet.

Intressenter/brukare – frivilliga medborgare som är intresserade i en fråga och villiga att ta tid i anspråk för att engagera sig och föra andras talan.

Professionella brukare – tex betalda representanter från intresseorganisation.

Professionella, politiker och expert tjänstemän.

medborgardialog är ofta just legitimitets skäl (Fung 2006, Karlsson 2011, se även Tahvilzadeh i denna skrift). Det syftas till ett legitimitets gap dvs. att avståndet mellan medborgare och särskilt vissa grupper och politiker har blivit för stor. Detta i sin tur leder till en rättvis problematik då vissa grupper inte kan påverka den politiska agendan eller besluten. Då dessa grupper ofta är marginaliserade, oorganiserade eller för svaga kommer deras perspektiv ofta i skymundan. Ökat deltagande av dessa grupper kan öka trycket på och möjligheten för politiker och tjänstemän att tillgodose allas behov. Dessutom om man ökar deltagandet av fler grupper i det demokratiska samtalet kan detta även öka effektiviteten. När besluten blir rättvisa och legitima är det lättare att implementera beslut. Det kan ofta saknas information, påhittighet eller kunnande för att tillgodose sociala problem effektivt. Medborgare har specifika kunskaper genom att känna till det lokala och vistas i vardagen på en plats. De har också möjlighet att tänka utanför de vanliga lösningarna. Därför är frågan om vilka som deltar central för en process. Är viktiga intressen och perspektiv exkluderade? Är de som deltar representativa för den relevanta gruppen eller för allmänheten? Finns det bland de deltagande all den information, alla perspektiv och all den kompetens som krävs för att ta bra beslut? Är de som deltar tillgängliga och legitima inför de som inte deltar? (Fung 2006: 67)

Hur kommunicerar man på mötet och tar beslut?

När man har lyckats med sin rekrytering kvarstår frågan om hur mötet ska organiseras. Hur ska deltagarna kommunicera med varandra och om man vill att mötet ska resultera i beslut? Hur kan man gå tillväga? Fung använder beskriver sex varianter på kommunikation och beslutsfattande (se bild 3). I de första tre exemplen görs inga direkta försök att sammanfatta medborgarnas åsikter till ett kollektivt syfte eller beslut utan ansvariga tjänstemän och politiker tar endast emot åsikter och förslag. Här sker det inte heller någon fördelning av makt till deltagarna. I de sista tre exemplen beskriver Fung möten med ambition på deliberation och större maktfördelning (Fung 2006:68).

Bild 3

Hur kommunicerar man på mötet och tar beslut?

Lyssna som åhörare – få information om ett projekt eller policy.

Uttrycka preferenser/åsikter – frågestund med beslutsfattare.

Utveckla preferenser/åsikter – grupparbete, infomaterial att ta ställning till.

Sammanställa och förhandla – deltagarna vet vad de vill, votering för att lösa konflikter.

Deliberation och förhandling – deltagarna diskuterar med varandra och kommer fram till vad de vill individuellt och som en grupp i en enad lösning. Oftast når man inte fram till konsensus men diskussionen ska präglas av resonemang, argument och principer.

Teknisk expertis – inkluderar oftast inte medborgare utan endast professionella.

Deliberation förr och nu...

Då Fung syftar till deliberativa möten sällar han sig till en viss tolkning av deliberation som skiljer sig från en mer traditionell tolkning. Deliberation med ursprung i Habermas teorier har traditionellt definierats som ett samtal som inte utgår från parternas självintressen utan i det som varje part tror är bäst för det allmännas bästa. Deliberationen är även en process fri från förhandling, votering och maktutövning och ett möte som är öppet för alla som påverkas av beslutet, där alla har lika möjlighet att påverka och har samma resurser. Samtalet ska vara resonerande och man ska behandla varandra med ömsesidigt respekt. Resultatet ska vara konsensusbeslut (Mansbridge et al 2010:66). Senare tolkningar av deliberation som Fung ställer sig bakom menar att dessa principer kring deliberation

FOTO Emma Corkhill

är viktiga målsättningar men att de endast är ideal att eftersträva, t.ex. att det inte finns möten som är maktfria men att det är en viktig ambition att skapa en miljö så fri från förtryck som möjligt. I samma definition argumenterar man också för att deltagarna ska uttrycka och stå för sina självintressen. Att belysa självintressen är viktigt om man vill att alla olika perspektiv ska belysas och att alla ska få ta del av andras erfarenheter. Det kan leda till att det blir lättare för andra att sätta sig in i en annan människas perspektiv och kanske därigenom ändra sig – vad man kallar transformativ deliberation. Konsensus är inte nödvändig utan klargörande av konflikter och tydliggörande av motsättningar kan också vara ett resultat som är viktigt. Fung talar i termer av »hot deliberation« och menar att det i många fall kan vara bättre med deltagare som har mycket som står på spel då de kommer att investera mer energi och resurser i processen (Fung 2006, Mouffe 2000, Young 2002,

Mansbridge et al 2010). Det viktiga i detta perspektiv är att konflikter och olika intressen ska få plats i rummet (se även *Democracy is love* i denna skrift). Naturligtvis ställs mycket högre krav på engagemang och ledning av sådana möten. Det är en helt annan intensitet som ställer krav på både den som leder mötet och de som deltar men som resulterar i en hög grad av delaktighet. I Fungs egna exempel finns processer såsom studiecirkel, referensgrupper och medborgarbudget som exempel på deliberativa möten. (Fung 2006)

Demokratikuben

I demokratikuben (se bild 4) ställer Fung de tre dimensionerna tillsammans så att de skapar ett tredimensionellt rum (till skillnad mot en stege) – en demokratikub. I kuben finns alla olika val som man kan göra i en process kring hans tre frågor. I öppna hearings till exempel har man valt att ha öppet deltagande på frågan *vem deltar?* Uttrycka

Vad är kopplingen mellan deltagarnas beslut och åsikter och offentlig policy och verksamhet?

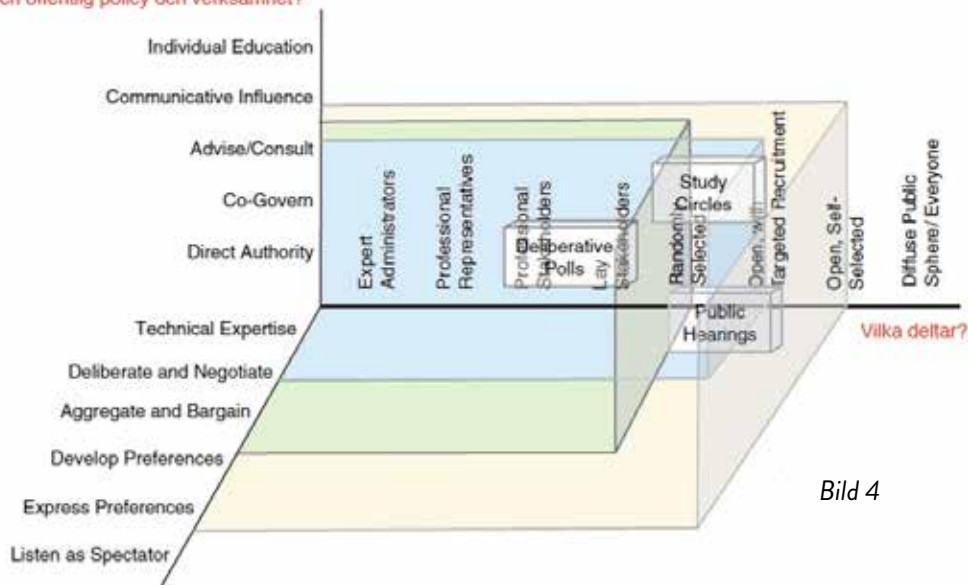

Bild 4

Hur kommunicerar man på mötet och tar beslut?

preferenser på frågan *Hur kommunicerar man på mötet och tar beslut?* Och kommunikativ påverkan på frågan *Vad är kopplingen mellan deltagarnas beslut och åsikter och offentlig policy och verksamhet?* Konsekvensen av dessa val är att vem som helst får komma på mötet och då är det svårt att veta vilka som kommer och om de är representativa för befolkningen eller om de som kommer har kunskap om frågan. Därför är det också svårt att ge mandat till ett sådant möte att ta beslut. Därför kan man på sin höjd få uttrycka åsikter och möjligtvis påverka beslutsfattarna som är där. I ett visst läge i ett projekt kan det vara legitimt med ett sådant möte. Kanske när man människor man inte skulle ha nått annars. Kanske behöver man nå ut snabbt med information och vill ha snabb feedback. Men ett sådant möte ökar inte människors delaktighet på lokal nivå. Kallar man det öppna mötet för en form av delaktighet men inget av deltagarnas förslag blir verklighet kommer man snarare att underminera legitimiteten i de politiska besluten genom att ha gett falska förhoppningar till befolkningen. Vill man uppnå delaktighet måste man röra sig mer mot de deliberativa metoderna vilket ställer helt andra krav på deltagarna och på ledningen av mötet. Det ställer också andra krav på tidsåtgång och engagemang. I detta exempel jämför Fung hearings med referens-

grupper och studiecirklar, två olika sätt att engagera befolkning i t.ex. lokala frågor där studiecirklar bedrivs över längre tid och med syfte att medborgarna får möjlighet att sätta sig in i en viss fråga och därmed också får mer makt och mandat.

Till slut

Fungs modell och frågor menar jag kan vara ett bra hjälpmedel för att bli mer tydlig med vad vi gör och vill göra inom det vi kallar medborgardialog. Precis som Fung säger tror jag också att det behövs en mångfald av olika sätt att skapa möten mellan beslutsfattare och medborgare i en mångfald av frågor. Medborgardialoger har verklig potential att vara ett viktigt komplement till den representativa demokratin genom att bjuda in fler grupper att delta i den politiska diskussionen och därigenom öka rättvisan i de politiska beslut som tas. Men då krävs det också att man skapar möjlighet för *alla* olika slags möten. Att *bara* ha informationsmöten kommer inte att skapa mer delaktighet, legitimitet eller rättvisa. Det krävs att man också vågar satsa på mer deliberativa möten där medborgarna kan också få möjlighet att påverka beslut. Det ena bör inte utesluta det andra. Det är mångfalden som kommer att skapa en levande demokrati. ✨

Medborgardialogens förutsättning i praktiken

I många kommuner och landsting skapas just nu nya tjänster och projekt med medborgardialog som huvudfokus och engagerade tjänstemän, politiker och medborgare söker sätt att i praktiken förverkliga ambitionen. Den här texten bygger på intervjuer med tjänstemän i Göteborgs stad som alla har stor erfarenhet av att bjuda in till och leda olika former av dialog med medborgare. De arbetar i stadens tekniska förvaltningar och stadsdelsförvaltningar och jag har valt att kalla dem för dialogtjänstemän. I deras erfarenheter av medborgardialog finns kunskap om dialogens förutsättningar i praktiken.

AV ANNA FRIDÉN

Balansera mellan kontroll och öppenhet

Att en medborgardialog har ett tydligt syfte, ett uttalat mål och att de som deltar förstår var gränserna för vad som är möjligt att påverka går lyfts i många sammanhang fram som viktigt. Rädslan för att otydlighet ska leda till besvikelse och ett skadat förtroende för politik och förvaltning hos de medborgare som deltar är stor.

Krav på tydlighet är viktigt men samtidigt upplever flera av dem som jag har intervjuat att det kan leda till en rädsla för att skapa processer där det som är svårare att kontrollera får plats. Eller som två olika tjänstemän uttrycker det:

»En säker dialog är kanske inte alltid en relevant dialog. Det får inte bli så att vi har dialog om enkla frågor bara för att kunna bocka av och hävda att vi jobbar med medborgarinflytande.«

»Så som det ser ut idag så är det liksom antingen fina och snälla dialoger där staden har kontroll och frågorna inte är särskilt viktiga för de som deltar eller så visionära att de är ofarliga. Eller så är det möten där arga medborgare helt tar över agendan och där vi egentligen inte längre kan kalla det för dialog.«

Anna Fridén är processledare och konflikthanterare med lång erfarenhet av att skapa möten och dialog bland annat i Västra Götalandsregionens projekt UngEnergi.

FOTO Emma Corkhill

Det är svårt för dialogtjänstemännen att balansera mellan en öppenhet där medborgarna kan styra och ha inflytande över dialogens innehåll och process å ena sidan och den kontroll som den representativa demokratins formella procedurer innebär å andra sidan.

»Det är viktigt att lyssna och inte för snabbt avbryta då frågor som rör någonting annat kommer upp. Vi är liksom representanter för staden och det är inte alltid enkelt för medborgare att veta vad jag har på mitt bord och inte. Jag försöker alltid komma med ett förslag på hur man kan gå vidare med den fråga som inte passar in i mötet, men det är klart att det inte alltid känns tillräckligt och särskilt inte om någon är upprörd.«

Organisationens krav på kontroll och förutsägbarhet påverkar inte bara vad dialogen handlar om. Flera av de dialogtjänstemän som jag har intervjuat uttrycker att krav uppifrån och krav de sätter på sig själva om att dialogen helst inte ska leda till upprörda känslor eller besvikelse även kan påverka hur de leder samtalet.

»Det finns en risk att man försöker dämpa känslor och åsikter för att man är rädd att tappa greppet om samtalet.«

Brist på politisk tydlighet kring syftet med medborgardialog

Dialogtjänstemännen upplever alltså att en relevant och inflytelserik medborgardialog ibland hindras av krav på förutsägbara resultat och kontroll. Frågor som är större än specifika projekt eller som är för politiskt känsliga för att låta laboreras med i en dialog får inte plats. Det kan röra sig om unga i en kommun som vill diskutera framtidens möjligheter till jobb men istället bjuds in till dialoger om aktiviteter på fritidsgården eller vilka böcker som ska köpas in till biblioteket. Eller boende som vill framföra åsikter om de stora generella planerna för förtätning i deras område men istället får tycka till om tre olika förslag på hur en förtätning kan se ut.

Dialogtjänstemännen upplever en motsägelsefullhet i uppgiften att skapa relevanta medborgardialoger som innebär inflytande och demokratiutveckling och samtidigt precisera processens resultat i förväg och garantera att negativa känslor undviks. På ett sätt kan man förstå dialogtjänstemännens möjlighet att skapa dialog som begränsad och en förklaring till detta som flera av dem själva uttrycker är en otydlighet kring varför medborgardialoger egentligen skall genomföras. En tjänsteman säger:

»De bästa dialogerna är de där man känner att politikerna verkligen vill och behöver ha input, men ofta tror jag inte att de (politikerna) egentligen vet vad de ska ha dialogerna till tyvärr.«

Kanske är det en politisk osäkerhet kring medborgardialogens plats och roll i den representativa demokratin snarare är byråkratins struktur i sig som hindrar utvecklandet av den samma? Trots en tydlighet i kommunens styrdokument och riktlinjer om att medborgardialoger ska stärka medborgares inflytande upplever dialogtjänstemännen i praktiken en brist vad det gäller politikens vilja att på allvar låta medborgardialoger spela en viktig roll.

En annan konsekvens av den politiska osäkerheten kring arbetet med medborgardialog är ett tomrum vad det gäller konkret styrning av arbetet.

»Det finns ju nästan ingenting att hålla sig i vad det gäller hur man ska jobba (med medborgardialog).«

Flera av de tjänstemän som jag har pratat med tolkar bristen på styrning som just ett tecken på att politiken inte tar utvecklandet av medborgardialogen på allvar och att det finns en ovilja att strukturera och inkludera den i verksamhet och beslutsfattande.

Bristen på tydlighet kring medborgardialogens roll och syfte i systemet verkar alltså leda till för lite utrymme att låta dialogen bli på riktigt och samtidigt för lite styrning för att ge den en seriös plats. Konsekvensen blir att dialogtjänstemännen i sin roll har stora möjligheter att utforma och påverka medborgardialogen men samtidigt blir de hindrade av den brist på makt eller inflytande som påverkar arbetet.

Tre förslag för att utveckla medborgardialoger

Sammanfattningsvis vill jag lyfta fram några av de förutsättningar som dialogtjänstemännen i denna studie har efterfrågat för att medborgardialogen skall ha möjlighet att utvecklas och bli en del av den kommunala demokratin:

1. Det behöver finnas en förståelse från politiker och andra tjänstemän om att en dialog aldrig kan vara helt förutbestämd. Det finns exempelvis aldrig någon garanti för att medborgardialoger i stadsplaneringsprocesser leder till färre överklaganden eller upprörda röster.

2. Det vore önskvärt att se på medborgardialog som en ständig verksamhet där olika möten och processer kopplas samman och samverkar med varandra. På så vis kan de begränsningar som dialoger i projektform ibland innebär undvikas. Exempelvis är det viktigt att stora förvaltningar så som en stadsdel eller stadsbyggnadskontoret har resurser och tid att se dialogen med medborgarna över tid och fånga upp angelägna frågor.

3. För att medborgardialoger skall bli givande och inflytelsrika behövs en politisk vilja och beslutsamhet att ge dem en plats i systemet. Det behövs också resurser och styrning för att skapa en hållbar struktur för arbetet.

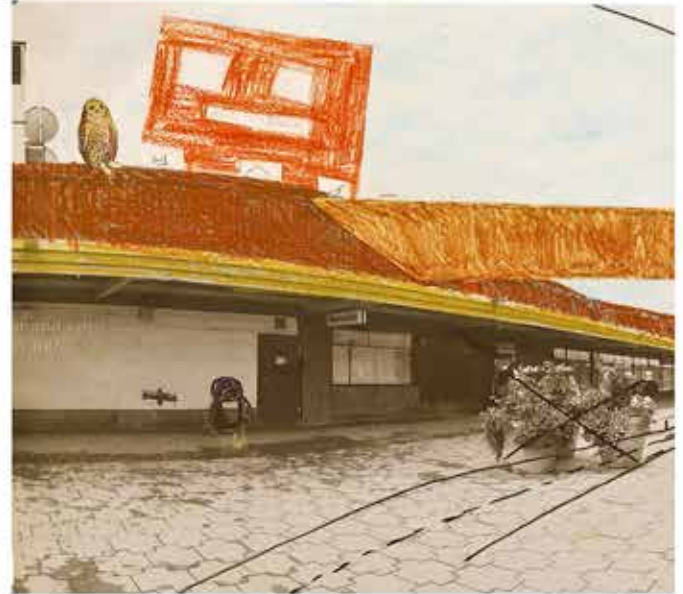
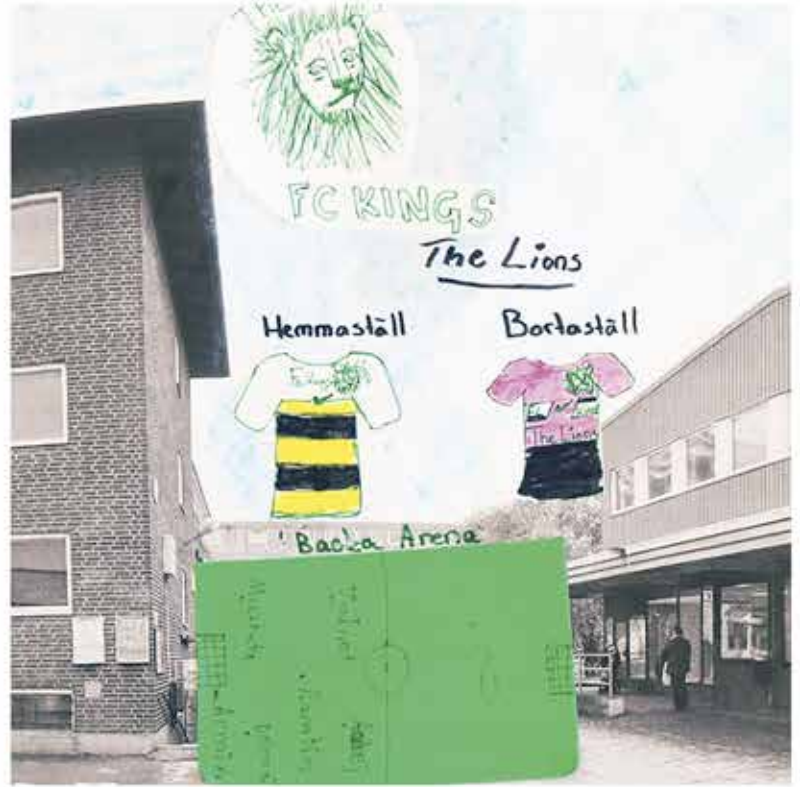

FOTO Terje Östling (Unsworn Industries)
Visioner för Selma Lagerlöfs Torg i Backa gjorda
av elever från Skälltorpsskolan under en workshop
i före detta Videobutiken. Läs mer om detta på sidan 61.

Democracy is hard to love

Inom ramen för detta forskningsprojekt och vårt arbete som processledare för medborgardialoger har vi blivit allt mer medvetna om den utmaning och anspänning som dialog i praktiken ofta innebär för dem som deltar. Man kan bli nervös inför att möta människor som man inte känner, det är inte alltid enkelt att stå upp för sin åsikt då alla andra verkar tycka något annat och det kan kännas sårbart att diskutera det som är viktigt i ett öppet samtal som drar åt olika håll. Vi kommer i denna text utforska känslorna, gruppdynamiken och den ständiga kampen om makt och utrymme som är en oundviklig men utmanande del av medborgardialogen. Våra utgångspunkter är vår egen praktiska erfarenhet framförallt i projektet UngEnergi¹, intervjuer med andra processledare i Göteborg stad och samhällsteoretikern Iris Marion Youngs och processledaren och psykiatrikern Myrna Lewis' tankar.

Emma Corkhill är kulturgeograf, process- och projektledare med erfarenhet av att skapa möten och dialog bland annat i Västra Götalandsregionens projekt UngEnergi.

Anna Fridén är processledare och konflikthanterare med lång erfarenhet av att skapa möten och dialog bland annat i Västra Götalandsregionens projekt UngEnergi.

Rakel Heed Styffe är konstnär, process- och projektledare och arbetar bland annat med att skapa möten och dialog i Västra Götalandsregionens projekt UngEnergi.

»Democracy is hard to love. Perhaps some people enjoy making speeches, or confronting those with whom they disagree, or standing up to privileged and powerful people with claims and demands. Activities like these, however, make many people anxious. Perhaps some people like to go to meetings after a hard day's work and try to focus discussion on the issue... But most people would rather watch television, read poetry, or make love.«

Iris Marion Young, 2002

AV EMMA CORKHILL,

ANNA FRIDÉN, RAKEL HEED STYFFE

Det inledande citatet kommer från Iris Marion Youngs bok *Inclusion and Democracy* (2002) och tydliggör det som många tjänstemän, politiker och medborgare erfar, nämligen att trots den nya tidens entusiasm kring dialog med medborgare är praktiken ofta präglad av rädslor, ängslan och tidsbrist. Grunden till ängslan är olika beroende på vilken roll man har i processen. I denna text utgår vi från en tjänstemans situation i en process som de leder och bjuder in till. Deras ängslan kommer ofta av att det inte i förväg går att veta hur det kommer att gå. Vilka kommer att komma? Tänk om ingen kommer? Vad kommer de att säga? Tänk om de har orimliga krav som jag inte kan bemöta? Tänk om de är arga? Tänk om de som kommer hamnar i konflikt? Hur ska jag kunna hantera och ta emot det som sägs?

Det är ju helt relevanta frågor och dessutom är det ofta så att det som i förväg känns osäkert också kommer att hända. Olika åsikter och intressekonflikter är oundvikliga om man har lyckats med sin rekrytering till processen och fått med en mångfald av människor med olika bakgrund, livssituationer, kön och ålder. Det finns ibland uppfattningar om att en medborgare som går in i en dialogprocess ska lämna de egna personliga perspektiven och agera och tänka som en opartisk medborgare som är där för allas bästa. Young menar att en sådan idé är omöjlig då en offentlighet måste förstås utifrån att den består av en mångfald. Hon argumenterar att det offentliga rummet aldrig

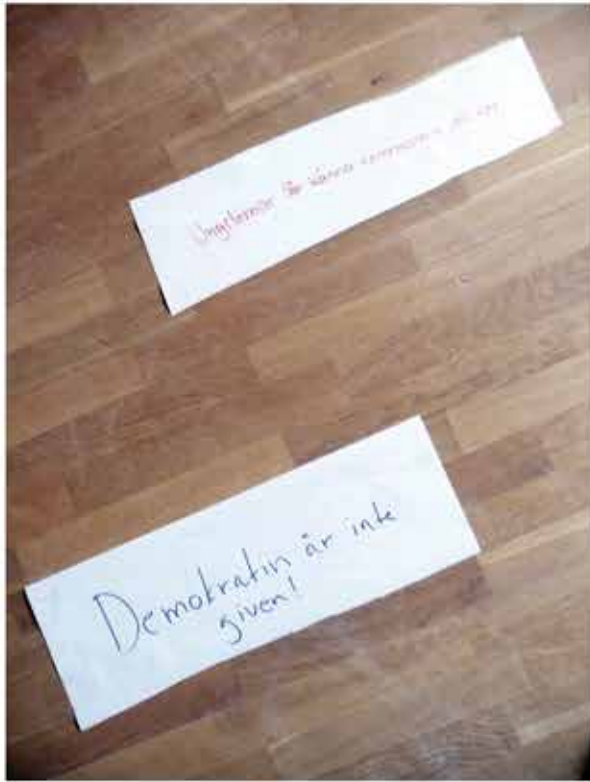
kan vara en bekväm plats för samtal mellan människor som delar samma språk, föreställningar och sätt att se på saker. Det offentliga rummet och samtalet befolkas av individer som bär på olika historier och perspektiv. Idén att ett offentligt samtal kräver att de som deltar ska frångå sina behov och skillnader för att fokusera endast på det gemensamma ödelägger själva idén om offentligheten argumenterar hon. (Young 2002, s.111) Men i praktiken kan mångfalden av perspektiv och den potentiella konflikten i den skapa oro och om dialogprocessen dessutom är pressad på grund av tidsbrist kan detta sammantaget leda till att den som leder mötet istället försöker kontrollera och begränsa dialogen. Beslut kring om man ska öppna för alla olika röster som kan förekomma i ett rum sker dessutom ofta i stundens hetta, under det pågående mötet och processledaren måste göra ett snabbt val med vetskap om att beslutet kommer att ha konsekvenser även längre fram i processen.

Ett exempe: under ett stormöte mellan unga och politiker kring framtiden för det lokala torget var det några unga mötesdeltagare som ville prata om en lokal videobutik som nyligen hade stängts. Butiken visade sig vara en känslig fråga och flera politiker och tjänstemän i rummet signalerade att ämnet inte var välkommet. Vi som ledde dialogen kände hur processen stod vid ett viktigt vägsval. Vad händer om vi tystar ned rösten och säger att den inte passar in? Vad händer om vi ger den plats? I stunden fattades beslu-

FOTON Emma Corkbill

tet att lyssna in och ta med frågan om videobutiken. Det ledde till ett känslösamt meningsutbyte, gruppen var inte överens, men samtliga röster blev hörda, alla var alltjämt med och dialogen fortsatte så småningom in på andra frågor.

Vad hade hänt om man hade stoppat de unga och sagt att frågan inte hörde dit? Och vad händer om mötet får en helt annan riktning än vad som är tanken? Det fanns också en risk att det skulle ställas frågor kring det nya ämnet som ingen i rummet hade mandat att svara på eftersom huvudtemat var ett annat. I detta fall var det tydligt att öppenheten i dialogen ledde till att de unga som deltog upplevde processen som viktig och på riktigt men på samma gång blev fokus för dialogen bredare och därför även på vissa sätt svårare att definiera för de som ville ha en tydlig riktning i innehållet. Vad händer med de känsliga frågor som aldrig passar in, som är för stora eller komplexa och som inte är kopplade till ett specifikt projekt?

Liknande utmaningar är vanliga i s.k. samråd där tjänstemän och medborgare möts som en del av planprocess. Samråd är möten där medborgare kan få information om framtida planer och en möjlighet att uttrycka sin mening. I våra intervjuer med tjänstemän som är ansvariga för samrådsmöten är det tydligt att de ofta upplever det svårt att hålla kvar samtalet kring det projekt som mötet är kopplat till. För många av de medborgare som kommer är mötet en chans att uttrycka andra saker som är viktiga för dem vilket kan leda till att andra frågor tar plats eller tar över.

Den spontana reaktionen i en sådan situation kan vara att försöka tysta den avvikande rösten eller ignorera den. Logiken är att uppmärksamhet bidrar till att den tar över. Men om vissa röster tystas ned och hamnar utanför agendan gång på gång finns risken att det

skapas motstånd dels i rummet där och då men även i förlängningen i samhället då de stärks i sin misstro. Kunskap och perspektiv går förlorade och vi riskerar att komma längre ifrån idén om ett samhälle för alla. Samtidigt är det problematiskt att bjuda in till dialog med medborgare utan att avgränsa den till det som är möjligt att påverka och till det som man kommit överens om att ha dialogen kring. En otydlig dialog där förväntningar väcks är problematisk. De känslor och den kamp om utrymme och makt som alltid är närvarande i medborgardialoger är utmanande. Det finns inget enkelt svar på hur man i praktiken kan skapa möten som tillåter en mångfald av röster och känslor och samtidigt har en struktur som upplevs som konstruktiv och trygg.

I vårt arbete med att leda medborgardialoger har vi lämnat önskan om att hitta en mall för dialog och fokuserar istället på att i varje process förankra och precisera *syftet* med dialogen och den *värdegrund* som arbetet ska vila på. Youngs perspektiv att konflikt och debatt är nödvändigt i det offentliga rummet är viktigt då den innebär att målet för en dialog aldrig kan vara att alla ska komma överens. Men att arbeta med konflikter är utmanande. Ett perspektiv som är intressant när man tittar på hur man kan arbeta med konflikter i dialogmöten kommer från Deep Democracy metodologin utarbetat av Arnold Mindell och utvecklad av bland andra Myrna Lewis².

Lewis beskriver i likhet med Young att det är viktigt med mångfalden av röster i en grupp och att det är viktigt att lyfta fram och sprida även minoritetens röst i varje fråga. Att Lewis att för snabbt söka konsensus är inte hållbart utan mer tid bör läggas på att utforska mångfald, motsättningar och konflikt. Hon säger också att det kan visa sig vara fruktbart att söka en konflikt eller en åsikt, känsla eller perspektiv och

utforska dessa för att inte snabbt låsa in individer i enkla identiteter och ståndpunkter. Att processen får ta tid är också viktigt då det ibland kan ta tid att formulera sig och lyssna in andras perspektiv. Då kan även viktig kunskap som är omedvetet och under ytan komma fram. Ju mer gruppens gemensamma kunskap om problemet kommer fram ju bättre kommer de beslut och resultat som gruppen arbetar fram bli och därmed mer hållbara. Om man inte lyckas få med alla röster kommer de ändå att påverka processen argumenterar hon. Röster som inte får utrymme tar andra ofta mindre konstruktiva vägar som sarkasm, skvaller, våld eller separation (att man helt lämnar dialogen). (Lewis 2012)

Hennes perspektiv är att man ska välkomna konflikten och att lära sig förstå och känna igen alla former av motstånd (även det som kommer i en form, som vi inte gillar eller tycker känns obehagliga). Genom att undersöka motståndet så går kunskapen i den inte förlorad och därmed blir samtalet och ämnet mer diversifierat och komplicerat, mindre svart eller vitt, och en farlig »falsk« konsensus kan undvikas. Konkret kan detta innebära att medborgardialoger blir hetare, tar längre tid och är svårare att kontrollera. Samtidigt tror vi att chansen ökar att de handlar om det som faktiskt är viktigt på riktigt och därmed ger medborgardialogen potentialen att bli en process för hållbar och demokratisk problemlösning.

Därmed är vi överens med både Lewis och Young om att ett aktivt arbete med sociala skillnader och en mångfald av röster som en resurs i delaktighetsprocesser inte innebär att kommunikationen kommer att bli enklare, mer effektiv eller att det blir lättare att komma fram till ett beslut. Tvärtom kommer i vissa fall större komplexitet och svårigheter leda till hinder i att komma fram till ett beslut. Men om målet med

medborgardelaktighet är att det ska vara ett komplement till den representativa demokratin kanske detta är just styrkan med medborgardelaktighet. Målet med det politiska samtalet och medborgardelaktighet är ju inte att komma fram till generaliseringar kring sociala frågor eller orättvisor utan att leta efter rättvisa lösningar till särskilda problem i en särskild social kontext. (Young 2002, s. 113)

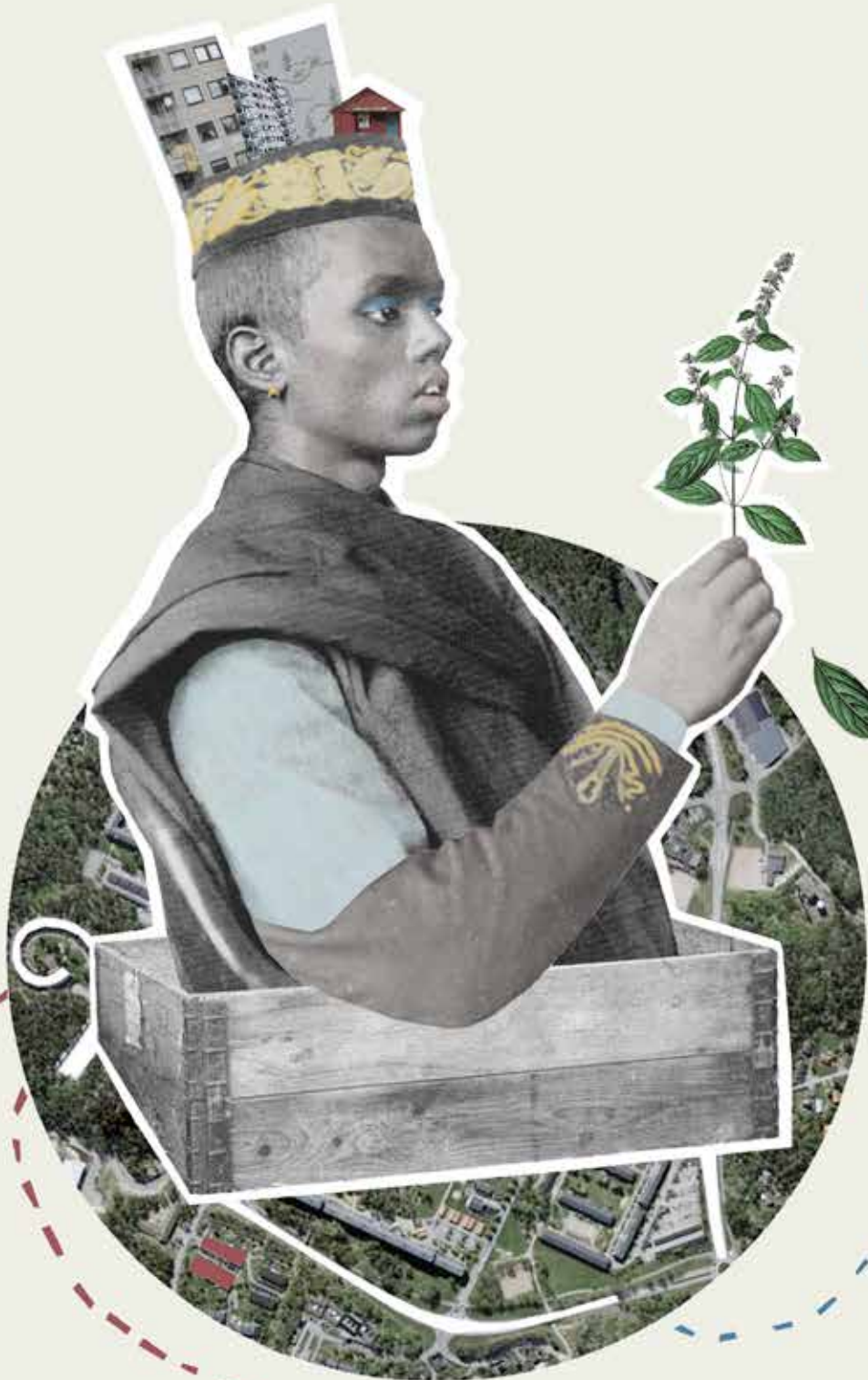
Sammanfattningsvis kan man säga att Young och Lewis på olika sätt synliggör det socialt hållbara samhällets behov av ett inkluderande och krångligt samtal som inte förenklar eller utesluter konflikt. Vi menar att medborgardialogen kan vara detta samtal men då behöver den få lov att utmana våra invanda mönster vad det gäller makt och kontroll, konflikträdsla och krav på effektivitet. Vikten av strukturella förutsättningar som ger dialogen tid och utrymme är alltså avgörande, men det är även så att den som leder och formar dialogen kan göra detta på olika sätt. Det gäller att vara kreativ och våga prova olika vägar. ✨

¹ UngEnergi var ett projekt som drevs av Miljösekretariatet på Västra Götalandsregionen som handlade om att skapa möten mellan unga, politiker och tjänstemän kring lokala utvecklingsprojekt med klimatfokus.

² Myrna Lewis är psykiatriker och processledare från Sydafrika. Hon har en mångårig erfarenhet av att facilitera komplicerade gruppprocesser och möten där en mångfald av åsikter är närvarande och där konfliktnivån ofta är hög.

del 3 | Platser och röster

17 scener ur ett forskningsprojekt

Här följer 17 scener, som syftar till att beskriva några av de händelser och skeenden som varit av betydelse för Projektet Mellanplats arbete i Backa i Norra Hisingen i Göteborg. Scenerna börjar 2008 i de tidiga skeendena av stadsutvecklingsprojektet »Framtidens Selma« och de senare skeendena av forskningsprojektet Ingrepp¹. Dessa händelser var de huvudsakliga anledningarna till att Mellanplats valde att arbeta i Backa. Sambanden mellan de olika initiativen och projekten som följer därav skulle kunna liknas vid hur magma flyter – i olika skiktningar, med olika riktningar och med olika hastighet, från trögt till mer lättflytande och snabbt, där händelser och skeenden sin närhet till trots inte kan reduceras till enkla orsak-verkan samband.² Scenerna försöker fånga något av den här dynamiken.

AV HENRIC BENESCH, SARA DANIELSSON

Henric Benesch, arkitekt och doktor i design, arbetar som lärare och forskare på Högskolan för Design och Konsthantverk (HDK) vid Göteborgs Universitet.

Sara Danielsson är inredningsarkitekt på designstudio Design Stories, anställd på Högskolan för Design och Konsthantverk (HDK) vid Göteborgs Universitet samt arbetar på Mistra Urban Futures med ett projekt som handlar om stadsodling.

Scen 1 - Uppköp (maj 2008)

»Framtiden köper fastighet vid Selma Lagerlöfs Torg«

»Med förvärvet förfogar bolag inom Framtidens-koncernen över samtliga fastigheter kring Selma Lagerlöfs torg. Det skapar möjligheter att kunna utveckla området på och omkring torget, säger vd Carl-Johan Korsäs, Förvaltnings AB Framtiden.«

Förvaltnings AB Framtiden

Scen 2 - En ny mötesplats (juni 2010)

»Selma Lagerlöfs Torg ska bli mer levande«

»Framtidens Selma. Det heter projektet som invigdes idag och som ska få ny fart på Selma Lagerlöfs Torg och kvarteren runt omkring.

... I samband med invigningen öppnades också nya lokaler som ska fungera som en sorts mötesplats där projektansvariga och boende kan mötas.«

Samir Bezzazi, Sveriges Radio

Scen 3 - Forskare på buss 17 (augusti 2010):

En brokig grupp forskare med ett gemensamt forskningsprojekt - Ingrepp, sätter sig på buss 17 till Selma Lagerlöfs Torg. Backa och torget har fångat deras intresse i och med det förestående stadsutvecklingsprojekt (Framtidens Selma), och gruppen har generöst bjudits in av Backa Kulturhus för att på ett öppet sätt arbeta med konst och stadsutveckling. Gruppen kommer fortsättningsvis bland annat samarbeta med den grupp ungdomar som UngEnergi³ tidigare har arbetat med.

Scen 4 - Videobutiken och omorganisationen (oktober 2010)

Projektet Ingrepp flyttar in i den tomma Videobutiken på torget, ett stenkast från Framtidens Selmas lokal. På ett direkt och obundet sätt utforskas sedan, under fyra månaders tid, Backa idag och i framtiden via workshops, seminarier, föreläsningar och samtal. Den stora omorganisationen av stadsdelarna i Göteborg rullar sakta igång. Forskarna, vilka tidigare verkat i nära samarbete med Kulturhuset, hamnar i ett förvaltningsvakuum men arbetar vidare ändå.

Scen 5 - Ingrepp och Mellanplats (januari 2011)

Forskningsprojektet Mellanplats sätter igång, och forskningsprojektet »Ingrepp« fasas ut.

Före detta Videobutiken vid Selma Lagerlöfs Torg.

FOTO Emma Corkhill

Scen 6 - Flygblad och reglementen (april 2011)

Forskare från Mellanplats delar ut flygblad tillsammans med boende och en miljövärd i det lokala bostadsområdet Gåsagången. Ett tidigare öppet hus i Videobutiken har mynnat ut i ett samarbete mellan några boende och hyresvärderna Familjebostäder. Samarbetet kallas för Gåsagången Gror! och syftet är att mobilisera andra boende till en gemensamhetsodling.

Den lokala Hyresgästföreningen, vilken tidigt bjudits in att medverka, motsätter sig projektet och driver linjen att gräsmattorna skall bevaras som de är.

Brända bilar och kontroverser mellan ungdomar och poliser i Backa leder till att Backa hamnar i riksnyheter.

De från årsskiftet sammanslagna stadsdelarna har från januari 2011 inskrivet i sina reglementen att de skall arbeta med »dialog«. Det finns dock, visar det sig, en osäkerhet kring vad detta innebär i praktiken.

Scen 7 - Sådd och ifrågasättanden (maj 2011)

Under en gemensam odlingsdag, med många barn och en del vuxna, sår man rotfrukter, grönsaker och en del blomster på gräsplätten vid den gamla videobutiken.

Ett par möten under våren, med några nya tjänstemän i Stadsdelsförvaltningen kring ett eventuellt samarbete, blir inte mer än möten. En tjänsteman frågar rakt ut vem som gett projektet tillåtelse att vara just i Backa?

Scen 8 - (O)gräs och nya satsningar (augusti 2011)

Forskare och boende rensar ogräs på gemensamhetsodlingen, som vuxit delvis utan tillsyn under sommaren. Samtidigt har andra idéer kring förbättring av området diskuterats i odlingsgruppen och en ny grupp boende, oberoende av odlingsprojektet, har börjat organisera en lokal second-hand, pysselkvällar och läsläsningskvällar för barn i området.

Politikerna lovar att de skall satsa på ungdomarna i Backa vilket så småningom leder fram till att projektet »Backa i Fokus« sätter igång.

Scen 9 - Hyresvärdar och hyresgäster (oktober 2011)

»Odling på torget«

»Mitt emot den gamla videobutiken på Selma Lagerlöfs Torg odlas det bland annat potatis och morötter. Det är ett projekt av de boende på Gåsagången som heter Gåsagången Gror! Lagom till julmarknaden på torget ska de dessutom öppna en loppis.«

»Vi försöker engagera hyresgästerna, säger Roland Apell från Familjebostäder om projektet. Familjebostäder är med och stöttar projektet bland annat med lokaler. Dessutom hjälper de till med insamlandet av saker till loppisen. Vi har gått ut med en kallelse till alla boende på Gåsagången. Kommer barnen ut kan de locka ut föräldrarna... Projektet startade på allvar i våras och de planerade på vintern vad de skulle odla. I år har de bland annat odlat potatis, morötter, krusbär, persilja, krasse, grönkål, tomater, sallader och hallon. Helt enkelt sådant som går att äta.«

Jonatan Hägg, Backa Kärva Tidning oktober 2011

Scen 10 - Skördefest och arkitekttävling (oktober 2011)

Forskarna startar upp ett samarbete med stadsdelens projekt Backa BASE där arbetssökande under en period skulle kunna arbeta i forskningsprojekt. Efter några möten läggs samarbetet på is då det är svårt att hitta deltagare. Parallellt har studenter på HDK (Högskolan för Design och Konsthantverk), via forskarna påbörjat ett samarbete med Socialkontoret.

Gåsagången Gror! har skördefest och bjuder på soppa på grönkål och potatis lagad på torget under familjedagen i Backa.

Arkitektgrupper deltar i en parallell idéävling kring det framtida Selma Lagerlöfs Torg. Förslagen kommer att ställas ut i Framtidens Selmas lokaler vid torget. Idén om ett »matpalats« framarbetad av de ungdomar från Backa som deltagit i processer med UngEnergi och Ingrepp, skickas till samtliga arkitektkontor som deltar i tävlingen och får positiv feedback från flera kontor.

FOTO Terje Östling (Unsworn Industries)

Scen 11 - Vetelängd och nytt engagemang (november 2011)

»Gåsagången Gror!« fikar och funderar över hur de ska gå vidare inför odlingsäsongen 2012. Engagemanget har varit stort hos dem som är med, men de har varit för få, och odlingen har fått kritik från några boende som tycker att den är misskött.

Den lokala Hyresgästföreningen ser ett problem i att läsläsnings- och pysselkvällarna lockar till sig barn som inte bor på Gåsagången, och menar att deras verksamhet bara är till för boende på Gåsagången. Kontroverserna leder till att nya boende börjar engagera sig i Hyresgästföreningen.

Scen 12 – Trevare och samarbeten (januari 2012)

Forskarna i Mellanplats inleder ett samtal med Selma Center, ett samarbete mellan Framtidens Selma, Backa i Fokus och Polisen. Frågan lyfts om forskarna skulle kunna bidra med kunskap angående deltagande och dialog i form av en serie seminarier och workshops med Stadsdelsförvaltningen. Ett samarbete inleds. Ytterligare ett samarbete, mellan HDK, Socialhögskolan och »Individ och familjeomsorg Funktionshinder Stöd och sysselsättning« inleds.

Scen 13 - Pallkragar och nya odlingar (mars 2012)

Gåsagången Gror! börjar förbereda vårens aktiviteter. Efter goda erfarenheter av att engagera barn, undersöks möjligheterna till ett samarbete med en förskola. Då gemensamhetsodlingen fått kritik för att vara oordnad, planeras den nya odlingen med pallkragar för att den ska bli mera lättkött och ge ett mer ordnat intryck. Nya flygblad sätts upp.

Under våren väcks tanken om en ny odling i ett annat bostadsområde, Backa-Röd. Denna odling ska utvecklas i samarbete med hyresvärderna Poseidon, Stadsdelsförvaltningen Norra Hisingen, Park- och naturförvaltningen och Fastighetskontorets satsning Stadsnära odling. Gåsagången Gror! är med på ett möte och berättar om sina erfarenheter.

Scen 14 - Invigning (April 2012)

»Backaborna möts på Selma Center«

»Backaborna har fått en ny mötesplats. I dag invigdes Selma Center på Selma Lagerlöfs torg. Polis, stadsdelsnämnd och kommunägda Framtiden har gått samman för att nå ut till de boende.«

»Förra sommaren var det stökigt i Backa. Stadsdelsnämnden Norra Hisingen och polisen hade då ett nära samarbete i biblioteket på torget. – Det var efter det som idén om en mötesplats väcktes och vi är glada att den nu blivit verklighet, säger Tord Karlsson (S) ordförande i stadsdelsnämnden. Han, länspolismästaren Ingemar Johansson och kommunstyrelsens ordförande Annelie Hulthén (S) invigde mötesplatsen tillsammans genom att knyta ihop tre band. – Vi har tappat en del gamla

kontaktytor bland annat genom att vi centraliserat vårt arbete. Vi ser fram mot och tror på den här formen av mötesplats, sade Ingemar Johansson.»

Lars-Ove Johansson, Göteborgs-Posten

Scen 15 – Seminarier och förskolor (maj 2012)

Mellanplats håller sitt första seminarium med Stadsdelsförvaltningen med fokus på dialog. Responsen är god.

Under året har många av de engagerade i Gåsagången Gror flyttat eller dragit sig ur. En förälder med barn på en närliggande förskola har sett lappar om odlingen, vilket leder till ett samarbete med förskolan. Tre pallkragar överläts till en engagerad hyresgäst, som också tar på sig att vattna under sommarmånaderna.

Scen 16 - Konferens (september 2012)

Selma Center blir en av de lokala värdarna för den 56:e IFHP- konferensen (International Federation for Housing and Planning). Det enda akademiska pappret som handlar om Backa, och som beskriver forskningsprojektet, presenteras förvånande nog inte på Selma Center utan hos Stadsjord Kvillebäcken –ett annat av de studiebesök som konferensdeltagarna bjuds på.

FOTO Henric Benesch

Odlingen har vuxit fint under den regniga sommaren, ogräset likaså.

Scen 17 - Vägsäl (oktober 2012)

Mellanplats håller det andra seminariet med Stadsdelsförvaltningen med fokus på makt.

Det beslutas, över ännu en vetelängd, att Gåsagången Gror! avslutas i nuvarande form då projektet inte är självbärande. Pallkragarna lämnas till Familjebostäder. Möjligtvis tar den lokala Hyresgästföreningen över dem.

Här slutar den här framställningen men magman flyter vidare. En fördjupad reflektion kring detta arbete hittar ni i följande kapitel: "Kommentar till 17 scener ur ett forskningsprojekt». ✨

¹ Ingrepp var ett tvärkonstnärligt och tvärvetenskapligt forskningsprojekt, finansierat av Vetenskapsrådet, som arbetade med och undersökte konstens och den konstnärliga forskningens roll i stadsutvecklingsfrågor 2007-2010.

² Cornelius Castoriadis (195) var en fransk-grekisk filosof som beskrev verkligheten i termer av magma där han liknade olika samhällsliga processer och formationer vid olika magmatiska skikt av olika tröghet,

omfattning och med olika riktning vilka trots att de inte är direkt beroende av varandra likväl är förbundna. Castoriadis var central för forskningsprojektets Ingrepps arbete publicerat i *The Politics of Magma* (Corkhill, Rosengren & Ullmark (ed) 2008).

³ UngEnergi var ett projekt, som drevs av miljösektariatet på Västra Götalandsregionen, vars syfte var att skapa delaktighetsprocesser mellan unga, politiker och tjänstemän kring stadsutveckling och klimatfrågan.

Kommentar till »17 scener ur ett forskningsprojekt«

Något om initiativ och nätverk i allmänhet, och om effekter av Mellanplats arbete i Backa i synnerhet.

AV HENRIC BENESCH, SARA DANIELSSON

Begreppet »nätverk« som framför allt nådde sin publik utanför it-sektorn genom den spanske sociologen Manuel Castells (1996), är idag ett vedertaget sätt att tala om sociala relationer, och om organisation i stort såväl som smått. Begreppet ger oss en bild av att allt är förbundet via myriader av sammankopplingar som kan vara utan centrum, och eventuellt av en självorganiserande karaktär (emergens). Bilden av »nätverket« tillfredsställer vårt behov av att se hur saker och ting hänger ihop – och att minsta lilla detalj bidrar till det stora hela. »Nätverket« som bild tillfredsställer dock inte upplevelsen av att saker och ting faktiskt inte alls hänger ihop, men ändå berör varandra, ofta på ett oklart sätt. Saker och ting glappar! Det kan handla om övergripande relationer mellan ett lokalsamhälle och ett utvecklingsprojekt som är initierat för att omvandla stadsdelen – hur beslutsfattarnas planer går de boende förbi, och omvänt hur de boendes tankar och drömmar går beslutsfattarna förbi. Eller för att ta något ytterligt konkret - hur man kan bo år efter år, vägg i vägg, utan att känna sin granne till namn.

Så vad kan vi göra när saker och ting, trots att de ligger »vägg i vägg« inte är förbundna? Vad kan vi göra

när det inte finns några »nätverk«, eller när nätverken är så svaga eller perifera att de inte förmår koppla upp mot andra och nya nätverk?

Backa genomgår ett stort stadsutvecklingsprojekt. Nya bostäder skall byggas och man skall få ett nytt centrum och torg. Att det skall investeras är redan bestämt av kommunföreträdare - frågan är bara hur? Att kommunen via sina bolag etablerat ett hundra procentigt ägande kring torget är tänkt att påskynda en process som annars skulle tagit upp till 15 år. Att skynda på processen är dock inte helt oproblematiskt, inte minst ur ett demokratiskt perspektiv - då omfattande demokratiska processer måste få ta tid. Avvägningen står mellan vikten av dialog och att komma till skott. Till skillnad från andra stadsdelar, där dialogen i många fall kommit att handla om olika former av nedmonteringar, pratar vi här dock om en dialog vilken sker med huvudsakligen positiva förtecken - den handlar om nyinvesteringar. Olika initiativ från kommunens sida för att skapa en positiv bild av Backa, är också en förutsättning för de omfattande investeringar som planeras att göras framöver – Backa behöver göras attraktivt på bostadsmarknaden igen!

Även om Backa har en lång historia av social mobilisering och fortfarande har många föreningar, är det framför allt frågan om biltullarnas placering i samband med Västlänken som lockat »man ur huse« för att

Henric Benesch,
arkitekt och doktor i
design, arbetar som
lärare och forskare på
Högskolan för Design och
Konsthantverk (HDK) vid
Göteborgs Universitet.

Sara Danielsson är
inredningsarkitekt på
designstudio Design
Stories, anställd på
Högskolan för Design och
Konsthantverk (HDK) vid
Göteborgs Universitet
samt arbetar på Mistra
Urban Futures med ett
projekt som handlar om
stadsodling.

prata om framtiden. Boende som engagerat sig i olika lokala initiativ har också beklagat sig just över »bristen på engagemang«. Något vilket inte nödvändigtvis behöver vara en fråga om en »brist« - det kan i lika hög grad vara en fråga om en osäkerhet, okunskap och inte minst ovana kring hur man kan engagera sig.

Forskningsarbetet som bedrevs i den nedlagda videobutiken¹ var ett öppet, fristående och lokalt »medborgarlaboratorium«. Det var således ett försöka att överbrygga glapp, och att via olika aktiviteter och initiativ skapa nya kontaktytor för Backaborna, exempelvis gentemot Stadsdelsförvaltning, bostadsföretag, föreningar och andra boende. Detta mynnade ut i en idé om en gemensamhetsodling. Efter kontakter med den lokala hyresvärderna bildades Gåsagången Gror!² och i arbetet med denna odling uppstod nya

kontakter mellan olika boende. Detta i sin tur mynnade ut i oberoende initiativ som pysselkvällar, läxläsningshjälp och en second-hand. Initiativ vilka i hög grad byggde på de kontakter som tidigare tagits med hyresvärderna och Hyresgästföreningen.

Gåsagången Gror! är avslutat i sin nuvarande form. Lärdomen att dra i det här fallet är dock att även om initiativ är kortlivade, kan de vara betydelsefulla i fråga om att etablera nya kontaktytor. Något som i sin tur kan ge upphov till nya oberoende initiativ osv. När nätverken saknas, är alltså ett enskilt initiativ ett sätt att sätta igång nya nätverk, som på sikt kan göra skillnad. Initiativen ger anledningar att träffas och knyta kontakter med grannar och likasinnade, såväl som med förvaltning och andra aktörer. Inte bara för stunden utan också för framtiden.

Det här är också fallet ifråga om forskningsprojektet Ingrepps verksamhet i den före detta Videobutiken. Projektet byggde inledningsvis på ett samarbete med Backa Kulturhus, men försöken att samarbeta med Framtidens Selma visade sig svårare än förväntat. Aktiviteterna i videobutiken uppfattades som problematiska av Framtidens Selma, och även av den nya Stadsdelsförvaltningen, då det fanns en osäkerhet om vilket mandat som forskningsprojektet hade, och vad syftet var. Du hittar mer om detta i kapitlet som heter *Dialogens politik*. Videobutiken rubbade en ordning, och det var först när projektet avslutats,

FOTO Henric Benesch

och Gåsagången Gror! var i full gång, som gamla och nya kontaktytor utvecklades till ett samarbete med det nybildade Backa i Fokus. Backa i Fokus var i sin tur ett samarbete mellan den nya Stadsdelsförvaltningen, Framtidens Selma och Polisen, med syfte att göra stadsdelen Norra Hisingen mer »hållbar«.

Gemensamt för forskningsprojektet i Videobutiken och Gåsagången Gror! var att de, framför allt från ett förvaltningsperspektiv, men också delvis från ett boendeperspektiv, uppfattades som »otydliga«. Något som är naturligt i de första faserna av framväxande oberoende projekt och initiativ då de innan de hittat sin form ofta är lösa i konturerna, eller annorlunda uttryckt - öppna. De båda initiativen skiljde sig också i hög grad från en mer normativ föreställning om hur saker borde fungera och se ut - vilket många glädde sig åt, men som även skapade skepsis och irritation. Alla berörda fick bekänna färg. Mer eller mindre outtalade agendor, exempelvis den lokala Hyresgästföreningens, kom plötsligt upp till ytan och de kunde därmed problematiseras. Att initiativen inte passade in i någon mall var bra för diskussionen - det väckte frågor och visade på konkreta möjligheter idag och för framtiden.

En direkt erfarenhet av de här initiativen är att en fysisk och öppen plats är en enkel och otvungen utgångspunkt för spontana såväl som planerade möten,

både med boende och med tjänstemän. Ett samtal är ett viktigt första steg för att etablera oförutsedda såväl som långsiktiga relationer. Allt som behövs kan vara något som ger en anledning till att börja samtala. Problemet i Backa var att dessa anledningar alltför sällan dök upp, och att det var som om själva infrastrukturen för att generera och stötta engagemang i många fall saknades. Det fanns varken kontaktytor eller levande nätverk. Forskningsprojektet Mellanplats närvaro i Backa innebar i det här avseendet att några steg togs för att utveckla denna infrastruktur och skapa nya kontaktytor där nätverk och initiativ kan födas och utvecklas. Där enskilda initiativ som Videobutiken och Gåsagången Gror! är exempel på hur man i öppna sammanhang och med små medel, som Nazem Tahvilzadeh beskriver i kapitlet *Deltagande styrning*, kan »skapa en social och fysisk infrastruktur som gör det enklare för medborgare att organisera och samarbeta i lokala frågor.« 🌟

¹ Videobutiken var en experimentell öppen verksamhet som fungerade som ett »medborgarkontor« under fyra månader vintern 2010-2011 inom ramen för forskningsprojektet Ingrepp. Du hittar lite mer om Videobutiken i föregående kapitel »17 scener ur ett forskningsprojekt« men framför allt i konferenspappret »The Videostore« (Benesch&Corkhill 2012) som presenterades på den 56:e IFHP-konferensen i Göteborg 2012.

² Gåsagången Gror! var en gemensam odling i bostadsområdet Gåsagången i Backa. Initiativet var ett samarbete mellan boende på Gåsagången, hyresvärderna Familjebostäder och Mellanplats.

Röster från Backa

Mellanplatsprojektet bidrog till och följde uppstarten och utvecklingen av odlingsprojektet Gåsagången Gror! i ett bostadsområde i Backa. Odlingen låg på Familjebostäders mark och var en gemensam odling där alla som ville kunde vara med och odla och skörda. Gåsagången Gror! pågick under två odlingssäsonger, men avslutades då det var svårt att engagera tillräckligt många boende.

För att få en personlig inblick i projektet och låta olika perspektiv komma fram har jag gjort två intervjuer med personer som på olika sätt varit inblandade i Gåsagången Gror! Den första skildrar hur en boende engagerar sig för att skapa något positivt i sitt område och den andra visar hur en anställd på bostadsföretaget försöker möta och stötta engagemang.

Sara Danielsson är inredningsarkitekt på designstudio Design Stories, anställd på Högskolan för Design och Konsthantverk (HDK) vid Göteborgs Universitet samt arbetar på Mistra Urban Futures med ett projekt som handlar om stadsodling.

AV SARA DANIELSSON

Intervju med Elemi Bandholtz

»när jag flyttat till Backa blev jag så upprörd över orättvisor och miljöförstöring och då måste man ju börja någonstans«

Vem är du?

Jag heter Elemi Bandholtz och jobbar som personlig assistent. Jag har flyttat från Skåne till Göteborg och bott här i fem år nu, först i Kortedala och sedan 3,5 år i Backa. Jag trivs bra i Backa! Det är jättenära stan och ändå mysigt med mycket grönområden.

Hur har du varit engagerad i din stadsdel?

Jag har varit med och startat upp Gåsagången Gror! och tack vare odlingen blev jag även engagerad i den lokala Hyresgästföreningen och styrelsemedlem och miljöansvarig där. Jag blev så arg på dem för att de var så negativa till allt så jag tänkte att jag måste gå med där. Nu ska Hyresgästföreningen få våra pallkragar och driva vår odlingsidé vidare, fast på marken utanför deras lokaler.

Tack vare odlingen träffade jag också två andra boende som jag startat pysselkvällar och läxläsning tillsammans med, för barn i området. Vi tre startade

FOTO Sara Danielsson

FOTO Emma Corkhill

FOTO Emma Corkhill

Mellanplatsprojektet var med och bidrog till och följde uppstarten och utvecklingen av odlingsprojektet Gåsagången Gror! i Backa.

också en second-hand där vi sålde fungerande prylar som vi hittat i soprummen och även saker som boende lämnat in. Second-handen fick låna en tom lokal av Familjebostäder gratis och all vinst gick till barnens pysselkvällar. Vi hade ingen el i början så vi satt med tända stearinljus, det var mysigt.

Tyvärr får vi inte vara kvar i Familjebostäders lokal på grund av spring i källaren. Vi får inte heller använda Hyresgästföreningens lokaler till second-handen så vi har lagt ner den.

Vad är det som driver ditt engagemang?

Jag har inte varit en engagerad person tidigare. Det var först när jag bodde i Kortedala som jag tänkte att jag skulle gå med i någon förening. Sedan när jag flyttat till Backa blev jag så upprörd över orättvisor och miljöförstöring och då måste man ju börja någonstans.

Hur stort inflytande har boende över stadsdelens utveckling i Backa?

Det vet jag inte. Hade man bara gått samman så tror jag att man hade haft jättemycket inflytande. Man behöver inte ha medhåll från politiker och bostadsbolag om man är tillräckligt många människor som vill något. Jag hade velat att det fanns fler som jag i mitt bostadsområde, men det kanske finns fler som jag som sitter hemma i sin lägenhet, som jag gjorde innan odlingsprojektet startade. Jag pratar knappt med mina grannar så jag vet inte.

Vilket gehör och stöd har du fått för dina idéer?

Mina vänner och föräldrar, som inte bor i stadsdelen, tycker det är skitbra att jag engagerar mig så mycket. I stadsdelen har det inte varit så mycket stöd, det skulle vara ifrån Familjebostäders miljövärd Roland Apell i så fall. Några boende har också stöttat min idé med second-handen.

Vilka hinder har du stött på i ditt engagemang?

Det är så krångligt så fort man vill göra något och man måste fråga hit och dit. När man kommer med sitt engagemang och sina idéer vill man inte höra att »det har vi redan försökt« och »redan gjort« och »det

fungerar inte«. Då blir man jätteledd. Det är bättre att försöka igen och se vad man kan göra bättre nästa gång. Om det inte funkar så kanske man försöker på fel sätt!

Hyresgästföreningen har varit kritisk till odlingen och second-handen och jag tror det beror på att de inte varit med och organiserat det. Vi har inkräktat på deras område, tycker de. Nu har de blivit mycket mer tillmötesgående när vi är flera nya personer i styrelsen. Några boende i området har klagat en del på att odlingen varit misskött. Dessa personer är kritiska till mycket annat också och ser inte det positiva med saker. Jag förstår inte varför man inte kan samarbeta istället?

I vilka frågor borde de boende vara mer involverade?

De boende borde vara mer involverad i frågor som handlar om miljön i området och säkerheten. Nu när jag varit engagerad i projekt så är det många som kommer fram till mig och har åsikter om belysning etc. Det första de gör är att gnälla, men det är ju bättre att de pratar med Familjebostäder och ger ett förslag.

Vad tror du om framtiden när det gäller boendeflytande?

Det är ju inne med miljötankande och förhoppningsvis inser de boende att de måste engagera sig för att försöka förändra saker. Sedan beror det ju på hur många som kan gå samman och det är bra att ha Hyresgästföreningen i ryggen för det är en stor och stark organisation. Jag kan inte stå där ensam och skrika att man ska sopsortera precis allt.

FOTO Sara Danielsson

Gemensam odlingsdag med Gåsagången Gror! i maj 2011. Familjebostäders miljövärd Roland Apell bidrar med jord och växter. I den nedlagda tygaffären i bakgrunden startar sedan Elemi Bandholtz en second-hand.

Intervju med Roland Apell

»Det gäller att få igång fler aktiviteter ihop med de boende och jag tror att Familjebostäder kan ta en mer aktiv roll i detta i framtiden«

Vem är du?

Jag heter Roland Apell och jobbar som miljövärd för Familjebostäder på Gåsagången i Backa sedan två år tillbaka. Som miljövärd sköter jag miljön utomhus och tar främst hand om de gröna ytorna.

Vi på Familjebostäder försöker utveckla Backa till att bli en bättre boendemiljö. Vi har startat upp en del projekt, bland annat Gåsagången Gror! Vi har även startat upp nattvandring där jag har varit med och vandrat i området på kvällarna och nu planerar vi att starta upp något som kallas för grannsamverkan för att öka tryggheten i området.

Hur skulle du beskriva stadsdelen Backa?

Backa har ett dåligt rykte och tidningarna skriver mycket negativt om Backa. Under de tillfällen som jag har varit ute och nattvandrat har jag aldrig stött på några problem överhuvudtaget, inte ens i Backa Röd som har sämst anseende. Bostadsområdet Gåsagången är väldigt lugnt med låg omflyttning. Många hyresgäster har bott här sen området byggdes på 1960- och 70-talet och de trivs bra.

Hur arbetar du med boendeinflytande?

Boendeinflytande från min sida är att jag försöker ge bort jord och låna ut redskap som gräsklippare till boende som vill sköta sina uteplatser. De boende kan alltid komma till oss och fråga om de behöver verktyg eller råd och tips. Jag försöker att vara rättvis så att alla får lika mycket hjälp och utgår alltid ifrån vad folk vill ha istället för att styra dem.

Vad ser du för fördelar med boendeinflytande?

De boende blir mer aktsamma och bryr sig mer om området när de får vara med och bestämma lite hur det skall se ut. Engagerade boende lär känna sina grannar och övriga boende bättre och kan starta grannsamverkan och olika aktiviteter i området. Den enda svårigheten är att alla inte orkar engagera sig.

De flesta förväntar sig att någon annan tar ansvar och om en eller två personer är väldigt aktiva i ett projekt så tror de andra att dessa personer löser allt. Det bästa är om man kan jämna ut ansvaret och få alla att engagera sig, men detta är mycket svårt.

Hur når du ut och får människor att engagera sig?

Den svåra frågan är hur man fångar upp hyresgästerna? Vi försöker att gå ut med lappar i trappuppgångarna men vi hittar informationen som vi delat ut i soporna dagen efter och det blir ofta dålig upplutning. Däremot är det väldigt viktigt för många boende att de har en social kontakt med mig och många boende pratar med mig när jag är ute och jobbar.

Vad har du stött på för hinder när det handlar om boendeinflytande?

Jag har stort stöd från min chef i de projekt som jag genomför, men Hyresgästföreningen har varit ett hinder för att genomföra projekt i området. Jag tror att deras problem beror på att det suttit samma personer i styrelsen väldigt länge och att ingen har fått veta vad de sysslat med.

Gåsagången Gror! har fått kritik från några boende som själva inte varit engagerade. Jag tror att de var rädda för förändring och ville att allt skulle se ut som det alltid har gjort. Det svåra är att få med de kritiska personerna.

Hur har du lärt dig att hantera problem inom projekt med de boende?

Det bästa är att ordna ett möte där man diskuterar problemet i grupp, rensar luften och löser det tillsammans. Jag är emot att »gå på« enskilda individer och säga att de gjort fel. Jag försöker att alltid lyssna på boende som är upprörda över något. Lyssna kommer man långt med!

Hur tror du de boendes roll i stadsdelsutvecklingen kommer att förändras i framtiden?

Det är svårt att säga. Jag hoppas att folk på Gåsagången kommer att vara mer engagerade. Det gäller att få igång fler aktiviteter ihop med de boende och jag tror att Familjebostäder kan ta en mer aktiv roll i detta i framtiden.

Perspektiv på Mellanplats

Begreppet Mellanplats (Interplace) har varit en inspiration i projektet, kanske främst för dem som liksom jag själv har en profession som berör planering av fysisk miljö men begreppet kom faktiskt till som ett resultat av en sammansmältning av fysiska och sociala aspekter. Det finns stor potential i att söka kunskap om vilken roll »mellanrumsarbete« kan spela för designprofessionerna.

AV JENNY STENBERG

Under tiden jag skrev min avhandling »Interplace Planning« som handlar om medborgarmedverkan i planering (Stenberg 2004) var jag verksam i två utvärderingar av Storstadssatsningen i Göteborg: en på Chalmers som fokuserade på trygghet och fysisk miljö (Schulz et al. 2004) och en på Universitetet som tittade på medborgardeltagande och integration (Andersson et al. 2004). Den utvärdering som gjordes av arkitekter/planerare riktade stark kritik mot att det i Storstadssatsningen fanns ett bristande intresse för fysisk miljö och att man inte utnyttjat den potential för social förändring som finns i att länka fysiska och sociala åtgärder. Boende i Biskopsgården menade exempelvis att otrygghet, i den mån det inte handlade om arbetslöshet vilket skapade den allra största otryggheten för dem, ganska lätt kunde åtgärdas genom att kommunen – som redan då hade en stor

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och anställd som docent på Chalmers Arkitektur

bostadsbrist – byggde nya och i trygghetshänseende lämpligt utformade bostäder vid spårvagnshållplatserna och på vägen från dem till befintlig bebyggelse.

För att söka mer kunskap om potentialen i att länka fysiska och sociala aspekter vände jag mig till Universitetet och hamnade direkt i Hammarkullen där Bosse Forsén och Lasse Fryk hade varit verksamma som universitetslärare sedan två decennier med att i nära samverkan med kommunen utveckla ett mellanrumsligt tänkande när det gäller först professionen socialt arbete och sedan även lärare (Forsén & Fryk 1999). En text om denna verksamhet – Från rum till mellanrum – blev en stor inspirationskälla för mig i min planeraprofession. Syftet med de lokalt förlagda utbildningarna var att studenterna skulle utveckla kunskap som gjorde dem redo att som socionomer och lärare möta

En *Mellanplats* har formats utomhus av två arkitekter för att i en medskapande designprocess få invånarnas idéer till hur Hammarpark kan användas

FOTO Jenny Stenberg

det nya mångkulturella samhälle som vi har, istället för att utbilda dem till ett samhälle som försvunnit vilket många högskoleutbildningar tenderar att göra då de är inordnade i en stor och trög organisation. Pedagogiken gick ut på »learning by doing« i direkt samverkan med socialtjänst och grundskolor, varvat med kritisk reflektion över hur praktik sammanvävs med teori. Den bygger på tillit inte bara till lokala professionella och invånare utan även till studenterna som själva ansvarar för sin egen lärandeprocess. De lever själva sin pedagogik. En pedagogik som innebär att man lämnar sitt trygga rum för att mötas i mellanrum. I mellanrummet är maktordningen inte förutbestämd – ingen äger mellanrummet, menar Forsén och Fryk. Den ena parten är inte förutbestämt underordnad den andre vilket betyder att det finns goda förutsättningar att bestämma agendan tillsammans. I verkligheten finns det naturligtvis inget rum som är helt neutralt men det finns grader och texten om mellanrumsarbete är snarare till för att skapa diskussion än att räta ut frågetecknen och definiera för evigt.

Denna kanske lite vaga definition av mellanrumsarbete inspirerade Chalmers Arkitektur att förlägga

en ny masterkurs för arkitekter och andra designers till Hammarkullen. Hur skulle en kurs för designers se ut som mötte dagens samhälle med de komplexa utmaningar som vi står inför? I den tre månader långa kursen *Suburbs*¹ skulle studenterna inte bara lära sig ombyggnad av miljonprogram utan även utvecklas till mellanrumsarbetare med fokus på *fysisk* miljö. De skulle alltså basera sina designförslag på den kunskap som utvecklades i deras nära samverkan med boende och lokalt anställda i Hammarkullen. Detta skulle göras genom att hitta verktyg och metoder för sådan samverkan och forma en genomtänkt planeringsprocess bestående av dem. Från rum till mellanrum innebar för deras profession att kliva ut från den trygga miljön arkitektkontoret, med dess invanda designverktyg som ofta synes uttrycka *designerns* dröm, och i nära samverkan med invånare i Hammarkullen testa och utveckla nya verktyg och metoder. Dessa verktyg skulle förmå förmedla kunskap från invånare och designers i samverkan – det är *invånarnas* dröm som ska byggas och med designers professionella hjälp – och sedan var det studenternas uppgift att omvandla denna kunskap till designförslag. Dessa behöver förstås även förmedlas till andra aktörer med hjälp av designerns sedvanliga teknik som ritningar och perspektiv.

FOTO Jenny Stenberg

Mötesplats Hammarkullen formades av invånarna till något som skulle kunna kallas en *Mellanplats* då de strävade efter att stugan de fick låna inte skulle ägas av en grupp utan välkomna alla grupper att tillsammans göra den till sin gemensamma plats. Bilden är från deras första workshop om hur stugan skulle användas.

Att arbeta mellanrumsligt innebär alltså inte att prioritera hängrynnor framför stuprör, utan om att i sin profession utveckla den kompetens som man behöver för att verka i mellanrummet men utan att förlora förmågan att fungera i rummet. Genom samverkan och utbyte mellan undervisning, forskning och lokalsamhälle i Hammarkullen (Stenberg & Fryk 2012; Stenberg et al. 2013) har jag förstått mer och mer om potentialen i att länka sociala och fysiska aspekter. Våra studenter har exempelvis tagit olika roller vid samverkan med lokalsamhället. När arkitektstudenter med sitt designspråk i en workshop hade svårt för att göra sig förstådda för några invånare tog socionom- och lärarstudenter rollen som »tolkar« för att förmedla kunskap och åsikter dem emellan. Ett annat exempel är att invånare i Hammarkullen genom socionom- och lärarstudenters samverkan med dem i demokrati-projekt har fått möjlighet att uttrycka sin frustration över att arkitekternas visuellt inspirerande modeller och bilder inte resulterade i verklig förändring. På så sätt har invånarnas röster blivit hörda i nya sammanhang och i efterhand faktiskt också fått avtryck. Arkitekternas idéer om den underjordiska hållplatsen i Hammarkullen samt upprustning av Hammarpark fick gensvar i ett kommunalt EU-finansierat projekt kallat Utveckling Nordost samt i att Park- och naturförvaltningen investerar i upprustning av parken. Arkitekternas tankar om att skapa ett plusenergihus

både energimässigt och social vid torget påverkade utvecklingen av det EU-stödda projektet Lärandets torg.

Mellanplats är alltså – åtminstone för mig – att sätta kompetensen att arbeta mellanrumsligt i ett design-sammanhang. Det berör således professioner som arkitekt, ingenjör, planerare med flera som med ett samlingsnamn brukar kallas »making disciplines« eftersom de går ut på att forma och omforma fysisk miljö. Även Forsén och Fryk med sitt sociala fokus har ett stort intresse för fysisk miljö. Exempelvis diskuterar de ingående – mycket mer än arkitekter brukar göra – den fysiska utformningen av mellanrum. Hur är det möblerat när man kliver in? Vad är tanken med möbleringen? Ger den maktfördel för någon plats? Vem sitter där? Går möbleringen att ändra? Mellanplats är alltså inte ett begrepp som handlar om fysisk miljö i sig, utan ett begrepp som lyfter social kunskap om mellanrumsligt arbete in i designprofessionernas sfär. Vad innebär mellanrumsligt arbete för oss?

¹ Mer information om kursen finns på www.suburbsdesign.wordpress.com. Kursen har bytt namn och heter nu Design and planning for social inclusion.

En berättelse om Mötesplatsen

Mötesplatsen var en vision som en grupp Hammarkullebor förverkligade och drev under samma tid som Mellanplatsprojektet var igång. Händelserna är förstås mycket mer komplexa och omfattande än vad som ryms på ett fåtal sidor och därför återges här endast vissa delar för att lyfta fram några frågor som varit viktiga för Mellanplatsprojektet. Det finns många olika sätt att skriva berättelsen om Mötesplatsen på, ytterligare perspektiv kommer fram i andra kapitel i boken. I denna text handlar berättelsen framför allt om svårigheterna för medborgarinitiativ att möta den kommunala förvaltningsapparaten. Berättelsen grundas på iakttagelser från deltagarobservationer och intervjuer med såväl tjänstemän som boende.

AV PÅL CASTELL

När man kommer upp från den underjordiska spårvagnshållplatsen i Hammarkullen kommer man ut vid sidan av själva torget. Framför sig har man några höga grå hus men också en låg liten röd träbyggnad framför en park. Det var i denna byggnad, allmänt känd under namnet Röda stugan, som Mötesplats Hammarkullen under våren 2010 startades av en grupp boende i området. Liknande låga trähus med takpapp över sadeltaket kan man finna i stadsdelsparker från 1970-talet runt om i staden. De byggdes av kommunen för olika former av fritidssysselsättning. Liksom på de flesta andra håll har både huset och parken förfallit en del sedan

det iordningställdes. Det finns spår av en gammal dammanläggning, men inget vittnar längre om att här också funnits bygglekplats, grisar och hönsgrärd. För ett par år sedan flyttades även öppna förskolan och den tidigare så livfulla Röda stugan stod då tom och utan planer för framtiden.

Mötesplatsen formades av en grupp invånare som ville bidra konkret till en positiv utveckling i området. Detta initiativ sprang ur en rörelse, kallat Nätverket mot nedskärningar, som mobiliserats för att protestera mot förslag om att stänga biblioteket och halvera budgeten för ungdomsverksamhet. De var

Pål Castell är doktor i uthålligt samhällsbyggande och arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola.

FOTO: Pål Castell

Mötesplatsen ordnade flera konstnärliga aktiviteter för barnen i området, bland annat att klä grillen med mosaik

Till höger

Röda stugan, där Mötesplatsen drevs, ligger alldeles invid Hammarkulletorget och spårvagnsstationen.

trötta på att hamna i rollen att bara protestera och ville visa att de hade egna idéer som kunde hjälpa till att lyfta lokalsamhället. De formulerade en vision:¹

Vi vill bryta de negativa trenderna! Vi vill se ett Hammarkullen där det är tryggt att leva. Vi vill se ett Hammarkullen där unika kunskaper, färdigheter och talanger tas till vara. Vi vill se ett Hammarkullen där olikheter berikar. Vi vill se ett Hammarkullen där människor från olika grupper kan träffas och ha ett positivt utbyte. /.../

Vi skulle vilja verka för en ny typ av mötesplats. Vi vill visa att det faktiskt finns någon som vågar starta något nytt i Hammarkullen, någon som tror på förortens framtid.

Mötesplatsen skulle syfta till att skapa kontakt mellan olika grupper och generera ett tryggare klimat i stadsdelen. De behövde en plats att vara på som var synlig och centralt belägen vid torget. En plats där olika aktiviteter kunde äga rum och helst med möjligheter till kaféverksamhet. Röda stugan framstod som perfekt för ändamålet och gruppen tog kontakt med kommunens tjänstemän i stadsdelen för att hitta en samverkansform. De drivande i mötesplatsgruppen tänkte att deras initiativ skulle tas emot med öppna

armar – istället för att protestera erbjöd de sig att fylla en tom lokal med sociala verksamheter som kunde sprida hopp i en stadsdel med ökande frustration. Även enligt stadsdelsnämndens egna direktiv borde detta vara en typ av initiativ man ska ge stöd till (SDN Angered, 2012, p.21):

Förvaltningen stöttar också initiativ från föreningar och andra delar av civilsamhället som syftar till att skapa mötesplatser och verksamheter som kan bidra till ökad delaktighet och inflytande i sin närmiljö och stadsdel.

Snart stod det snart klart att den typ av stöttning som de hade hoppats på var långt ifrån en självklarhet. När gruppen bad stadsdelsförvaltningen om tillgång till lokalen och arvode för projektledning, uppfattades det enligt intervjuade personer som ytterst naivt, nästan lite oförskämt. Ekonomin var ansträngd och stadsdelen hade en princip om att varken ge direkt hyresersättning eller lönebidrag till föreningar.

Under tiden genomfördes en kommunal omorganisering där stadsdelarna Lärjedalen och Gunnared slogs ihop och blev Angered. I den nya stadsdelen fick den tjänsteman som därtills varit huvudkontakt, och som varit positivt inställd till Mötesplatsen, nya

FOTO: Pål Castell

ansvarsområden och ärendet kring Röda stugan och Mötesplatsen hamnade på andra personer. Mötesplatsgruppen lade under det första halvåret 2011 mycket kraft på att få ordnat med kontrakt och en långsiktig plan. De träffade både tjänstemän och politiker och fick en del publicitet i media. I väntan på ett besked från stadsdelen fick projektledarna låna en nyckel till stugan och de ordnade även två tillfälliga anställningar med arbetsmarknadsstöd. I augusti 2011 fick Mötesplatsen ett kontrakt på att få tillgång till stugan, men det gällde då endast en vecka framåt i tiden. Det formella beslutsfattandet hann aldrig riktigt ikapp verklighetens informella lösningar.

Regelverkens komplexitet blev alltmer märkbar för de engagerade då stugan och marken ägs, förvaltas och hyrs av olika kommunala instanser. Föreningen fick besked att de inte själva kunde hyra och inte heller hyra ut lokalen eller hitta stöd för verksamheten via andra former av entreprenörslika sidointäkter, då det skulle strida mot konkurrenslagstiftningen. Drömmen om att en grupp arbetssökande kvinnor skulle driva kaféverksamhet i stugan grusades av denna anledning. Vidare tvingades en annan del av verksamheten, som handlade om att hjälpa människor att hitta sysselsättning, flytta ut efter att de startat ett bemanningsföretag.

En annan omständighet är att de två forskningsprojekten Den Lärande Staden² och Mellanplats såg Mötesplatsen som ett intressant initiativ att lära från. I stadsdelen fanns sedan länge en tradition av samverkan mellan universitet och lokalsamhälle och det förstärktes när Centrum för Urbana Studier etablerades där 2010 och skapade en tacksam plattform för ytterligare forskning, utbildning och samverkan (mer om det går att läsa i föregående kapitel). Att forskningsprojekten engagerade sig i Mötesplatsen togs emot på olika sätt hos kommunens tjänstemän. Dels gav det viss tyngd åt det lokala medborgarinitiativet och satte troligtvis lite extra tryck på att visionen skulle ges möjlighet att förverkligas. Dels uppfattades det också som ett störmoment att folk »utifrån« började nysta i processerna och ville föra fram sina perspektiv, vilket eventuellt bidrog till att förstärka den laddning som frågan om Mötesplatsen fick.

Kommunikationen mellan Mötesplatsens representanter och ansvariga tjänstemän fungerade långtifrån smärtfritt. Enligt intervjuer med aktiva i föreningen upplevde de framför allt att de hade svårt att få svar på sina frågor, men också att de i förlängningen fick en känsla av att de var oönskade, att de utgjorde ett »problem«. Trots alla försök att få till stånd en dialog

kände de sig utestängda. Några av tjänstemännen uttryckte å sin sida att de fick orealistiska krav på sig och att de gjorde vad de kunde för att ge stöd åt Mötesplatsen. Frågan om Mötesplatsen blev något av en »het potatis« inom stadsdelsförvaltningen. Förutom alla komplikationer kring ansvar för lokalen hängde frågan om särbehandling ständigt i luften – var det rimligt att ge stöd till Mötesplatsen som inte andra föreningar i stadsdelen fick?

Under ett drygt års tid drevs i alla fall Mötesplatsen utifrån de initiala visionerna, med daglig verksamhet för olika grupper – danskurser, syverkstad, språkträning, trygghetsvandringar, kreativ barnverksamhet med mera. Även om ett långsiktigt avtal aldrig kom till stånd fick de använda Röda stugan. Ett tag fanns förhoppning om att få stöd för att i samverkan med en högstadieskola i området ordna mer omfattande familjeverksamhet för nyanlända invandrare, men något beslut fattades aldrig i nämnden. Mot slutet av 2012 meddelade styrelsen till sina medlemmar att de inte såg någon möjlighet att driva arbetet vidare. Lokalen städades ur, nyckeln lämnades tillbaks och inför årsmötet i mars 2013 har styrelsen föreslagit att föreningen upplöses.

Enligt en logik borde stadsdelen tjäna på att stödja en verksamhet som Mötesplatsen. Nyttan framhålls av alla intervjuade. Det rimmar också väl med de intentioner som uttrycks i de politiska direktiven, inte minst det nya stadsdelsreglementet som trycker på social hållbarhet och samverkan med föreningar (Göteborgs stad, 2010). Det kan inflikas att initiativet uppkommit som en reaktion på neddragningar som gjorts, för att i både bildlig och bokstavlig bemärkelse fylla ett tomrum efter tidigare sociala verksamheter i området. Men samtidigt, enligt en annan logik, var initiativet utsiktslöst från första stund. Det finns nämligen inte medel avsatta för lokalhyra och lönearvoden för föreningar. Att Mötesplatsen fick chans att drivas i Röda stugan berodde till stor del

på en enskild tjänstemans engagemang för att hitta tillfälliga, pragmatiska lösningar.

Även om Mötesplatsen hann skapa en mycket spännande verksamhet och har genererat många sidoprocesser är det svårt att komma ifrån att det också är en berättelse om svårigheterna att förena medborgarinitiativ med kommunal förvaltning. Det är förstas intressant att fundera över om berättelsen hade kunnat få ett annat slut. När visionen om ett Folket Hus i Hammarkullen förverkligades 1986 var det efter många års arbete från en medborgargrupp, men där hittades till slut en långsiktig samverkansform. Handlar misslyckandet i fallet med Mötesplatsen om att förvaltningen inte var tillräckligt tydlig om spelreglerna från början – att de aldrig skulle ha fått »halvstarta« innan det fanns långsiktiga lösningar? Eller var det tvärtom så att misslyckandet låg i att förvaltningen inte satsade tillräckligt för att få verksamheten att fortleva? Kanske finns det en grundproblematik i att kommunen saknar rutiner och resurser för att kunna stödja denna typ av initiativ?

¹ Visionen finns i sin helhet publicerad på hemsidan, www.hammarkullen.nu/projektid

² Den Lärande Staden var ett av Mistra Urban Futures pilotprojekt som pågick 2010-2011, se www.urbanempower.se. I projektet ingick tre personer från Mellanplatsprojektet: Pål Castell, Vanja Larberg och Jenny Stenberg.

Att läsa vidare

Mötesplatsens hemsida www.hammarkullen.nu/
Den lärande stadens hemsida urbanempower.se/

Samhällsbyggande

– fyra kriterier för framgång

Det som beskrivs i föregående kapitel är exempel på att samhället inte kunde utveckla en förmåga till förändring för att möta det medborgarinitiativ som invånare i Hammarkullen kom med. Varför blev det så?

AV JENNY STENBERG

Mötesplatsen i Hammarkullen var en av de kapacitetsbyggande processer som ett parallellt pågående forskningsprojekt »Den lärande staden« stöttade och lärde från.¹ Det projektets viktigaste resultat handlade om något som vi valde att kalla *omgestaltning* (Stenberg et al. 2013). Begreppet beskriver den förändring som samhällets institutioner behöver gå igenom för att axla de komplexa frågor som vi möter. Omgestaltning kan ses som den sociala motsvarigheten till *omställning*, vilket är ett vanligt begrepp för att beskriva den förändring som samhället behöver genomgå för att anpassa sig till klimatförändringarna.

Vad är det då som krävs för att en organisation ska lyckas utveckla en förmåga till förändring – omgestaltas – och möta den typ av invånarinitiativ som har beskrivits här och underlätta för dem att bli medskapare i samhällsbygget? Det kan i korta texter som i denna bok framstå som att det är en enkel sak att öppna upp för invånare att utöva ett aktivt med-

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och anställd som docent på Chalmers Arkitektur

borgarskap, att det bara handlar om att vilja. Vi har emellertid genom att under en längre tid kombinera forskning, undervisning och »tredje uppgiften«² i Hammarkullen, fått ganska mycket insyn i de svårigheter som tjänstemän och politiker möter när de ställs inför initiativ som Mötesplatsen. Kommunföreträdare brottas med hinder som för en utomstående kan te sig som lätta att överbrygga eller rasera, men för dem kan de upplevas som oöverstigliga. Inte minst med tanke på de knappa resurser de har i form av tid för dialog och samverkan. Trots denna medvetenhet om att det som kommunföreträdare arbetar med är komplext och att det inte finns några snabba och lätt överflyttbara recept för framgång, finns det mycket att lära från hur andra har arbetat.

Nedanstående kriterier för ett framgångsrikt resultat när det gäller planering har utarbetats i en nordamerikansk kontext – utsatta bostadsområden i Chicago under 1980-90 talen – efter analys av orsakerna till

FOTO: Jenny Stenberg

Kriteriet »kreativ spänning« innebär att relationen mellan gräsrotsorganisationer och myndigheter varken kan vara för vänskaplig eller för konfronterande. Som orden antyder är »kreativ spänning« inte ett ensamarbete utan båda parter behöver gå in i processen med lika höga ambitioner. Detta foto visar »alltför konfronterande spänning« mellan invånare och politiker i stadsdelen Biskopsgården under nedskärningar där 2002.

varför uppifråninbjudningar om medborgardeltagande i stadsutveckling ofta inte förmår möta invånarens egna initiativ till samhällsbyggande. Kulturgeograf och planeringsforskare William Peterman har kommit fram till fyra kriterier som behöver uppfyllas (2000: 155):

- 1.** Ekonomiska, mänskliga och tekniska resurser måste finnas, dels för att genomföra enskilda projekt men också för att upprätthålla omfattande lokala utvecklingsprogram. Detta kriterium tar fasta på det faktum att de flesta utsatta områden varit föremål för en period av »desinvesteringar« och Peterman menar att utan att detta åtgärdas kan man inte lyckas med nya insatser.
- 2.** Utvecklingsarbete måste vara efterfrågestyrt, det vill säga uppkomma från gräsrotsorganisering och kan inte initieras från offentliga tjänstemän. Här menar Peterman att hans studier visar att insatser som initieras av offentliga tjänstemän nästan alltid leder till gentrifiering³ och undanträngning av vissa invånare. Att medborgarorganisationer existerar och har makt är helt avgörande för att projekt ska gynna dem som bor i ett område, menar han.
- 3.** Ledare för gräsrotsorganisationer måste bygga och bibehålla starka band till offentliga tjänstemän (teknisk, juridisk och ekonomisk expertis) och andra medborgarorganisationer samt paraplyorganisationer för sådana. Detta kriterium är viktigt, menar han, för att hans fall visat att resurserna faktiskt inte finns på gräsrotsnivå som så kallade tillgångsbaserade modeller ofta hävdar när de säger att de bara är underutnyttjade. Peterman å sin sida menar att resurserna måste tillföras och det gör man genom att gräsrotsorganisationer utvecklar externa band och länkar.
- 4.** Relationen mellan gräsrotsorganisationer och myndigheter som har intressen i och ansvar för lokalsamhället kan varken vara för vänskaplig eller för konfronterande. En atmosfär med »kreativ spänning« verkar vara mest ändamålsenligt. Peterman menar att detta kriterium kanske är det mest kontroversiella. Erfarenheten att *båda* ytterligheter kan utgöra hinder för goda resultat lyfter fram »advocacy planning«⁴ och liknande som viktiga verktyg för framgång. Det är nödvändigt att finna former för att hitta medelvägar mellan det som maktstrukturerna för fram som önskvärt i ett större samhällsperspektiv och det som invånarna lyfter fram som viktigt för dem.

Peterman hävdar att dessa kriterier tillsammans formar »a set of guidelines« (2000: 157) att följa vid planering och genomförande av lokalt utvecklingsarbete och att, med referens till sociologiforskare Richard Sennett (2000: 169; Sennett 1976), det är fundamentalt viktigt att följa dem. Detta för att börja arbeta i en annan riktning än den som varit rådande för planerare de senaste decennierna och som lett till att vi skapat klassvist och rasmässigt segregerade, inåtvända, ängsliga och defensiva bostadsområden. Peterman är optimistisk inför de möjligheter som finns till förändring, men erkänner också att det är en väldigt stor förändring som krävs om det ska vara möjligt. En *omgestaltning* står för dörren, som man skulle kunna uttrycka det med hänvisning till projektet »Den lärande staden« som nämns ovan.

Vilken kunskap får vi då fram om vi analyserar Mötesplatsen med utgångspunkt från Petermans fyra framgångskriterier?

1. Mötesplatsen har haft stora mänskliga resurser, dels i form av projektledare och andra aktiva i föreningen som utfört projekt och annat arbete, men även i form av dess styrelse bestående av boende i Hammarkullen. De saknade dock i början helt ekonomiska tillgångar och hade små tekniska resurser. Detta även om samverkan med stadsdelsförvaltningen under senare tid gav dem en del ekonomiska resurser och samarbete med den lokala högskolan har gett en del tekniska resurser. En lång period av desinvesteringar i Hammarkullen när det gäller fysisk miljö har svagt börjat vända till det positiva, och än så länge utan synbar gentrifiering, men när det gäller skola och omsorg är det i ett invånarperspektiv tvärtom, det vill säga nedskärningarna fortsätter.
2. Mötesplatsen poängterade i olika sammanhang att utvecklingsarbete måste vara efterfrågestyrd, det vill säga uppkomma från gräsrotsorganisering och inte på tjänstemanna- eller forskarinitiativ. De ville starta ett forum där invånare i Hammarkullen formar ett lokalt demokratiskt
3. Mötesplatsen etablerade många externa band till andra gräsrotsorganisationer, till högskolan, till offentliga myndigheter och politiker på högre nivå i kommun. Emellertid framstår dessa band ändå som otillräckliga, eftersom de resurser som behöver tillföras och förväntas uppstå med hjälp av dessa band faktiskt inte har kommit i tillräckligt stor utsträckning. Bristen på ekonomiska resurser har påverkat negativt, de aktiva i Mötesplatsen har genom det bränt ut sig genom för mycket arbete och osäkra ekonomiska förhållanden. Detta tredje kriterium med vikten av att utveckla externa länkar förefaller som ett av det viktigaste att ta fasta på för att förstå Mötesplatsens svårigheter att få långsiktigt fäste i Hammarkullen.
4. »Kreativ spänning« är ett bra ord för att beskriva hur samverkan mellan Mötesplatsen och stadsdelsförvaltningen har fungerat, det vill säga Mötesplatsen hade en bra förmåga att hitta rätt position när det gäller avvägningen mellan att vara för vänskaplig eller för konfronterande. Detta var en viktig utgångspunkt för dem eftersom de var sprungna ur ett konfrontativt nätverk mot nedskärningar – de ville bygga lokalsamhället och inte enbart protestera. Dock har det inte alltid varit lätt och de har gjort misstag som ibland skapat problem. »Kreativ spänning« är som orden antyder inte ett ensamarbete utan båda parter behöver gå in i processen med lika höga ambitioner.

En poäng med att analysera Mötesplatsens arbete med hjälp av Petermans modell är att den belyser inte bara det sistnämnda kriteriet som ett lagarbete, utan alla fyra. Om kommunen, som både i sin långsiktiga budget för staden och i stadsdelsnämndernas nya reglementen lyfter fram behovet av ökat medborgarinflytande utöver deltagande i allmänna val, behöver de utveckla sina anställdas kompetens och sina institutionella system för att underlätta och stödja invånarinitiativ. Skapa ett handlingsutrymme. Kommunen centralt såväl som i stadsdelarna, tjänstemän och politiker, skulle kunna använda ovanstående fyra kriterier för att göra en sådan resa och fråga sig:

1. Hur kan vi hitta nya former för att stötta invånarinitiativ ekonomiskt, mänskligt och tekniskt?
2. Hur kan vi underlätta för efterfrågestyrda satsningar eller modeller där invånarna själva gör prioriteringarna?
3. Hur kan vi stödja att invånargrupper utvecklar externa band med gräsrotsorganisationer, kommuner, lärare, studenter och politiker?
4. Hur kan vi bidra till att »kreativ spänning« uppstår när vi samverkar med invånarinitiativ?

Detta vore att göra en omgestaltungsresa: att utveckla en förmåga till förändring för att möta medborgarinitiativ. Att med kommunens styrdokument om medborgardialog i ryggen skapa en beredskap för att ändra maktbalansen och låta det påverka de system man använder för styrning och kontroll i hårda och mjuka förvaltningar – i hela staden. En viktig sak att begrunda i detta sammanhang är om tjänstemän sinsemellan och politiker med olika färg upplever att det finns ideologiska motsättningar när det gäller dessa frågor – att man har helt olika förväntningar på medborgardialoger – och i så fall utveckla sin kunskap och sitt språk för att diskutera dessa olikheter.

¹ Pilotprojektet Den lärande staden (www.urbanempower.se) pågick 2010–2011 och var finansierat av Mistra Urban Futures för att utveckla kunskap om medborgarnas roll i stadsutveckling. Det transdisciplinära projektet hade sju deltagare: tre från högskolan och fyra från kommunen. Tre personer från Mellanplatsprojektet ingick även i Den lärande staden: Pål Castell, Vanja Larberg och Jenny Stenberg.

² I Sverige har alla högskolor och universitet lagstadgat ansvar sedan högskolereformen 1977 att dela med sig av kunskap och föra dialog med samhället om sin undervisning och forskning. Detta kallas tredje uppgiften. Detta ansvar finns också internationellt och kallas då ofta »public outreach« eller »science outreach«.

³ Gentrifiering är höjning av status av ett område med hjälp av till exempel påkostade ombyggnadsprojekt.

⁴ Advocacy planning innebär att en grupp invånare har en planerare som företräder dem under planeringsprocessen. Det finns inget bra svenskt begrepp för detta ännu tycker jag och använder därför det engelska.

FOTO: Jenny Stenberg

Vad hade hänt med Mötesplatsen, här sedd från Hammarpark, om stadsdelens politiker och tjänstemän hade utvecklat sin roll med utgångspunkt från »fyra kriterier för framgång« som presenteras i detta kapitel?

Odling och följderna av en föreläsning

Tillsammans med Mötesplatsen i Hammarkullen anordnade Mellanplatsprojektet fyra föreläsningar under våren 2012. Eftersom Mötesplatsens lokaler i det lilla röda huset vid torget i sig självt har många kvalitéer som »Mellanplats«, vilket beskrivits tidigare, ville vi skapa ett forum där tjänstemän och politiker från lokal och kommunal förvaltning, boende samt andra intresserade kunde samlas kring en kort föreläsning kopplad till stadsutveckling och medborgarinitiativ.

AV MARTIN BERG

Föredragen följdes av tid för samtal och diskussioner och de genomfördes med syfte att fånga upp krafter i Hammarkullen och bidra till att skapa dialog och knyta nya kontakter. Efter rundfrågning i Hammarkullen blev det fyra korta föredrag om medborgarråd i Berlin (Marzahn NordWest), bokaler och kryddor från Rosengård, stadsodling, och deltagande demokrati i Kenya.

Flera personer i Mellanplatsprojektet har tidigare arbetat med frågor som berör stadsodling och vi hade sett flera inspirerande exempel under en gemensam studieresa till Berlin. Ett av exemplen var den mobila trädgården Prinzessinnengarten där folk från kvarteret kunde mötas och odla tillsammans på en rivningstomt. Den som arbetat en timme i trädgården fick halva priset på grönsaker och mat i Prinzessin-

Martin Berg har en master i globala studier med fokus på hållbar stadsutveckling. Martin är anställd i ett projekt på Mistra Urban Futures där han arbetar med stadsodlingsfrågor.

nengartens café och restaurant. Deltagarna behövde inte vara medlemmar i någon förening, vilket var intressant i vår svenska kontext där samhället ofta vill att gemensamma idéer bedrivs i föreningsform.

Att odla är konkret. Du kommer i direktkontakt med jorden och utvecklar en relation till den utemiljö du befinner dig i och kanske även till andra människor som vistas där. Odling är ett bra sätt att på ett fysiskt och mentalt plan ta din närmiljö i besittning. Många boende i Angered och Hammarkullen har dessutom erfarenheter och kunskaper kring odling och jordbruk med sig i bagaget.

För att »så ett frö« och dela med oss av vår kunskap om stadsodling gjorde vi en allmän inbjudan till en föreläsning med budskapet »Odlad där du bor!«

FOTO Martin Berg

Tillsammans kom cirka 15 personer varav några boende i Hammarkullen, folk från Mötesplatsen och – vilket visade sig vara viktigt – tjänstemän från Fastighetskontorets satsning *Stadsnära odling*¹.

Efter föreläsningen följde en diskussion och efter en stunds inspirerande samtal sittandes i ring sade en representant för Mötesplatsen:

– Det här exemplet med »Barn i Stan« i Malmö, skulle vi inte kunna göra något liknande här i Hammarkullen?

Vi i Mellanplatsprojektet nappade och erbjöd vårt stöd för att starta en odling av något slag under sommaren 2012. Vi enades om att det vore bra om odlingarna låg i anslutning till Mötesplatsen i

Hammarpark, vilket även skulle kunna bidra till en positiv utveckling av parken som sedan många år hade ett eftersatt underhåll. Hammarpark hade tidigare använts som rekreationsområde, men var våren 2012, väldigt nedgången och användes mest som genväg till torget och som lekpark av områdets mopedåkare. Platsen kändes otrygg och var illa belyst kvällstid. Tillsammans med Mötesplatsen beslöt vi oss för att kontakta Park- och naturförvaltningen som förvaltade den aktuella marken och fråga vilka möjligheter som fanns till ett samarbete.

Det hela gick snabbt och några veckor senare hade Park- och naturförvaltningen, som gillat idén, ställt dit tre pallkragar och fyllt dem med jord. Mellanplatsprojektet bidrog med fröer och växter, mestadels kryddor. Hammarkullens öppna förskola engagerades

och barnen sådde fröer och planterade växter under pompa och ståt. Saften spilldes ur plastglasen, lokal-tidningen var där och fotade och träden var fyllda med ballonger. Vi i Mellanplats var sedan där några gånger under sommaren och hjälpte personal på Mötesplatsen och barn i området med vattning och gallring. Ofta kom folk förbi och frågade ifall de kunde smaka eller ta med sig grönsaker och örter hem. En kvinna med rötter i Kina stannade och pratade om den *bok choy* (kål) som odlades och en man med rötter i Mellanöstern kom förbi med en påse fröer som han ville sätta. Det visade sig att han varit bonde i Irak innan han kom till Sverige och Mötesplatsen och Mellanplats skaffade ännu en pallkrage som han fick sköta.

Sommaren kom och Mötesplatsen ordnande många fantastiska grillkvällar med levande musik där pallkragarna stolt sträckte på sig i fonden. Ärtor, bok choy, persilja, mynta och dill - då sommaren led mot sitt slut var allt borta, även en utav pallkragarna som eldats upp. Hoppas grönsakerna gav glädje och smak, råa eller i en gryta någonstans i Hammarkullen.

Pallkragarna var inte många, men de exponerades och folk såg att det gick att odla i Hammarpark. I likhet med odlingsinitiativet *Gåsaängens Gror* i Backa som Mellanplatsprojektet varit engagerat i, visade pallkragarna i Hammarpark att även mindre insatser kan sprida ringar på vattnet och öppna upp för nya möjligheter. Pallkragarna föddes ur en föreläsning, vilket illustrerar hur man med relativt små medel kan länka samman olika grupper och aktörer och skapa sammanhang där nya initiativ kan födas.

Mötesplatsen har tyvärr stängt igen då orken tog slut och en *mellanplats* försvinner. Då det gäller överlevnaden för initiativ som pallkragarna i Hammarpark är det viktigt att de tas över och bärs av de boende själva. Hammarpark står inför en omfattande upprustning som delvis formats med hjälp av de boende i Hammarkullen och i regi av Utveckling Nordost². Park- och naturförvaltningen ska ta ett helhetsgrepp om parken och kanske tar de med sig idén om en gemensamhetsodling?

¹ Göteborgs stad, genom Fastighetskontoret, startade projektet *Stadsnära odling 2012*. Målet och syftet var att främja småskalig stadsodling på kommunens mark genom att erbjuda ekonomiskt stöd och kunskap om ekologisk odling. Mer information hittar du på: www.stadsnaraodling.se.

² Utveckling Nordost är ett EU-finansierat stadsutvecklingsprojekt som omfattar SDF Angered och Östra Göteborg. Projektet löper mellan 2011-2013 och syftar till att stärka näringslivet, kulturen, stadsmiljön och Göteborgs östra stadsdelars attraktionskraft.

Att läsa vidare

Nordahl, D. (2009)
Public Produce: The new urban agriculture
 Island Press

FOTON Martin Berg

En eldsjäs tankar om deltagande

Magdalena är född och uppvuxen i Angered och bor i Hammarkullen sedan åtta år tillbaka. Hon har jobbat som projektledare för Mötesplats Hammarkullen som tas upp i kapitlet före detta. Hon menar att mer borde göras för att stödja invånarnas engagemang.

AV PÅL CASTELL

Intervju med Magdalena Djurachkovitch

Vad är medborgarinflytande och deltagande för dig?

Inflytande är att man kan påverka hur området utformas och vad som sker, att man får vara med och styra upp en agenda, att ens röst blir hörd, att man blir tagen på allvar, att man får vara med i initiala skeden, inte bara ge respons. Om det är ett högt medborgardeltagande så tror jag det tyder på att det är en bra dialog i bakgrunden mellan medborgare, förvaltning och nämnd. Men medborgardeltagande i sig behöver inte betyda att de har inflytande.

Hur stort inflytande har boende över stadsdelens utveckling i Hammarkullen?

Det är väldigt svårt att uttala sig om. Jag upplever det som att folk känner stor frustration över att de har för lite inflytande över stadsdelens utveckling. Många som har velat påverka har inte kunnat göra sin röst hörd eller blivit tagna på allvar, och luften har gått ur dem. Men det finns ju också positiva exempel som man inte får glömma. Nyligen arrangerade Utveckling Nordost en idéfest där folks idéer gällande parken samlades in, och resultatet blev dels en jättefin scen, och även en stor omdaning av hela parken i enlighet med de insamlade idéerna.

Vad borde invånarna få mer inflytande över?

Jag tycker att boende borde ha möjlighet till mer inflytande i de frågor som rör dem. Allt ifrån hur området utformas till trygghetsfrågor, aktiviteter för ungdomar, hur lekplatserna ser ut. Alltså, allt som påverkar dem och som de vill engagera sig i.

Vad behövs för att få mer inflytande?

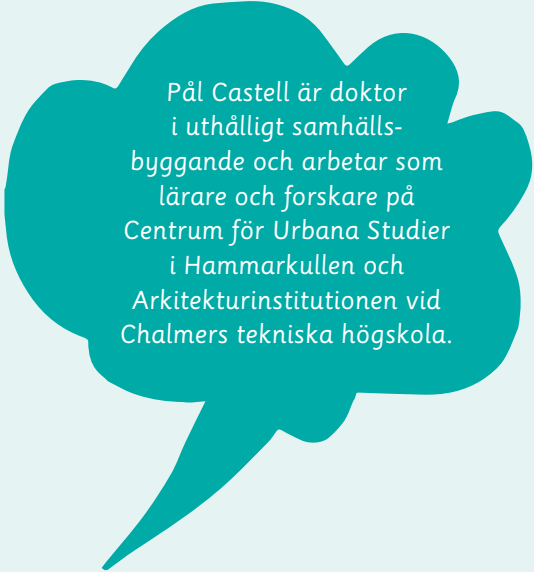
Det behövs ett utvecklat stöd till lokala initiativ. Min erfarenhet är att det inte finns en struktur för att fånga upp folks idéer och upplevelsen blir då att förvaltningen är skeptisk till de boendes initiativ, eller inte ger utrymme för att diskutera idéerna. Förvaltningen och nämnden vet inte i vilket fack det ska hamna och det finns inga resurser.

Vad är det som driver ditt engagemang?

Tron på att det går att göra skillnad är ju ändå det som driver mig. Och lika mycket att jag ser ett behov, att jag blir ledsn över hur området utvecklas och känner att det finns ett behov av förändring.

Vad tror du om framtiden när det gäller medborgarinflytande?

Jag känner mig ambivalent. Sista året har varit riktigt tufft på det här området tycker jag. Jag vet inte hur mycket folk engagerat sig innan, men det har varit för lite fungerande dialog, vilket lett till att missnöjet eskalerat. Vilket i sin tur kan leda till en större polemik mellan förvaltning och folket som gör det svårare för förvaltningen. Självklart hoppas jag på en positiv förändring!

Pål Castell är doktor i uthålligt samhällsbyggande och arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola.

Hur skulle det kunna se ut?

Det fanns en idé om medborgarråd till exempel, där man bjuder in medborgare som en aktiv part i politiska frågeställningar, planeringsfrågeställningar och sådant som berör området. Det tror jag hade varit jättespännande att pröva. Jag tror vårt område skulle kunna leva upp genom det. Jag tror att det finns jättemycket engagemang men jag tror också man kan tappa tron och orken, bli trött och inte vilja engagera sig mer om man inte blir tagen på allvar. ✨

del 4 | Form och möjligheter

Om dialogens platser och former

Henric Benesch, arkitekt och doktor i design, arbetar som lärare och forskare på Högskolan för Design och Konsthantverk (HDK) vid Göteborgs Universitet.

Dialog sker alltid i ett rumsligt sammanhang och tar sig uttryck i olika rumsliga former. Här problematiseras hur rummet kan användas och förstås på en rad olika sätt beroende på vilken form av dialog som genomförs.

AV HENRIC BENESCH

Ordet dialog, som likt många andra av våra begrepp kan härledas till antikens Grekland, betyder föga förvånande »genom samtal«. Vad jag tänkt göra här är att i all enkelhet lyfta fram och problematisera det faktum att ett samtal alltid äger rum någonstans – på en plats i ett rumsligt och inte minst socialt sammanhang. Platons olika »dialoger« är de kanske mest kända exemplen. Det är till och med så, vilket vi kan lära oss av läran om retoriken, att konsten att föra ett samtal i hög grad handlar om att kunna mobilisera kring det givna sammanhanget. Retoriken lär oss att inte bara det vi har att säga är viktigt utan även hur vi framställer detta något. Ett samtal innebär alltid ett *visst tilltal* och att det alltid sker i ett *visst sammanhang* och att detta sammanhang inte kan skiljas ifrån det som vi säger eller avser säga.

Jag skulle därför i sammanhanget vilja dröja lite vid dialogen i sitt sammanhang, och då framför allt dess

rumsliga sammanhang. Det finns ju exempel på specifika rum och platser vilka utformats just med avseende på speciella former av dialog, exempelvis som plenisalen i Riksdagshuset på Helgeandsholmen eller Underhusets (House of Commons) kammare i Westminster. Sådana här specifikt gestaltade sammanhang finns oftast bara för de mest formaliserade och institutionaliserade formerna av dialog. Samtidigt ser vi idag hur de formaliserade och institutionaliserade dialogerna inte verkar räcka till. Idag har vi ett behov av medborgardialog initierad av offentlig sektor med avsikt att stärka, utveckla och effektivisera demokratiska beslutsprocesser i relation till olika sakfrågor. Till skillnad ifrån Riksdagen och Underhuset genomförs sådana dialoger oftast i större möteslokaler av en mer allmän karaktär, som till exempel i föreläsningssalar, gymnastiksalor eller matsalar, vilka sällan har utformats med tanke på att dialogprocesser ska genomföras i dem.

Amfiteater, Akropolis.

FOTO Henric Benesch

Det här kan tyckas som ett rent praktiskt problem, vilket det är i allra högsta grad men kanske inte på det sätt vi först tror. Den franska sociologen Bruno Latour (2012) lyfter fram hur våra *artefakter* (ett lite märkligt ord men det är användbart för att det inkluderar allt som i någon mening är producerat och konstruerat av människan, alltså inte bara de rena tingena, utan även rum, processer, organisationer och så vidare). Artefakter stabiliserar och ger kontinuitet till våra sociala relationer – det vill säga gör att de håller ihop. På så sätt kan man se plenisalen, i kombination med de olika protokoll och (sociala) koder som något som håller ihop det representativa demokratiska arbetet som pågår där.

När det gäller medborgardialoger initierade av offentlig sektor, men som genomförs utanför de här formaliserade sammanhangen i exempelvis matsalar, är betydelsen av artefakternas utformning inte alls lika diskuterad och genomtänkt. Där, för att prata med Latours termer, skulle vi kunna säga att den stabiliserande verkan av de olika inblandade artefakterna är svagare. Konsekvensen är att en större börda ifråga om att få de här dialogerna att hålla ihop inte bara faller på dem som initierar och genomför dialogerna utan också dem som deltar – här finns lite eller inget att luta sig tillbaka på, det finns ingen praxis. Något

som ofta upplevs leda till problem då det ofta även finns en osäkerhet kring dialogernas syfte. Vi pratar alltså här om att processer dels ofta har ett syfte som vi deltagare är osäkra på, och att de dessutom ofta genomförs i sammanhang som dåligt stödjer genomförande av processerna.

En av Latours poänger är att sociala processer utvecklas hand i hand med att vi utvecklar artefakter att stödja dem. Då blir en viktig fråga, inte bara hur vi skall utveckla dialogerna, utan också hur vi kan utveckla och arbeta med artefakter som stöd för våra dialoger. Men då det kanske inte är särskilt realistiskt, och kanske inte heller önskvärt, att vi skall utforma specifika sammanhang likt plenisalen för sådana här dialoger blir frågan för dagen snarare hur vi skall arbeta med givna sammanhang, exempelvis ifråga om lokaler, som står till vårt förfogande?

Vad vi talar om här är frågan om hur vi, för att använda den franska filosofen Henri Lefebvres (2005) begrepp, *approprierar* eller »bemäktigar« oss platser. I detta sammanhang finns ett par olika strategier eller förhållningssätt. Om vi till exempel börjar använda en matsal för att genomföra en dialog så är den ju inte längre i en egentlig mening en matsal – den har blivit ett rum för dialog. Utmaningen skulle då vara

Till höger
Syntagmatorget, Aten.

Under
Akropolis, Aten.

FOTO *Henric Benesch*

FOTO *Henric Benesch*

att bemäktiga oss matsalen på ett sådant sätt att den stödjer dialogarbetet snarare än ätandet. Alltså en form av *ersättnings*-strategi – där en »funktion« ersätts med en annan. Men här skulle en alternativ strategi kunna vara att istället för att arbeta *mot* det faktum att det handlar om en matsal arbeta *med* det. Frågan skulle då bli om vi på något sätt kan bemäktiga oss matsalen som matsal där vi har möjlighet att tillreda och äta mat som en del i dialogarbetet. Ett närliggande exempel är »Food for thought« då vi som forskare i ett projekt kallat Ingrepp¹ bjöd på en tallrik soppa, serverad från ett soppkök utanför Backa Kulturhus, i utbyte mot idéer om Backas framtid (här talar vi också om en form av *iscensättnings*-strategi).

Vad jag är ute efter här, för att låna filosofen Judith Butlers begrepp (2005), är utveckling av ett *performativt* förhållningssätt. På samma sätt som vi i vårt agerande (oftast omedvetet) tenderar att bekräfta det normativa, kan vi också (medvetet) spela på det normativa för att på så sätt utvinna ytterligare handlingsutrymme. Med exemplet idrottshallen i åtanke skulle vi, i en dialogprocess, kunna spela på det faktum att vi är i en idrottshall och med hjälp av idrottsredskap och spelplaner iscensätta dialoger (nya spel). I förlängningen kan vi också tänka oss att »rekvisitan« i själv verket är det som driver framåt. Exempelvis som med Gåsagången Gror! i Backa, där arbetet med en gemensam odling i ett bostadsområde blev en viktig motor för att driva fram möten och samtal vilka annars aldrig hade uppstått. Ett annat exempel är Backa FC² där fotbollen som »form« har blivit ett sätt för förvaltningen att möta och arbeta med ungdomar och unga vuxna. Dessa exempel säger också något om hur dialog ofta ser ut utanför Riksdagens plenisal och Underhusets kammare, eller för den delen, Kommunstyrelsens sammanträdesrum. De är exempel på att dialog fungerar som en integrerad del i olika konkreta sammanhang och sällan i sig själv som eventuellt egennyttig del.

Vi skulle därför grovt kunna identifiera tre olika nivåer av dialog ifråga om förutsättningar och former. För det första har vi en form av dialog som inte bara

är i hög grad formaliserad och institutionaliserad utan till vilken vi också utformat specifika rumsliga sammanhang, exempelvis Riksdagen och dess plenisal. För det andra har vi dialog med medborgare kring olika sakfrågor som initieras av offentlig sektor vilka saknar specifikt utformade rumsliga sammanhang utan istället efter bästa förmåga använder det som står till förfogande ifråga om olika möteslokaler. Slutligen har vi då dialog som i en viss mening inte är dialog. Där dialog, som i fallet med Backa FC, uppstår som följd av en aktivitet. Här har inte syftet varit att skapa dialog. Syftet har varit att skapa en meningsfull aktivitet som alternativ åt ungdomar och unga vuxna vilka löper stor risk att sugas upp av kriminella och semi-kriminella gäng. Här växer dialog fram just för att den kan pågå i det lilla vid sidan om.

Gemensamt för den första kategorin (Riksdagen) och den sista kategorin (fotbollen) är att det i både fallen finns en tydlig form som skänker en viss stabilitet åt dialogen och vilken dialogen kan förhålla sig till, även när dialogen inte är huvudsyftet. Detta gäller dock inte fallen i mellankategorin – den typ av medborgardialog som initieras av offentlig sektor i olika sakfrågor men i hög grad saknar en tydlig form som kan ge stabilitet och något att förhålla sig till. Arbetet med formerna blir därmed extra viktigt. Här handlar det med andra ord om, för att följa Henri Lefebvres resonemang, inte bara om att appropriera eller bemäktiga sig platser och rum, exempelvis idrottshallar och matsalar, utan även om att appropriera och bemäktiga sig former, exempelvis fotboll, som på olika sätt, framför allt genom att ge gemensamma och nya utgångspunkter – kan motverka ojämlikheter, samt ge den tid och det utrymme som krävs för att förlösa dialog. ✨

¹ Forskningsprojektet »Ingrepp«, ett tvärdisciplinärt forskningsprojekt med fokus på konst och stadsutveckling finansierat av Vetenskapsrådet (2007-2010).

² Backa FC, ett fotbollsinitiativ, riktat mot ungdomar och unga vuxna i Backa med syfte att hålla dem bort från kriminalitet.

Verktyg för visualisering

Vi människor har skapat oss en mängd olika verktyg för att få grepp om världen och för att kunna förmedla detta så att dialogen blir meningsfull inför gemensamt handlande. En del av dessa verktyg finns där så självklart att vi knappt noterar dem, medan andra är så påtagliga och kraftfulla att de lätt får en alltför framträdande roll.

Lars Jadelius är docent i arkitektur, samt kulturvetare med fokus på modernitet, kunskapsutveckling och lärandeprocesser för hållbara och kreativa städer. Han är verksam som pedagog, forskare och konsult. Han är även ordförande i Föreningen Världsbyn i Angered.

AV LARS JADELIUS

När arkitekter och stadsplanerare talar om visualisering, så framstår det som att syftet är att man skall kunna se hur det nya skall »se ut«. En snäv fokusering på utseendet osynliggör tyvärr ofta det sociala sammanhanget och det moderna livets vardagliga krav. Det är naturligtvis bra att ta till vara nya medier för att ge en visuell bild av ett tänkt resultat, men visualisering kan och bör ha ett betydligt vidare syfte. För aktörer i en planeringsprocess är det viktigt att skapa sig en bild både av hur det »är« nu och hur det skulle kunna »bli«, med detta nu som utgångsläge.

Vi behöver kunna arbeta medvetet med hela skalan av visualiseringsverktyg för att kunna agera insiktsfullt och basera ställningstaganden på såväl avancerad kunskap som vardaglig, lokal erfarenhet. För att göra det möjligt presenteras här sju mycket olikartade kategorier av verktyg:

Det traditionella verktyget i plan- och byggprocesser har varit ritningar och kartor, som alltid har varit svåra att förstå för lekmanen. De har då kompletterats med tilltalande perspektivbilder och modeller. Med rätta har dessa dock kritiserats för att försköna och att de ibland också blivit till vackra självändamål istället för att visualisera. Med digitalisering av ritningar har möjligheterna att skapa och visa realistiska bilder och 3D-modeller ökat radikalt, samtidigt som också dessa fascinerande möjligheter lätt kan bli till mål i sig. Med det i bakhuvudet kan perspektiv och modeller spela en mycket positiv roll i att skapa delaktighet och förståelse. (Tostrup 1999)

Det absolut viktigaste verktyget verkar först i ett långsiktigt kunskaps- och tillitsbyggande. Plan- och byggprocesser, där olika former av kunskap tas på stort allvar, tar sig uttryck både i fysiskt påtagliga resultat och i de möjligheter till delaktighet som detta resultat sedan i sig möjliggör. Det är med den personliga erfarenheten av att ha varit respekterad och att ha blivit tagen på allvar, som förmågan att tänka sig en framtid och viljan att vara med att skapa denna framtid byggs.

För att få med såväl vardagliga erfarenheter som unika minnesvärda upplevelser i en planeringsprocess är studiebesök och vandringar på plats oslagbara. De kan vara organiserade specifikt för en planeringsprocess och därmed ge en gemensam referens för de delaktiga. Men mötet med en plats, en artefakt eller institution bör också göras personligen för att vi mer direkt ska kunna leva oss in i de avsedda

verksamheterna. Vid sådana reella möten kan vi som utifrån kommande observatörer värdera resultat av processer, men också möta människor som varit delaktiga i både tillkomstprocess och vardaglig användning. (Latour 1999)

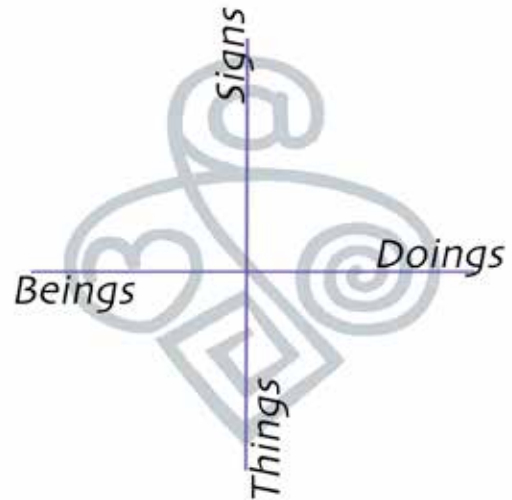

I dagens sammankopplade värld har tillgången till bilder och till digitala kameror givit oss nya möjligheter att kommunicera mer intrikata erfarenheter. Fotografier är verklighetsnära och kompletterar och tydliggör sådant som ritningar, stadsplanskisser och perspektivbilder sällan förmår förmedla. Ett mer systematiskt användande av fotografier kan genom sin breda tillgänglighet inte minst på internet demokratisera dialogen. Bilder kan förutom funktionen att landa i våra mänskliga liv och stödja vårt erfarenhetsbygge även tilldelas uppgiften att frigöra vår fantasi. Många andra konstnärliga uttryck bidrar på sina sätt med "bilder" som talar direkt till våra sinnen och gör det möjligt att samtala och gemensamt välja vägar.

Visualiseringar gör vi även språkligt, vare sig vi är medvetna om det eller inte. Metaforiska uttryck bär med sig bilder av olika slag från ett annat, ofta mer konkret, sammanhang. De betydelser detta för med sig verkar oftastoreflekterat inom oss och mellan oss. Att vi kallar stadsdelar för bostadsområden idag har betydelse för hur vi ser dem. När vi i mellanplatsprojektet diskuterat begreppet omgestaltning, har det väckt olikartade reaktioner. Att inom sig visualisera och tillsammans samtala om vad exempelvis ett sådant ord för med sig i överförd betydelse kan vara ett verktyg i många planerings- och framtidsdialoger. (Asplund 2002)

Denna visualisering visar fyra sammanflätade kunskapsformer. För att kunna involvera medborgare med olika bakgrund i dialoger bör alla fyra former balanseras omsorgsfullt.
© Lars Jadelius

Ett än mer svårfångat begrepp som bör uppmärksammas i detta sammanhang är tankefigurer. Begreppet har lanserats och prövats i flera böcker av socialpsykologen Johan Asplund. Det ligger på sätt och vis nära metaforen, men behöver inte alltid vara representerat av en ensam term. Tankefigurer skulle kunna karaktäriseras som våra sätt att tänka oss något. Ofta handlar det om mer abstrakta företeelser vi behövt se eller föreställa oss i en viss tid. De är då färgade av hur de vuxit fram historiskt och av det som dominerat då. Dessa tankefigurer kan visualiseras reflexivt som befintliga modeller i vårt levande kulturarv. Tankefigurer kan därutöver formas för att kontrastera dessa för att hjälpa oss se alternativa möjligheter i den verklighet vi har att hantera. Tankefigurer omgestaltas då som innovativa tankekartor för ett medvetet förnyelsearbete. (Asplund 1985, Jadelius 1987)

En mycket framträdande och samtidigt mycket specifik tanke, som kommit att prägla hela vårt nuvarande samhällsbygge, är att vi blir konkreta genom att sätta siffror på företeelser av alla möjliga slag. Kvantifiering är ett enastående

och faktiskt helt unikt visualiseringsverktyg, men är i praktiken inte alls särskilt konkret. Tvärtom rör det sig om abstrakta visualiseringar som brister ju mer svårfångade de erfarenheter och de värden är som de avser att synliggöra. Ibland är det tillräckligt att återvända till det konkreta för att jämföra olika aspekter i mer reella termer. Ibland behöver själva kvantifieringsprocessen uppmärksammas för att verktyget skall kunna ses i sitt komplexa och konkreta sammanhang.

I många plan- och byggprocesser används visualiseringar som redskap att övertyga, att vara säljande. Detta synsätt skulle kunna sammanfattas som varumärkesarbete med kundfokus. Demokratiskt medborgardeltagande både i mer lokala planeringsprocesser och i en pågående, mental omdaning eller omgestaltning för social och ekologisk hållbarhet förutsätter emellertid att vi medvetet och öppet tar till vara, utvecklar och balanserar hela detta rika spektrum av visualiseringsverktyg. ✨

Medskapande design utvecklar social upphandling?

Hur det kom sig att ett uppdrag i det kommunala bolaget Utveckling Nordost om att utveckla metoder för delaktighet och invånardialog landade i social upphandling och vad detta har med begreppet *omgestaltning* att göra.

AV JENNY STENBERG

Ett av resultaten från pilotprojektet Den lärande staden¹ var att kommunen i sitt EU-finansierade projekt Utveckling Nordost² anställde en person under 2012-2013 med uppgift att i Hammarkullen utveckla metoder för delaktighet och invånardialog. Uppdraget att implementera kunskap om sådana metoder i stadsdelsförvaltningen Angereds ordinarie process – med tanken att hela staden skulle kunna dra lärdom och möjligen inkorporera dem i sina vardagliga arbetsmetoder – var med andra ord ett uppdrag att bidra till *omgestaltning*³ av stadsdelsförvaltningen. Satsningen hängde nära samman med att kommunen centralt höll på att utveckla sin syn på medborgardialog i stadsutvecklingsprocesser vilket fått avtryck i kommunens budget och i att man utarbetat modeller för hur sociala aspekter och barnperspektiv kan

inkluderas i planering.⁴ På lokal nivå märktes denna satsning i hur stadsdelarnas reglemente förändrades 2011 då stadsdelsnämnderna fick ett tydligt delansvar för medborgardialog vid utformning av fysisk miljö – något som legat på centrala facknämnder tidigare.

Uppgiften att utveckla invånardialog var ett av den nyanställdas ansvar men hon fick även uppgiften att genomföra ett delprojekt kallat Forumtält på Hammarkulletorget. Idén till tältet kom in hastigt i EU-ansökan som ett resultat av att pilotprojektet Den lärande staden uppmärksammade att det inte fanns några projekt om Hammarkullen utan bara i Angereds centrum och Bergsjön. Detta trots att invånare i Hammarkullen under många år protesterat mot att torget, med dess enda spårvarnshållplats för de

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och anställd som docent på Chalmers Arkitektur

8 000 invånarna, förlorat en efter en av dess offentliga service och att torget på grund av detta tillbakadragande av samhällets närhet och omsorg tenderade att bli en plats som fungerar som en barriär mellan hållplatsen och kringliggande bostäder snarare än som en plats för samling och trygghet. Idén med forumtältet var alltså att det skulle kunna användas gratis av invånarna och det skulle utvidga användningen av torget och attrahera fler att vara där.

Dessa två ansvar, att utveckla praxis för invånardialog i stadsdelen Angered och lära om detta bland annat med hjälp av forumtältidén i Hammarkullen, var ingen lätt uppgift. Till förklaringsgrunden hör att stadsdelen samtidigt genomförde en nedskärning som bland annat resulterade i en omfattande omorganisering av skolorna och den drabbade Hammarkullens skolor särskilt hårt. Lärare beskrev processen som den mest omstörtande förändring de upplevt på 25 år och protesterade kraftigt. När den ansvarige för forumtältidén så i dialog började diskutera hur idén skulle kunna realiseras var det unisona svaret: inte en chans, bygg det inte, det kommer att brinna, lämna hellre tillbaka pengarna!

Denna realitet blev startskottet för en designprocess där invånare och lokalt anställda i Hammarkullen har deltagit. Processen pågår fortfarande och vi kan här därför inte dra slutsatser från själva resultatet, som förväntas vara färdigbyggt under hösten 2013, men självklart går det redan nu dra lärdomar av hur själva processen fungerat. Det första problemet var att få ett godkännande från Tillväxtverket om ändrad användningen av medlen. Detta var ett motsträvigt och tidskrävande arbete men det lyckades. Parallellt genomfördes fler intervjuer med lokala aktörer, boende såväl som verksamma, om vad som skulle vara bra att göra istället för ett forumtält på torget. Av olika

skäl hittade man inte en framkomlig väg att göra något annat där och valde istället den stora parken mitt i området som har ett eftersatt underhåll sedan många år. Park- och naturförvaltningen blev därmed involverad i projektet. Det fanns idéer om att göra någon slags scen men för att inte begränsa tankarna fick projektet namnet Uteplatsen – en pendang till Mötesplatsen som hade sin verksamhet i den lilla röda stugan mellan parken och torget.

Medskapande design – från metoddänkande till processtänkande

Två arkitekter kunniga i medskapande design genom Chalmers Arkitekturs internationella masterkurs Suburbs⁵ i Hammarkullen engagerades. Medskapande design innebär, med inspiration från den sydafrikanska arkitekten Carin Smuts,⁶ att man genom att använda olika verktyg och metoder för dialog med invånare formar en designprocess där kunskap och åsikter från de boende tas med i processen. Man skapar alltså som arkitekt, planerare, landskapsarkitekt, ingenjör med flera designprofessioner, sina förslag till utformning av fysisk miljö med invånares hjälp.

Arkitekterna formade en designprocess som pågick under två månader i sin aktiva medborgardialogfas. Detta kan inte återges i sin helhet här men arkitekterna förde organiserad dialog om designen med invånare vid åtta olika tillfällen. Sedan överlämnades förslaget till den ansvarige på Park- och naturförvaltningen för upphandling. Särskilt två av de verktyg som arkitekterna använde gav upphov till mycket intressant kunskapsproduktion, jag återkommer strax till det. Jag vill först lyfta perspektivet ovanför metodnivån och göra det tydligt att de verktyg som använts var en del av en *process* och att ansvaret för att forma *den* också ingår i arkitekt/planerar/design-professionen (se bild 1 för beskrivning av processens sju faser).

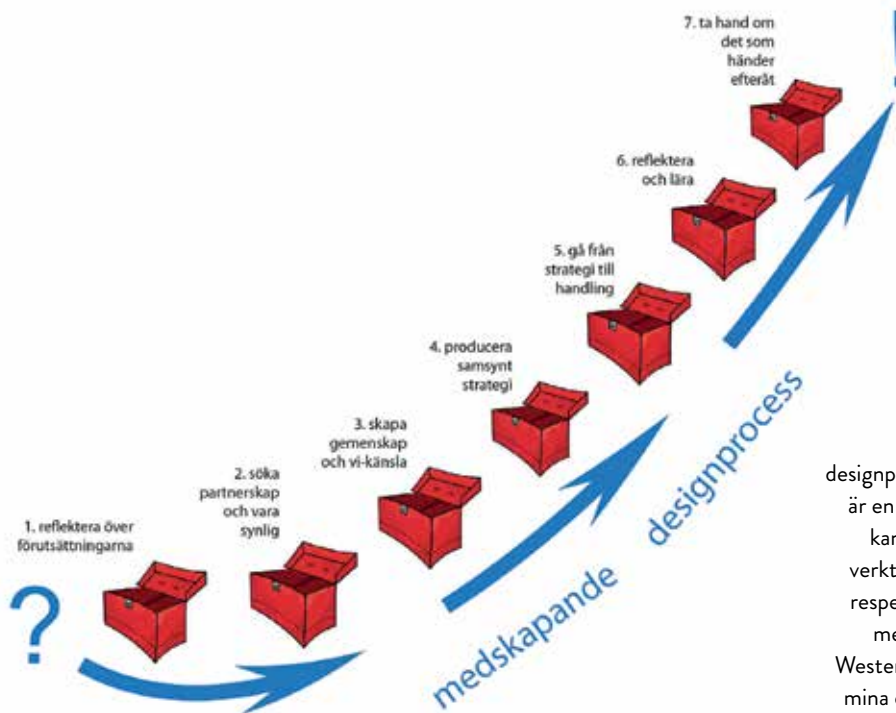

Bild 1 De verktyg och metoder som designprofessionerna använder för medskapande är en del av en process med olika steg där man kan se varje steg som en låda fylld med olika verktyg formade för att leda till de syften som respektive steg har. De sex första stegen finns med i boken *Metoder för möten* (Ranger & Westerberg 2004) och det sjunde tillkom efter mina erfarenheter av medborgardialogprojekt i Biskopsgården 2006. Bild: Jenny Stenberg.

Normalt är arkitekter och planerare involverade endast för delar av denna process, ibland endast för en av processens faser nämligen »att skapa samsynt strategi«. Baserat på en mängd dialoger med olika typer av aktörer resulterar sådant arbete vanligtvis i ritningar/planer. Begränsningen av ansvaret innebär att de varken har tid (ekonomiska resurser) eller mandat för att blanda sig i övriga delar av processen. Detta vore inte ett problem om det fanns någon annan som tog helhetsansvar men i dag är det oftast ingen annan profession som gör det – åtminstone inte när det gäller involvering av medborgare i design- och planeringsprocesser. När det gäller Uteplatsen ser det dock annorlunda ut och det är detta som kanske är mest intressant att ta lärdom från! Dialogerna som genomfördes av de två arkitekterna är visserligen relativt samlade till mitten av den process som beskrivs ovan. Men det uppdrag som den anställde i Utveckling Nordost har att implementera kunskap om medborgardeltagande i stadsdelsförvaltningens ordinarie process gör att hon har ansvar för och mandat att hantera hela processen.

Vad innebär det då i praktiken? Först och främst var detta viktigt om man ser till början av processen: att reflektera över förutsättningarna och bestämma agendan. Det hade varit mycket svårt för henne att ens få initiera en diskussion om ändring av användningen av EU-medlen utan detta mandat, än mindre påverka så att det faktiskt gick igenom. Här spelar hennes dubbla kompetens som socionöm och arkitekt stor roll. En person med bara designutbildning hade möjligen inte klarat denna uppgift som innebar en svår balansgång mellan olika perspektiv. Samtidigt var designprofessionen en viktig tillgång då den tillförde en medvetenhet om vikten av samspel mellan fysisk och social miljö.

Även om man ser till slutet av processen är hennes mandat att hantera hela processen mycket viktigt. Det sista steget, »ta hand om det som händer efteråt«, är nämligen extremt vanligt att ingen gör. Vanligtvis, åtminstone när det gäller planeringsprocesser där medborgardialog ingår, innebär det att återkopplingen är svag eller obefintlig. Man förbrukar därmed det

FOTO Jenny Stenberg

Till vänster

Den slutliga utformningen av Uteplatsen presenterades på en utställning vid hållplatsen. Val av plats hade betydelse, hållplatsen tillhör inte någon särskild av aktörerna, den är invånarnas såväl som tjänstemännens plats. En Mellanplats formades genom den tillfälliga utställningen – en plats som uppmuntrar till lyssnande, nyfikenhet, respekt och förtroende. Där tog diskussionen om social upphandling fart. På bilden diskuterar konstnärer Uteplatsen med en av arkitekterna.

Under

Så här i fullskalemodell presenterade arkitekterna designförslaget för involverade invånare och andra nyfikna i mitten av processen. Det som syns på bilden föreställer en bänk framför scenen.

FOTO Jenny Stenberg

förtroende som processen byggt upp – en oåterkallelig handling – och bidrar till en upprepning av den så vanligt uttryckta slutsatsen vid utvärderingar att det finns en »projektrötthet« hos folk. Egentligen handlar det inte om en trötthet över projekt, tror jag, utan om en ilska över att folks insatser inte görs till del av en process och att denna process inte är välorganiserad.

När det gäller Uteplatsen är det sista steget, »ta hand om det som händer efteråt«, nu pågående (våren 2013) och det är av största vikt att den anställde i Utveckling Nordost har mandat att vara aktiv part även i den delen av arbetet, trots att det är Park- och naturförvaltningen som har det formella ansvaret för genomförandet. Denna samverkan mellan dem kan ses som ett exempel på vad det nya reglementet för stadsdelarna för med sig: samarbete istället för uppdelning, inkludering istället för utestängning. För att belysa vikten av att i Uteplatsprojektet »ta hand om det som händer efteråt« återvänder vi till två tillfällen då intressant kunskapsproduktion skedde:

Det första tillfället var på en workshop då få deltagare förväntades komma men överraskande många kom, 21 invånare. Åtta av dem var konstnärer aktiva i Hammarkullen sedan två år i ett regionstött projekt – ett av få initiativ där invånare hade makten över pengarna och inte tjänstemän. Konstnärerna uttryckte stor irritation över att deras professionella kunskap negligerats i ett av Utveckling Nordosts projekt, nämligen den konstnärliga utsmyckningen av hållplatsen i Hammarkullen. Istället för att engagera dem hade man utlyst en internationell tävling och när konstnärerna såg det färdiga resultatet av den kunde de inte förstå varför. Denna kritik kände många redan till men det som var intressant var att konstnärerna

nu ändå valt att komma för att bidra med sin kunskap vid designen av Uteplatsen. En förtroendeskapande handling som krävde ett snabbt men ändå noga övervägt bemötande från arkitekterna. De som höll i workshopen styrde därför in aktiviteterna så att de skulle stärka konstnärerna professionalitet och göra deras röst hörd. Detta var ett intressant exempel på hur så kallad *deep democracy approach*⁷ inkluderar den »negativa rösten« i processer, inte bara för att slippa »få kniven i ryggen« efteråt (kan jämföras med tanken att ha dialog bara för att förhindra överklagan i planeringsprocesser), utan för att den kunskap som »nej-sägaren« för fram, är något som alla andra faktiskt till viss del kan hålla med om – även om den åsikten kanske är omedveten. Det finns mer att läsa om deep democracy i kapitlet *Democracy is hard to love*.

Redan innan denna workshop hade en diskussion uppstått om att invånarnas aktiva deltagande även vid *byggandet* av Uteplatsen skulle vara önskvärt, detta inspirerat av Carins Smuts som i sina projekt i fattiga townships i Kapstaden inte bara tvingas söka extern finansiering för byggnaderna för att något över huvudet ska byggas där utan även ofta agerar byggherre och engagerar invånare som kontrakterade entreprenörer i byggprocessen – en slags social upphandling. Under kvällens gång blev det mer och mer tydligt att ett sådant perspektiv verkligen är viktigt också i Hammarkullen där många människor är arbetslösa trots att de vill vara med och bygga samhället.

Diskussion om social upphandling tog fart vid nästa möte: på utställningen i hållplatsen dit inte bara invånare kom utan även kommuntjänstemän på olika nivåer med ansvar för medborgardialogfrågor. Park- och naturförvaltningen kom exempelvis dit med det

Innebär det att kommunen är beredd att pröva en utvecklad form av social upphandling? En form där kommunen i dialog med lokala aktörer hittar ett sätt där »de goda krafterna« engageras i Uteplatsens byggande?

glada beskedet att de också fått en budget för åtgärder i parken och alltså kunde utöka projektet. Deltagare från Utveckling Nordost och från stadsdelsförvaltningen var där. Samtalet pågick i små grupper och folk flyttade runt mellan grupperna beroende på vilka som stannade till. Konstnärerna hade vernissage i Mötesplatsen strax intill men blev hämtade för att kommentera skissen. De tyckte om designen och ville fortfarande gärna bidra till att bygga med sin professionella estetiska kunskap. En anställd från fritidsgården kom förbi och uttryckte mycket tydligt att om en vanlig entreprenör får bygga Uteplatsen kommer platsen mycket snabbt intas av »the bad guys« vid och runt torget, det vill säga av de som säljer droger och hotar folk. Han var orolig över situationen i stadsdelen och över att kommunen fortsätter att skära ner och försämra förutsättningarna istället för att satsa både på akuta situationer och förebyggande.

Det var i ljuset av dessa röster diskussionen om social upphandling tog fart och allt framstod som möjligt. Alla var överens om att rätt sorts social upphandling är viktigt och att det nog inte finns några särskilt stora hinder för att förverkliga det. Det är intressant att fundera på varför denna möjlighetskänsla blev så stark just där och då. Delvis har det att göra med timing. Konstnärerna fanns i närheten, kanske hade de inte kommit annars, och deras närvaro och kommentarer påverkade. Ungdomsarbetaren var på väg hem, han hade troligen inte dykt upp annars, och hans oro var påtaglig och smittade. Tjänstemännen kom dit för att glädjas över designens färdigställande, man hade ingen särskild agenda där, det var fredag eftermiddag och man hade nästan tagit helg – det påverkade diskussionsklimatet positivt. Jag tror dock även att platsen hade stor betydelse. Den tillhör inte någon

särskild av aktörerna, den är invånarnas såväl som tjänstemännens plats. Chefen för Utveckling Nordost äger den inte och heller inte kvinnan som ledde Uteplatsprojektet eller arkitekterna – deras utställning lånade bara platsen tillfälligt. Vem som helst kunde säga vad som helst utan att fråga någon om lov. Det fanns inga tidsbegränsningar för hur man fick tala med varandra eller en agenda som bestämde vad som skulle diskuteras. Akustiken var hemsk om alla skulle höra alla, men bra om man ville prata i smågrupper. Det fanns ingen möblering i rummet som gav någon person fördel framför någon annan. Det var en plats att vara spontan på och testa idéer. Ur ett reflekterande perspektiv kan dessa omständigheter beskrivas som att ge form åt ett mellanrum eller *Mellanplats* så som beskrivits i ett tidigare kapitel. En plats som uppmuntar till lyssnande, nyfikenhet, respekt och förtroende.

Social upphandling

Vi återvänder till social upphandling, vad är det? Normalt innebär det, likt miljömässig upphandling, att man ställer ett antal sociala krav som entreprenören ska uppfylla. Det kan till exempel innebära involvering av praktikanter eller arbetslösa från området. I EU-sammanhang brukar detta benämnas SRPP – socially responsible public procurement (Europeiska unionen 2011: 7). Sverige har inte kommit så långt när det gäller användning av sociala krav i upphandling och EU:s regelverk tillåter mycket mer omfattande insatser än det som görs. Dokument som finns inom Göteborgs Stad andas öppenhet och nyfikenhet. Exempelvis säger man att social upphandling både ska gynna ökat medborgardeltagande i samhället och underlätta för arbetslösa att få jobb (Upphandlingsbölagen 2012: 4). Att kommunen dessutom i sin budget betonar vikten av ökad social upphandling legitimerar

enligt EU-reglementet att kommunen utvecklar fenomenet (Upphandlingsbolaget 2012: 6).

Innebär det att kommunen är beredd att pröva en utvecklad form av social upphandling? En form där kommunen i dialog med lokala aktörer hittar ett sätt där »de goda krafterna« engageras i Uteplatsens byggande? Så att platsen görs till deras? En modell där de tio konstnärerna, med byggentreprenören som arbetsledare, engageras för byggandet? En form där en grupp ungdomar från Mixgården och de tre skolorna är med och bygger? En form där föräldrar och barn från öppna förskolan som ligger vid parken bidrar vid byggandet? Och att dessa människor på något sätt får ersättning för sitt arbete, antingen i form av direkt lön för dem som är arbetslösa och ser lönearbete som viktigast, eller kanske i form av fondering om det finns folk som kan tänka sig att delta som samhällsbyggare och samtidigt starta uppbyggnaden av en lokal investeringsfond som invånare själva bestämmer över. På så sätt skulle kommunen, med detta lilla projekt, kunna bidra till att möta lokala behov som behöver tas hänsyn till. Inkludera invånarnas kunskap. Gör man inte det finns det risk att social upphandling av sådana här begränsade projekt endast kommer att innebära att ett par ungdomar får praktik under en månad eller att en arbetslös byggandsutbildad får arbete tillfälligt. Detta vore naturligtvis mycket positivt för dem, vilket inte ska förringas, men involvering av några få personer räcker inte för att projektet ska få positiva lokala sociala avtryck. Om traditionell social upphandling innebär att Uteplatsen tas över av drogförsäljare och andra kriminella så snart den byggs färdigt, är inte mycket vunnet med att lägga så mycket energi på en medskapande designprocess. Att forma den sociala upphandlingen så att den gynnar

lokalsamhället, är alltså ett exempel på hur man tar ansvar för *hela* designprocessen, även det sjunde steget »att ta hand om det som händer efteråt«. Det vore att använda den medskapande designprocessen rörande Uteplatsen som en strategi för att länka mellan uppifråninbjudningar och invånarinitiativ. Skulle man sedan lyckas inkorporera dem i sina vardagliga arbetsmetoder och göra en sådan här ny form av social upphandling till en ordinarie process i kommunen, vore det ett tecken på att *omgestaltning* sker. ✨

¹ www.urbanempower.se

² www.utvecklingnordost.se

³ Begreppet *omgestaltning* beskriver den förändring som samhällets institutioner behöver gå igenom för att axla de komplexa frågor som vi möter och kan ses som den sociala motsvarigheten till *omställning* vilket är ett begrepp som ofta används för att beskriva den förändring som behövs för att möta klimatpåverkan (Stenberg et al. 2013).

⁴ Information om modellerna nås lättast genom www.kunskapsmatris-s2020.se

⁵ Mer information om kursen finns på www.suburbsdesign.wordpress.com. Kursen har bytt namn och heter nu *Design and planning for social inclusion*.

⁶ www.csstudio.co.za

⁷ www.deep-democracy.net

En processledares tankar om delaktighet

Viveka jobbar som processledare på Utveckling Nordost och stadsdelsförvaltningen i Angered. Ett av hennes ansvarsområden, projektet Uteplatsen som beskrivs i kapitlet »Medskapande design utvecklar social upphandling?«, handlar om att med hjälp av medborgardialog utforma en del av Hammarpark till en mötesplats. Hon lyfter här fram vikten av att få in lokal kunskap i planeringsprocesserna.

AV PÅL CASTELL

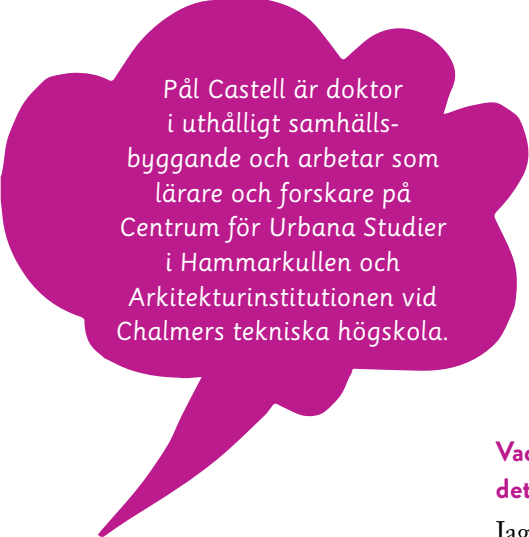
Intervju med Viveka Nordh

Vad är medborgardeltagande för dig?

Medborgardeltagande handlar om att människor som är berörda omfattas i beslutsprocesser på olika sätt. Det har flera fördelar, bland annat är det viktigt för att öka kunskapen hos alla inblandade, men det handlar också om att bygga sammanhang i samhället. Jag tror att det kan öka förståelsen för varför och hur det blir som det blir, möjligheter och svårigheter blir synliga, resultatet blir genomtänkt och... i bästa fall blir det en positiv erfarenhet för de som varit med och någon slags gemensamhetskapande aktivitet, man upplever att man bidrar med någonting och att ens åsikter är värdefulla.

Hur stort inflytande har Hammarkulleborna över utvecklingen i sitt område?

Jag tror att många beslutsvägar är krångliga att följa och det är svårt att veta vart man ska vända sig med synpunkter. Och även om man hittar rätt och får gehör så är det inte säkert att det finns möjlighet för exempelvis tjänstemän som arbetar med frågor att ha inflytande över inriktningen på beslut.

Pål Castell är doktor i uthålligt samhällsbyggande och arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola.

Har det varit några särskilda utmaningar med Uteplatsen-projektet?

En utmaning som projektet Uteplatsen säkert inte är ensamt om handlar om att det inte är helt enkelt att arbeta mot flera uppdragsgivare, där EU genom Tillväxtverket godkänt projektet enligt särskilda kriterier, och politiker och tjänstemän kan ha ytterligare mål med projektet. Det innebär att de förutsättningar som redan finns när man bjuder in till dialog inte är så lätta att ändra eller förklara. Det har varit svårt att engagera människor att delta. Från det att inriktningen ändrades från tält till uteplats i Hammarparken har det varit mer positivt. Jag hade inte kunnat ändra i projektet om inte folk hade varit så upprörda och visat det. När man är mitt i det önskar man att allt hade varit enkelt, men i efterhand upptäcker man att sådana motsättningar kan leda framåt.

Vad tror du om framtiden när det gäller medborgardeltagande?

Jag tror att det finns en väldigt stor potential i att engagera medborgare i stadsutveckling och att det är väldigt viktigt för demokratin att de som berörs av beslut i möjligaste mån ses som en part i beslutsfattandet. När det gäller medborgardeltagande kring utveckling av fysisk miljö så finns det många parter inom offentliga verksamheter som arbetar för att öka kunskapen kring den här typen av processer, som inte alltid passar in i de befintliga strukturerna. Jag tror och hoppas att vi kommer att se en intensiv utveckling inom de närmaste åren. ✨

del 5 | Nya roller och utsikter

ILLUSTRATION *Rakel Heed Styffe*

Makt, dialog och viljan att öka människors politiska delaktighet

Vår tids stora samhällsomdaning med sina komplexa problemområden och nya konfliktmönster ställer krav på utvidgad demokrati och medborgardialog. Vårt forskningsarbete visar samtidigt på dialogens begränsningar. Till stor del bottnar dessa i frågor om makt och i det politiska landskapets förändring.

AV HANS ABRAHAMSSON

En rad internationella konferenser har under senare år lagt stor vikt vid den roll som städer och dess gränsöverskridande nätverk kan komma att spela för att en hållbar samhällsutveckling skall bli möjlig (Rio 2012, Doha 2012, UN Habitat 2012, IFHP 2012). Detta förhållande har också uppmärksamats av litteraturen och i en rad forskningsrapporter (Amen, 2011, Sassen, 2011).

I denna bok har vi försökt att problematisera bilden. Själv upplever jag att många städer som onekligen har potential för att bidra till en hållbar samhällsutveckling samtidigt riskerar att förvandlas till arenor för sociala konflikter. Till de förhållanden som förklarar detta, och som jag redogjorde för i ett inledande avsnitt, hör den snabba urbaniseringstakten, den ojämna utveckling och de inkomstklyftor som många gånger följer i globaliseringens kölvatten. Det gäller

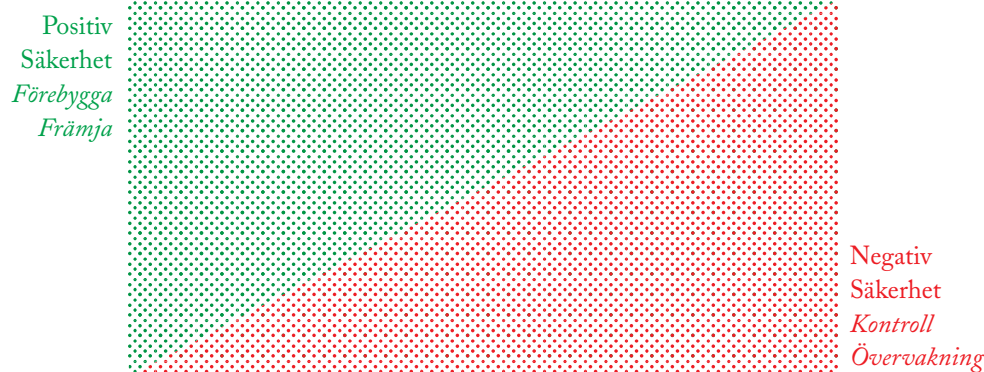
Hans Abrahamsson är docent i freds- och utvecklingsforskning på institutionen för Globala Studier vid Göteborgs Universitet och gästprofessor i Globala Politiska Studier vid Högskolan i Malmö.

också för städer som Göteborg som tillhör de befolkningsmässigt och ekonomiskt snabbast växande regionerna i Europa och där såväl inkomst- som hälsoklyftor ökar mellan olika bostadsområden.

Säkerhet och makt

Utvecklingen är emellertid inte ödesbestämd utan politiskt påverkbar. Ett exempel på detta finner vi i hur vi uppfattar och förhåller oss till frågan om säkerhet. Här handlar det om vikten av att ha två tankar i huvudet samtidigt. Det är naturligt att människor vid känslan av ökad osäkerhet och otrygghet söker *skydda sig mot* hot genom övervakning och kontroll.

Bild 1 Det är viktigt att åtgärder för kontroll och övervakning (negativ säkerhet) i så stor utsträckning som möjligt kombineras med förebyggande och främjande åtgärder för att också skapa ökad trygghet och samhällelig tillit (positiv säkerhet). Förutsättningarna för och effektiviteten i de olika åtgärderna beror på de sociala förhållanden som råder och som ständigt förändras (Abrahamsson, 2012a).

Men samhällelig tillit kan bara skapas genom positiv säkerhet och *rätten till* samhälleligt deltagande (Galtung 1966). Förebyggande åtgärder som kan främja en positiv säkerhet och öka människors sociala tillit kräver ekonomiska resurser (Abrahamsson, 2012a). Det understryker behoven av förebyggande och långsiktiga sociala investeringar (Morel & Palme et.al, 2011). Här krävs mentala förändringar. Det är viktigt att se på sociala insatser som en långsiktig investering istället för en kortsiktig kostnad (Nilsson, 2012). Sociala investeringar utgör helt enkelt nödvändiga stötdämpare för att lindra de ekonomiska umbäranden som ofta följer i globaliseringens spår.

Men, som nämndes ovan, kan positiv säkerhet bara byggas underifrån genom aktivt deltagande från människorna själva. Det är därför viktigt att förstärka medborgardialogen och se den som ett viktigt komplement till den representativa demokratin. Dialog handlar inte nödvändigtvis om att komma överens om problem och lösningar för att gå till beslut. Dialog handlar lika mycket om att synliggöra intressekonflikter när det gäller användning och fördelning av resurser. Som samhällsmedborgare kan vi inte förvänta oss att vår uppfattning om sakernas tillstånd skall få genomslag och att vi kan påverka alla beslut, men

vi har alla rätt att få vår röst hörd och att bli lyssnade på. Dialog är därför inte frågan om någon enstaka händelse, det är ingenting som sker genom att slå till eller stänga av en knapp. Dialog är en kultur som innebär att det finns kanaler för ständigt pågående samtal. Ytterst handlar dialog om makt. Även här blir det aktuellt med en mental förändring.

Makt uppfattas ofta som en form av nollsummespel. Ger man bort makt blir det mindre kvar till en själv. Detta gäller speciellt vid strävan efter *makt över* något – att få någon eller några att göra någonting de annars inte skulle ha gjort (Lukes, 2008). För att klara vår tids komplexa samhällsproblem, där det inte finns några enkla lösningar, bör makt istället mer uppfattas som *makt till* någonting. Det handlar om att bemäktiga sig själv och andra för att öka samhällets gemensamma förmåga att genomföra de åtgärder som framtida utmaningar kräver. För att skapa en sådan samhällelig förmåga blir maktdelning nödvändig. Sociala investeringar i kombination med en så kallad deltagande budgetering, där deltagarna bjuds in till att fatta beslut om investeringarnas inriktning, skulle kunna vara ett sätt att successivt börja skapa en dialogkultur om innehållet i en socialt hållbar utveckling.

Det politiska landskapets förändring

Ibland uppstår det gläntor i det politiska samhället då utrymmet för det politiska ökar. Det gäller inte minst då olika motsägelsefulla omständigheter uppstår. Det är omständigheter som inte bara försvårar vardagslivet för vanligt folk utan som också börjar bli alltmer hotande för beslutsfattarnas och makthavarnas egna långsiktiga intressen. De ser hur utvecklingen bokstavligt talat börjar säga av den gren de själva sitter på (Abrahamsson, 2003).

De inkomst- och hälsoklyftor med tillhörande segregation som kännetecknar många städer utgör exempel på sådana motsägelsefulla omständigheter. En attraktiv investeringsort är knappast förenlig med brinnande bilar och social oro. I sin ranking över tillförlitliga investeringsorter lägger den finansiella marknaden och näringslivet allt större vikt vid frågor som rör den sociala hållbarheten. Det handlar om allt från att den verksamhet som planerats skall kunna utföras utan regelbundna avbrott till att medföljande familjer skall kunna finnas i en miljö som känns trygg. Ytterligare ett exempel på en sådan motsägelsefull omständighet som börjar prägla flera svenska städer är den bristande skolutbildningen och den tilltagande ungdomsarbetslösheten. Sammantaget begränsar den möjligheten att nå upp till den utbildningsnivå och den yrkeserfarenhet som kunskapsstaden ställer (Esping-Andersen, 2009).

Samhällets förmåga att komma tillrätta med och hantera liknande motsägelsefulla omständigheter ökar när olika politiska och ekonomiska gruppers maktintressen sammanfaller. Historien visar emellertid också på att det inte är tillräckligt med motsägelsefulla omständigheter och sammanfallande intressen mellan politiska och ekonomiska makthavare för att samhällsutvecklingen skall kunna vridas i en mer hållbar riktning. För att manöverutrymmet skall kunna utnyttjas och användas på tänkt sätt krävs också medborgarnas delaktighet. Vårt alltmer individualiserade samhälle ger anledning till bekymmer härvidlag. Under den industriella epoken var frågan

om identitet ofta knuten till klass och det kollektiva. I det framväxande nätverksamhället är identiteter mer flytande. Den sociala rörligheten ökar och partitillhörigheten skiftar. Människor rör sig över tidigare klassgränser och många formar istället sin identitet utifrån vad de konsumerar (Bauman, 2009). Även synen på framtiden har förändrats. Tidigare trodde många på framsteg av olika slag. Alldeles oavsett förekomsten av frustrationsgap, som diskuterades i ett inledande avsnitt, skulle det snart bli bättre. Det fanns en »stor berättelse« att knyta sina förhoppningar till. Ofta handlade det om ideologier och om det program som det politiska parti man sympatiserade med hade lagt fram. I vårt individualiserade samhälle har de stora berättelserna ersatts av många små berättelser. Mångfald upplevs istället som en styrka. Tilltron till det stora och enda partiprogrammet har avtagit. Istället kanaliseras politiska energier via sociala rörelser. Delvis har denna utveckling att göra med hur maktbegreppet och hur makt utövas. Under industrisamhället var makt synlig och kunde bekämpas på fabriksgolvet eller i riksdagen. Ofta handlade det politiska motståndet att ta över statsapparaten. Numera är makten allt mer osynlig och svår att få grepp om. Den har blivit mer »kapillär« i den bemärkelsen att den genomsyrar hela samhällskroppen och finns överallt samtidigt som dess kärna och ursprung inte går att få tag i någonstans. Om makten finns över allt måste motståndet finnas överallt (Hörnqvist, 1996).

Dialog och politisk delaktighet

Nationalstatens förändrade roll har, tillsammans med den lokala utvecklingens infletning i det globala nätverksamhället, ställt kraven på dialog och medborgerlig delaktighet på sin spets. Vår tids komplexa samhällsproblem har inga enkla lösningar och ny kunskap behöver produceras genom att låta många olika uppfattningar komma till tals. Samtidigt får vi inte bortse ifrån att det finns intressekonflikter som inte bottenar i brist på kunskap eller rationella argument. Alla konflikter kan inte lösas – men alla måste hanteras så att de inte utvecklas till att bli våldsamma

utan att de går att leva med. Dialogen har en viktig uppgift i att synliggöra dessa intressekonflikter, att ge människor en röst. Demokrati i vårt nätverkssamhälle kommer att handla om att skapa utrymme för att människor med avvikande uppfattningar blir till motståndare som måste bekämpas politiskt och inte till fiender som skall utplånas fysiskt (Mouffe, 2009). I det framväxande nätverkssamhället med sitt alltmer individualiserade politiska landskap blir det viktigt att som ett första steg öka medborgarnas vilja till och intresse för politisk delaktighet i samhället. Detta är en förutsättning för att beslutsfattarna överhuvudtaget skall finna några medborgare att ha dialog med. Att bjuda in medborgarna till att vara med och fatta besluten om inriktningen på de förebyggande investeringar som krävs för positiv säkerhet och social hållbarhet utgör ett exempel på den maktindelning och de resurser som måste till för att människor skall kunna känna att dialogen är på riktigt.

Samtidigt som det blivit allt svårare att mobilisera medborgarna till traditionellt partipolitiskt arbete har många beslutsfattare emellertid svårt för att få grepp om vår tids nätverksbaserade sociala rörelser med sina platta organisationer och mer osynliga ledarstruktur där det är oklart vilka medborgare de representerar och vilka mandat och legitimitet de har. Detta gör det många gånger svårt att utnyttja tillfället till den politiska samverkan som de motsägelsefulla omständigheterna medför och få till stånd de förändringar som skulle kunna skapa förutsättningar för en socialt hållbar stadsutveckling. De politiska förutsättningar som krävs i form av utvidgad demokrati och medborgardialog tycks ibland ännu inte vara för handen. Ur ett freds- och utvecklingsperspektiv är detta naturligtvis mycket bekymmersamt. ✨

Att läsa vidare

Abrahamsson, Hans (2003)

Det Gyllene Tillfället, Teori och strategi för global rättvisa
Stockholm, Leopard

Abrahamsson, Hans (2012a)

Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter, Malmö: Rapport till den Sociala Hållbarhetskommissionen i Malmö.
Underlagsrapporten kan laddas ned från Malmökommissionens hemsida

Mouffe, Chantal (2009)

Om det politiska
Hägersten: Tankekraft Förlag

Nilsson, Ingvar (2012)

Den ojämnliska välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv. Malmö: Rapport till den Sociala Hållbarhetskommissionen i Malmö.
Underlagsrapporten kan laddas ned från Malmökommissionens hemsida

foto Terje Östling (Unsworn Industries)
Visioner för Selma Lagerlöfs Torg i Backa gjorda
av elever från Skälltorpsskolan under en workshop
i före detta Videbutiken. Läs mer om detta på sidan 61.

Deltagande styrning

– hur ska medborgardialoger utformas för att fördjupa demokratin?

I denna text lyfts tre faktorer fram som kan bidra till att medborgardialoger fördjupar demokratin: att utforma regler som stärker den deltagande styrningen; att hantera de rollförändringar som dialoger medför för politiker och tjänstemän; samt att skapa utjämnande krafter som balanserar vissa gruppers maktövertag.

AV NAZEM TAHVILZADEH

När allt fler kommuner använder medborgardialoger är det av betydelse att ta hänsyn till både de förtjänster och faror som kan vara förknippade med deltagande styrning. Initiativen kan stärka medborgarnas inflytande i politiken och de politiska organisationernas legitimitet i samhället. Resultaten kan dessvärre också bli det motsatta. Än så länge är dialogens politik och praktik i Sverige öppen för påverkan. I denna text lyfter jag fram tre faktorer som har en betydande roll för dess framtid.

Regler för deltagande styrning

Även om politik kan styras med olika medel är formella regler (t.ex. lagar, föreskrifter och riktlinjer) grundläggande beståndsdelar i förändrandet av den politiska praktiken. För att bereda väg för fördjupad demokrati bör det för beslutsfattare och medborgare bli tydligare vad »medborgardialog« innebär. Denna

strävan delas av regeringen som menar att medborgardialoger bör utvecklas för att »ske strukturerat och bli en naturlig del av beslutprocessen«¹. Erfarenheter av deltagande styrning från andra delar av världen visar på att liknande initiativ bör iaktta några generella principer (Fung & Wright, 2003, (se kapitel Deltagande styrning).

Den första principen är att deltagande ska röra *konkreta frågor* som berör medborgarnas vardag. Dialoger som å ena sidan berör frågor som är för abstrakta, till exempel visionsformuleringar i planeringen av stadsdelar som realiseras några årtionden senare, saknar möjligen konkret betydelse för medborgares vardag. Dialoger som å andra sidan berör enskilda detaljer i utformningen av specifika verksamheter, till exempel utsmyckning av offentliga platser, kan riskera att bli för snävt konkreta.

Nazem Tahvilzadeh är doktor i offentlig förvaltning och verksam på Avdelningen för urbana och regionala studier på Kungliga Tekniska högskolan, Stockholm.

Den andra principen är att det finns ett stort *gräströtsdeltagande* av medborgare i processerna. En av dialogens utmaningar är att involvera grupper i samhället som vanligtvis inte deltar i politiken och som i övrigt är marginaliserade. Att finna frågor som berör dessa grupper är avgörande för att skapa ett deltagande *nerifrån-och-upp*. Dialogens planerare bör vara medvetna om att alla medborgare inte förstår offentlig information på samma sätt. Medveten och uppsökande verksamhet som mobiliserar dessa grupper kan vara avgörande för att åstadkomma engagemang i dialogerna.

Den tredje principen är att beslut ska fattas efter *ömsesidiga problemlösande samtal* där deltagarna i processen ska få möjlighet att utveckla och förändra sina ståndpunkter i syfte att fatta gemensamma beslut. En dialog bör också utefter ett deliberativt demokratiideal innebära något utöver informationstillfällen och processer där åsikter och ståndpunkter vanligtvis inte ger tillräckligt utrymme att prövas mot andra deltagare. Djupa samtal är dock tids- och resurskrävande. Men om målet med dialogen är att exempelvis motverka segregation eller att skapa en problemlösande process är det svårt att tänka sig andra alternativ än långa, djupa samtal där konflikter i rummen inte tystas ner (Se kapitel Democracy is hard to love). Även om inte dialogerna alltid resulterar i att problem kan lösas kan ett långt och djupt meningsutbyte mellan deltagare bereda vägen för att synliggöra de egentliga motsättningar som behöver finna en lösning (Abrahamsson 2003).

Makt och roller

Det är för mig svårt att se hur medborgares inflytande kan öka i politiska processer mellan valen utan att det innebär maktförskjutningar i det politiska landskapet. Framförallt menar jag att deltagande styrning medför en förändrad roll för politiker och tjänstemän vars roller är invanda funktioner i den representativa demokratin. Hur mycket dessa roller förändras beror givetvis på hur djupgående den deltagande styrningen blir.

Fung och Wright (2003) menar att framgångsrika modeller för deltagande styrning måste överlåta politisk makt till medborgarna, men inte överge ansvaret det offentliga har för helheten och sammanhållningen i samhället. Det är huvudsakligen partiernas ansvar att utforma den deltagande styrningen så att dialogen med medborgarna inte ersätter den dialog som sker inom partiföreningarna. Att medborgare fortsätter att engagera sig i partierna är viktigt för den representativa demokratin. Men detta engagemang får inte ersättas eller bli betydelselöst på grund av medborgardialoger. Politiker uttrycker att det finns en spänning mellan dialogen med partimedlemmarna och medborgardialogens odefinierade grupp av deltagare – vilken grupp ska tillmätas störst betydelse i arbetet? Dialoger kan möjligen hållas i frågor som inte omgärdas av stora partipolitiska konflikter, som partierna inte har klara uppfattningar om, som avståndet mellan väljare och partier är stora eller som präglas av låsta lägen (jfr. Karlsson, 2009:117). Politiker kan då våga låta dialoginitiativen få inflytande i forandet av politiken med bättre utsikter att fördjupa demokratin.

Deltagande styrning kan också innebära en maktförskjutning från politiker till tjänstemän. Om tjänstemän ansvarar för inramningen av dialogers deltagare, metoder, frågeställningar och språk (t.ex. formuleringen av texter och diskussionsfrågor) utgår dialogerna ifrån tjänstemännens världsbild. Inte minst skapas ett handlingsutrymme när spretiga diskussioner och många röster sammanfattas till ett dokument som

sammanställt dessa till en sammanhängande berättelse. Därför kan det vara avgörande att politiker tydligt styr syftet med och principerna för medborgardialoger även om de inte alltid leder samtalen.

Även tjänstemännens roller förändras om medborgare får ökat inflytande i beslutprocesser. Detta kan störa invanda roller som bygger på förvaltningsorganisationens mål- och regelstyrning, ansvarsuppdelning, expertis och hierarkiska relationer. Att ge inflytande åt medborgardialoger innebär ett visst mått av oförutsägbarhet i den administrativa processen. Organisationens världsbilder och tjänstemännens professionella värderingar kan utmanas av olika medborgargrupperns perspektiv. Dialogtjänstemän behöver visserligen en frihet i hanterandet av dialoger och ett handlingsutrymme att kunna ta vara på de eventuella perspektiv som framkommer och samförstånd som åstadkommes genom dialogerna. Men detta handlingsutrymme måste hanteras varsamt för att inte utmana politikerns ansvar för helheten. (Se kapitel Medborgardialogens förutsättningar i praktiken)

Jämlikhet och utjämnande krafter

Kritiker menar att det skeva deltagandet i olika medborgardialoger sätter den politiska jämlikheten på spel (Gilljam 2003). Erfarenheter av arrangerade medborgardialoger är att välutbildade grupper deltar i större utsträckning än andra. Dessutom tenderar starkare grupper dominera samtalen. Fung & Wright (2003) menar att en *ungefärlig jämlik maktfördelning* mellan deltagarna i dialoger är en förutsättning och något av ett skydd för att inte initiativen ytterligare marginaliserar utsatta grupper. Men hur ska en hyfsad jämlik situation skapas mellan till exempel högskoleutbildade personer, tjänstemän med lång erfarenhet av politiska processer och grupper utan utbildning, arbete och språkkunskaper? Här föreslås olika motvikt som kan balansera de dominerande gruppernas maktposition (ibid:260). Med ett svengelskt uttryck kan detta benämnas för »empowerment«.

Medborgardialogers praktiker kan verka för

»empowerment« på olika sätt: uppsökande verksamhet kan arrangera dialoger för de grupper som står långt ifrån politiskt deltagande; medvetenhet om att alla grupper inte förstår och tolkar myndighetsspråk på det sätt som avses; medvetenhet om att olika grupper också uttrycker sina åsikter på olika sätt. Den inbjudna dialogen kan också sträva efter att engagera intressegrupper, forskare eller andra nätverk som kan agera som tolkar, stödja, mobilisera eller på andra sätt engagera vissa grupper i deltagandeprocesserna. Detta kan förefalla som en stor utmaning för politiker och tjänstemän som utformar dialogerna – men det är möjligt!

Avslutningsvis

Ovan har jag argumenterat för att det med formella regler och riktlinjer är möjligt att utforma medborgardialoger som fördjupar demokratin. Det kan tilläggas att det finns en begränsning i vad den formella utformningen kan åstadkomma, särskilt vad gäller utsikterna att skapa jämlika maktförhållanden (Fung & Wright, 2003:267). Motvikt till de mäktiga uppstår troligen oberoende det offentligas planerade insatser. Det politiska systemets roll är snarare att skapa de förutsättningar som behövs för att de ska uppstå. I denna bok har olika berättelser om medborgarinitiativens roll i utvecklingen av fysisk bebyggelse och social sammanhållning presenterats. Det förefaller som att medborgares egna initiativ underifrån kämpar i motvind och har svårt att orientera sig mellan etablerade föreningar, myndigheters regler och praktiker. Men som flera har argumenterat i denna bok kan liknande medborgarinitiativ spela en viktig roll i samhällsutvecklingen. Offentlig verksamhet på lokal nivå kan vinna mycket på att skapa en social och fysisk infrastruktur som gör det enklare för medborgare att organisera och samarbeta i lokala frågor. Med hjälp av denna kraft kan deltagande styrning utformas med större förutsättningar att fördjupa demokratin, i ordets egentliga bemärkelse.

¹ www.regeringen.se/sb/d/15460/a/183608

SNAARNEBORG
DELFZIJL

Advocacy planning

– en ny roll för planerare i Sverige?

Det sker en utveckling i Sverige när det gäller synen på medborgarens roll i planering och denna förändring har fått tydliga lokala avtryck i Göteborg som syns exempelvis i budget, stadsdelsreglemente och policydokument för planering och stadsutveckling. Praxis håller på att förändras. Hur påverkar denna förändring de professioner som är involverade i planering? Kan så kallad advocacy planning inspirera?

AV JENNY STENBERG

*Advocacy planning*¹ har sina rötter i 1960-talets medborgarrättsrörelser och den amerikanska planeringsforskaren Davidoff, som initierade begreppet, avfärdar att planerare skulle kunna agera som neutrala tekniker i en planeringsprocess eftersom planeringens mål aldrig kan vara värdeneutralt – planering är en politisk process i sig själv (Peterman 2000: 26; Davidoff 1965). Planerarna bör därför istället ta parti för olika klientgrupper och presentera alternativa perspektiv. I en process med advocacy planning tror man inte att det finns något som heter »det allmännas bästa« och det är av stor vikt att även underrepresenterade grupper har planerare som talar för dem. Advocacy planning är alltså mer demokratiskt, menar förespråkarna, på så sätt att man erkänner att många beslut fattas av

tjänstemän under tiden som planeringsprocessen pågår och att man involverar medborgare i denna process. Advocacy planning kan dock även misslyckas fundamentalt ur demokratiskt synvinkel, vilket i hög grad skett enligt kulturgeograf och planeringsforskare William Peterman som lyfter fram exempel då dessa lokala planerare marginaliseras när den lokala planen ska samexistera med planer på högre nivåer.

I de få fall då advocacy planning har blivit en reguljär statlig eller kommunal verksamhet i USA kallas det ofta »equity planning« och man har uttalade mål som handlar om skapa social jämlikhet och mer rättvis fördelning av medel. Man har då fokuserat i hög grad på områden med hög fattigdom och problemet att

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och anställd som docent på Chalmers Arkitektur

Med detta i åtanke är det viktigt att komma ihåg att Peterman lyfter in behovet av att invånare genom advocacy planning verkligen har möjlighet att få makt i planeringsprocesser.

resursstarka människor flyr området samt på problemet med bristande intressen från investerare att satsa i området. Lyckade exempel har varit helt beroende av existensen av en grupp progressiva statstjänstemän (Peterman 2000: 29). I USA har invånarna på grund av statens svaga ställning under lång tid utvecklat olika typer av »community organizations« som ansvarar för viss samhällsservice. Dessa kan ses som exempel på vad den nordamerikanska arkitekturforskaren Jane Jacobs kallar »mediators« mellan staden som helhet och gräsrotsnivå, alltså en slags distriktsorganisationer som det finns behov av för att den formellt maktlösa gräsrotsnivån ska länkas till stadens och statens beslutsstrukturer (Peterman 2000: 41; Jacobs 1961). Så kallade »community development corporations« (CDCs) är ett led i denna utveckling och de är numera mycket vanliga i USA. Deras roll är att genomföra vitaliseringsprojekt i utsatta och fattiga bostadsområden där den privata marknaden misslyckats.

Många menar emellertid att CDCs är ett konservativt marknadsdrivet sätt att arbeta med lokalt utvecklingsarbete. Deras metoder är ifrågasatta och det är tveksamt om de kan ersätta advocacy planning – vilket är intentionen eftersom CDSs förespråkare anser att advocacy planning inte ger resultat. Men CDCs arbetar snarare i konflikt med berörda invånare än *för* dem menar Peterman (2000: 49). Istället för att bygga bostäder åt fattiga, vilket var avsikten,

ägnar CDCs sig åt att producera bostadsområden för övre medelklass, vilket de även det misslyckas med eftersom de har svårt att attrahera medelklass till de stigmatiserade områden där de verkar. Statligt stöd till CDCs bör snarare ses som ett sätt att försöka upprätthålla social ordning, än att producera bostäder åt fattiga, menar Peterman. Detta resonemang skulle även kunna appliceras på Sverige med allmännyttans förändrade roll till exempel då projekt som går ut på disciplinering av boende initieras i trygghetens namn (Sahlin 2010). Ett annat svenskt exempel är när extremt stora standardhöjande renoveringar av områden genomförs trots de boendes uttryckliga protester. Peterman hävdar, med referens till både Jacobs och den canadensiska ekonomiforskaren Randy Stoecker (2000: 52; Stoecker 1997), att sådana problem skulle kunna åtgärdas genom att tydligt separera CDCs från lokalt kontrollerade community organizations. CDCs är nämligen viktiga för att man inte ska riskera att gå miste om finansiering för bostadsbyggande och ekonomisk utveckling till stadsdelen. Community organizations är alltså viktiga för att invånarna ska få sin samhällsservice när stat och kommun är svag, medan CDSs betraktas som oumbärliga för att de förverkligar vitaliseringsprojekt där den privata marknaden misslyckats. Men de bör inte blandas samman. Det är intressant att fundera på vad ett sådant resonemang skulle innebära i en svensk kontext. Behövs det synsättet här?

Till höger

En »advocacy planner« behöver ha en verktygslåda innehållande många olika typer av designmetoder. När arkitekterna startade projektet om Uteplatsen i Hammarpark var ett av de verktyg som användes en »idévägg« utomhus i parken där folk fick sätta gröna lappar på »gilla« och röda på »inte gilla«. Att kommunicera med hjälp av foton och andra bilder går snabbare än med text, man kan på så sätt fånga passerande i farten. Bilder underlättar också dialog med invånare som talar olika språk och bjuder in barn såväl som vuxna till samtal.

Under

En »advocacy planner« använder här ett designverktyg kallat »Skattjakt« för att vid utformningen av Uteplatsen få kunskap om hur en vanligtvis underrepresenterad grupp – barn – ser på användningen av Hammarpark och vilka aktiviteter som de tycker ska prioriteras.

FOTO: Jenny Stenberg

FOTO: Jenny Stenberg

Med detta i åtanke är det viktigt att komma ihåg att Peterman lyfter in behovet av att invånare genom advocacy planning verkligen har möjlighet att få *makt* i planeringsprocesser. Det är ett synsätt som stämmer med de erfarenheter vi gjort i Hammarkullen: invånare som var aktiva i Mötesplatsen såg det som nödvändigt att maktbalansen förändrades för att Mötesplatsen skulle kunna fortsätta verka med de integrationsmål man hade. Samtidigt visar exemplet medskapande design av Uteplatsen att kommunen kanske är redo för ett förändrat förhållningssätt till medborgerligt inflytande. Det arbetssätt som den anställde i det kommunala bolaget Utveckling Nordost har valt när hon utför sitt uppdrag att implementera kunskap i kommunförvaltning om delaktighet och invånardialog, skulle kunna ses som att hon är på väg mot en svensk variant av advocacy planning. Den erfarenheten visar att det är helt nödvändigt för goda resultat att samhället stöttar de personer som tar en advocacy-planning-roll, både ekonomiskt och på andra sätt, men utan att för den skull se personen som sin förlängda arm när det gäller maktaspekter.

Det ska bli spännande att se hur stadsdelsförvaltning och kommun använder dessa erfarenheter att lära från och vad lärandeprocessen resulterar i när det gäller ordinarie planeringsprocess. Kanske får vi en helt ny professionell roll för planerare? En roll där man som advocacy planner med samhällets resurser får i uppdrag att i en stadsutvecklingsprocess och under en tidsperiod representera en viss grupp boende och genom argumentativ och gruppdynamisk kunskap och erfarenhet bidra till att deras röst blir hörd och deras kunskap tillförs planeringsprocessen? Hjälpa människor att bygga community. Kanske i form av lokala kontor med interdisciplinär sammansättning? Det vore en spännande utveckling. ✨

¹ Det finns inget bra svenskt begrepp för detta, tycker jag, och använder därför det engelska.

Stadsplanering i ett organiskt samhälle

Intresset för städerna och deras utveckling tycks ständigt växa. Många fascineras av spänningsfältet mellan det som styrs uppifrån och det som växer fram av sig själv. 1900-talets modernistiska epok beskrivs ofta utifrån tron på att bygga det goda samhället med ingenjörskonst och planering. Till stor del utgår vi fortfarande från en sådan tro, men många lyfter också fram att samhället växer och förändras delvis utanför vår förmåga att förutse och kontrollera det.

Vad innebär det för stadsplanering och deltagande?

AV PÅL CASTELL

Vid ett av Mellanplatsprojektets seminarier menade en tjänsteman som arbetar med medborgardialoger att »vi behöver lämna idén om att samhället är en maskin och istället se det mer som en levande organism«. Uttalandet är intressant ur flera perspektiv. Det gör anspråk på att gå på djupet – vad är samhällets inre väsen och vad har vi som människor för roll i samhällsbyggandet? Liknelsen har också en retorisk kraft – vem vill försvara maskinen framför det levande? Det finns anledning att fundera över några av de underliggande frågorna. Vad skulle det till exempel kunna innebära att se samhället som en maskin, respektive som en levande organism? Och vad

Pål Castell är doktor i uthålligt samhällsbyggande och arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola.

skulle ett skifte från det förra till det senare kunna innebära för stadsplaneringen?

Organismen och maskinen

Såväl *organismen* som *maskinen* har använts i olika sammanhang genom historien för att lyfta fram tankar om hur samhället fungerar och hur det skulle kunna fungera. Ett försök att snabbt gå igenom dessa skiftande idéer ryms inte här, särskilt som frågan ofta varit politiskt laddad. Den filosofiska rörelse som under den tyska romantiken på 1800-talet lyfte fram det organiska som en sinnebild för eviga värden och helhetssammanhang blev tankegodis för både nazistiska

och kommunistiska strömningar (se t.ex. La Vergata, 2012). Samtidigt var även maskinen och människans tekniska erövringar starka inspirationskällor för totalitära samhällssystem såväl som för modernismens strävan att frigöra sig från förtryckande traditioner. Intressant nog är de etymologiska ursprungena i forngrekiskans *mekbane* och *organon* förvånansvärt närbesläktade (en gemensam betydelse var redskap eller instrument).

Det sätt som begreppen används i denna text utgår i första hand från modern naturvetenskaplig filosofi om organismens egenskaper (Emmeche, 1996). Även biologer har dock svårigheter att hitta en entydig definition som skiljer levande från icke-levande. Gränslanden finns inte bara i science fiction-böcker och filmer: Medan neurovetenskapen och biokemin kartlägger allt mer av »livets mekanik«, utvecklar datavetenskapen självreproducerande algoritmer och alltmer komplexa och självständiga robotar (Mazis, 2008). När begreppen i denna text framställs som ett motsatspar symboliserar *maskinen* ett system som är medvetet konstruerat, kan kontrolleras och fungerar i princip förutsebart. *Organismen* symboliserar istället ett system som växer fram utan någon förutbestämd plan genom samspel och utbyte med sin omgivning på ett i grunden oförutsebart sätt.

Att utifrån denna symbolik tala om ett skifte från maskin-tänk till organism-tänk kan beskrivas som en reaktion mot ett modernistiskt synsätt där världen kan förstås och kontrolleras fullt ut av människorna bara vi skaffar oss tillräckligt med kunskap.

Mönsterspråk och rhizom

Det finns en intressant parallell inom datavetenskapen. Traditionell dataprogrammering kan ses som en sinnebild av ett mekaniskt och modernistiskt ovanifrånstyrande, där experten formulerar ett regelsystem som fungerar precis enligt planen och utför vad det var tänkt att utföra. För att låna en beskrivning från systemvetaren Christian Müller-Schloer (2004, p.3):

Det planerade möter det organiskt framväxta, här i en plan över ett nytt stadsbyggnadsprojekt i Kliptown i Soweto, Sydafrika.

Den klassiska ovanifrånstyrda designprocessen bygger på antagandet att utvecklaren i princip kan förutse alla möjliga systemvariationer. För att nå detta mål organiseras designprocessen strikt hierarkiskt.

Men idag förs en diskussion om nödvändigheten att utveckla program och system som kan hantera oförutsebara situationer, och detta kallas ofta *organic computing* (se t.ex. Würtz, 2008). Intressant nog är en av nyckelreferenserna i denna teoriutveckling inom datavetenskap arkitekten Christopher Alexander och

FOTO Pål Castell

FOTO Pål Castell

boken *A Pattern Language* (1977). Denna bok, tillsammans med boken *The Timeless Way of Building* (1979), presenterar en idé om att arkitektur kan ses som ett system (»språk») av problemlösningsmodeller (»mönster») i olika skalor, från hur man planerar infrastruktur på en regional nivå till hur man utformar dörrhandtag i ett hus. En viktig princip är att gå från helhet till detalj. Idén bygger också på att lyfta fram styrande principer istället för färdiga förslag, vilket öppnar för en oändlig mängd variationer. Detta ligger i linje med vad Müller-Schloer kallar *controlled emergence*¹, d.v.s. att man låter systemet vara självutvecklande i vissa avseenden men med en styrning som sätter ramar för utvecklingen och ger den en riktning som är önskvärd. Liknande tankegångar har framförts bland annat som *emergent urbanism* (t.ex. Hélie, 2009), där datavetenskapens abstrakta räknemodeller återförs till frågan om stadsutveckling.

En annan inspirationskälla för den som intresserar sig för hur man kan arbeta med svårkontrollerade och framväxande processer är de franska filosoferna Gilles Deleuze och Félix Guattaris beskrivning av samhället som *rhizomatiskt* (se t.ex. Hillier, 2007; Fredriksson, 2012). Rhizom är en botanisk term för en typ av rotskott. De använder termen som en symbol för en struktur som bland annat saknar hierarkisk uppbyggnad, som förgrenar sig kors och tvärs och som låter sig sammankopplas på oförutsedda sätt. Deras tolkning av rhizomet är en oöverblickbar väv som ständigt ändrar skepnad. Motsatsbilden är trädet med sin hierarkiska uppbyggnad av stam, grenar och kvistar och det är efter den bilden vi är vana att strukturera vårt tänkande. Den rhizomatiska modellen handlar bland annat om att öppna ögonen för vår oförmåga att fullt överblicka och förstå helheten, och ger stöd för ett mer organiskt förhållningssätt till planering.

Kontroll åt vilket håll?

Samtidigt finns också problem rotade i den organiska samhällssynen. Som Ananya Roy (2010) påpekar

står det informella samhället å ena sidan för överdiga levnadsförhållanden i storstädernas oplanerade slumområden, och å andra sidan även för de orättvist fördelade trygghetssystem som skapas på marknaden när staten inte tar ansvar. Det finns med andra ord gott med belägg för att det samhälle som »skapar sig själv« i frånvaro av politisk styrning och planering ofta är exkluderande och ojämnt.

Det finns en sinnebild av annalkande barbari och kaos om myndigheterna skulle tappa kontrollen, som i katastroffilmerna där massan av människor förvandlas till hänsynslösa plundrare eller handlingsförlamade som sällar sig till ondskefulla skurkar. Det är då intressant att ta en titt på Rebecka Solnits undersökningar av verkliga katastrofer under historien. I boken *A paradise buildt in hell* (2009), visar hon på människornas förmåga att faktiskt organisera sig själva i kris-situationer när samhällsfunktionerna slås ut.

Solnit går också steget längre och menar att det ofta är makthavare som drabbas av panik – hon kallar det *elitpanik* – vilket kan leda till att katastrofdrabbade i vissa fall utsätts för repressalier snarare än får stöttning. Särskilt i tider av osäkerhet och kris är det lätt att kontrollbehovet riktas nedåt i samhällshierarkin, när det i själva verket kan vara uppåt i strukturerna styrningen är viktigast.

Balansgång

Det går inte att komma ifrån att samhället är organiskt, om man med det menar att det är ett system som växer fram åtminstone delvis utan att följa någon av människor fastställd plan. Samtidigt går det inte heller att komma ifrån att utvecklingen till viss del faktiskt kan förutses och påverkas av de regelverk vi formar. I strävan att kontrollera och styra hur samhället fungerar är det naturligt att lyfta fram dess maskinensgenskaper – att det ändå går att analysera orsak och verkan och att en genomarbetad strategi kan ge det resultat som avses. Människors vilja att samhället ska

fungera maskinmässigt uttrycker onekligen ett hopp om att kunna forma världen efter goda ideal – den ger mening åt ord som rättssäkerhet och likabehandlingsprinciper.

Frågan inför framtiden handlar alltså inte om att välja mellan maskin eller organism, utan hur vi hittar en bra balans mellan politisk styrning och öppenhet för inre förändringskrafter (jämför med t.ex. Hillier, 2008; Engström, 2011). I ett resonemang menar planeringsforskaren Nikos Karadimitriou (2010, p.425) att det först nyligen börjat växa fram en teoretisk förståelse kring planeringens otillräcklighet: om att det egentligen varken är möjligt eller önskvärt att fullt ut kontrollera samhällets dynamiska och komplexa system. Ett bredare framväxande intresse för de mer organiska aspekterna av samhällsbyggandet kan skönjas såväl i diskussionerna om en *kommunikativ vändning* inom planeringsteori och *nätverksstyrning* (se t.ex. Healey, 1992; Allmendinger & Tewdwr-Jones, 2002), som i ett ökande fokus på informella institutioner och socialt kapital inom nationalekonomi (se t.ex. Ostrom, 1990; Dasgupta & Serageldin, 2000). Det återstår att se om detta bidrar till att undergräva politikens möjligheter att styra samhällsutvecklingen eller om det istället breddar och fördjupar dess roll. Det kommer hur som helst alltid att finnas anledning att diskutera balansgången i mellan ovanifrån och underifrån, mellan kontroll och frihet, eller om man så vill mellan maskin och organism. ✨

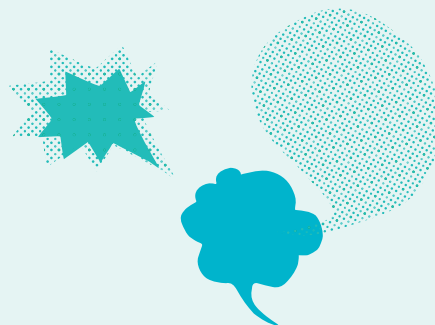
¹ Engelskans *emergence* är lite svårt att ge en bra direktöversättning. Den grundläggande betydelsen är att något »växer fram« av sig själv i motsats till att vara uttänkt i förhand. Oavsett om det rör dataprogrammering eller stadsutveckling tar begreppet fasta på att omvärlden är alltför komplex och föränderlig för att någon ska kunna få en överblick och förutsäga vilka utmaningar som väntar.

Deltagare i Mellanplatsprojektet

Hans Abrahamsson

Hans Abrahamsson är docent i freds- och utvecklingsforskning på institutionen för Globala Studier vid Göteborgs Universitet och gästprofessor i Globala Politiska Studier vid Högskolan i Malmö. Hans forskning handlar om samspelet mellan globalisering, transnationell migration och urbanisering och hur dessa processer inverkar på förutsättningarna för en socialt hållbar stadsutveckling.

Kontakt: hans.abrahamsson@globalstudies.gu.se

Martin Berg

Martin Berg har en master i Globala Studier med fokus på hållbar stadsutveckling och tvärvetenskaplig kunskapsproduktion. Martin har jobbat som konsult i olika projekt och processer med fokus på hållbarhetsfrågor och odling i staden. Bland annat är han delaktig i en förstudie om kunskaps turism och kapacitetsbyggande från Angered till Nossebro. Våren 2013 påbörjar han ett tvåårigt projekt kopplat till Mistra Urban Futures som handlar om stadsodling och förutsättningar för nya gröna jobb. Martin arbetar även som projektledare på Göteborgsregionens Kommunalförbund (GR) med fokus på ungdomsarbetslöshet och ny teknik. Martin Berg är redaktör för *Framtiden är redan här* tillsammans med Sara Danielsson

Kontakt: kajmartinberg@gmail.com

Henric Benesch

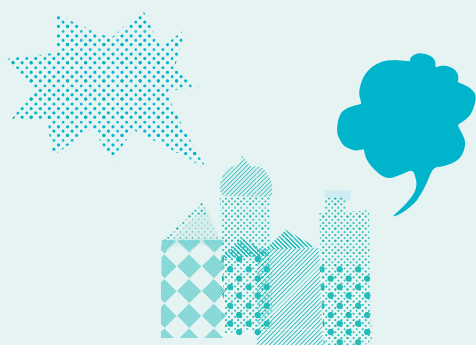
Henric Benesch är arkitekt och har en doktorsexamen i design vid Högskolan för Design och Konsthantverk vid Göteborgs universitet där han också är verksam som forskare, lärare och ämnesföreträdare i design. De senaste åren har han arbetat med konstnärlig och tvärdisciplinär forskning med fokus på vilken roll design och designprocesser kan spela i dynamiska förändringprocesser inom stadsutveckling, organisationer och utbildning. Här har det funnits ett speciellt intresse för hur »nytt« kan uppstå ur något givet och hur forskning och forskningsprocesser kan utvecklas och förstås i perspektiv av ett »görande« vilket inte skiljer på teori och praktik. Han leder också ett forskningskluster med fokus på urbanitet och kritiskt kulturarv tillsammans med Ingrid Martins Holmberg inom Göteborgs universitets Kulturarvssatsning samt arbetar som projektutvecklare på Centrum för Världens Arkitektur på Chalmers Arkitektur.

Kontakt: henric.benesch@hdk.gu.se

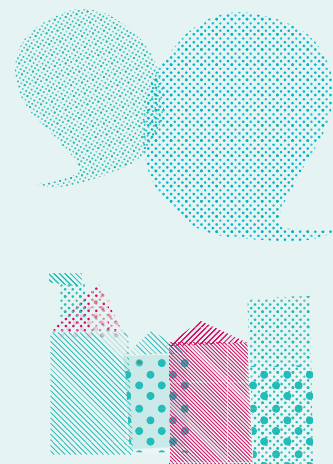
Pål Castell

Pål Castell arbetar som lärare och forskare på Centrum för Urbana Studier i Hammarkullen och Arkitekturinstitutionen vid Chalmers tekniska högskola. Han är landskapsarkitekt och har doktorerat i uthålligt samhällsbyggande med avhandlingen *Managing yards and togetherness* där deltagande i skötsel av bostadsgårdar ligger till grund för teoriutveckling om social hållbarhet. Som stadsplaneringskonsult har han bland annat arbetat med grönvandringar och andra former av medborgardeltagande. Han driver också frågor om medborgarinflytande över stadsutvecklingen och rätten till det offentliga rummet som aktiv i *Arkitekter utan gränser* och andra ideella initiativ.
Kontakt: castell@chalmers.se

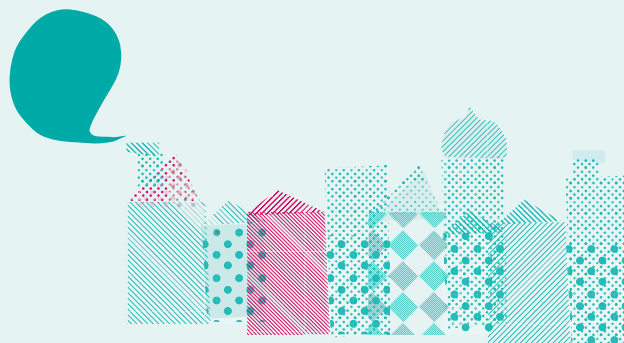
Emma Corkhill

Emma Corkhill är kulturgeograf, process och projektledare. I forskningsprojektet medverkar hon dels från Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet och dels från Västra Götalandsregionen för att utveckla projektet UngEnergi – ett dialogprojekt om stadsplanering och klimatförändringar i samarbete med kommuner och stadsdelar. Hon är intresserad av och arbetar i olika sammanhang med lokal demokrati, delaktighetsprocesser och hållbar utveckling.
Kontakt: emma@ungenergi.se

Sara Danielsson

Sara Danielsson har en master i Inredningsarkitektur vid Högskolan för Design och Konsthantverk och driver designstudio Design Stories i Göteborg. Saras projekt har fokus på hållbar utveckling och hon är intresserad av hur man som designer skapar förutsättningar för människor att själva vara delaktiga i gestaltandet av miljöer och produkter – design som en interaktiv process snarare än en färdig lösning på ett formulerat problem. Sara har publicerat flera handböcker som underlättar för medborgare att bli mer delaktiga i utformningen av offentliga platser, till exempel *Tre steg för nytt stadsliv* och *Så här påverkar du din stadsmiljö*. Inom kort kommer hon att publicera boken *Konsten att Odlas Staden* – en handbok för stadsodling och påbörjar 2013 ett tvåårigt projekt för Mistra Urban Futures som handlar om stadsodling och förutsättningar för nya gröna jobb. I forskningsprojektet medverkar Sara från Högskolan för Design och Konsthantverk. *Framtiden är redan här* är skriven med Sara Danielsson och Martin Berg som redaktörer.
Kontakt: sara@designstories.se

Lars Jadelius

Lars Jadelius är docent i arkitektur och forskare i kulturvetenskap med fokus på designteori, modernitet, kulturarv samt kunskapsutveckling och lärandeprocesser. Han är verksam som konsult samt ordförande i Föreningen Världsbyn. En viktig grund för arbetet är Lars avhandling *Folk, form och funktionalism* med dess diskussioner kring hur abstrakt universalism och slutna gemenskaper utvecklats historiskt. Lars har sedan gått vidare till mer principiella studier av institutioner och dess byggnader betraktade som kulturella investeringar. Lars arbetar nu med samspelet mellan demokratiska förändringsprocesser och tradition, med inspiration från bland annat mönsterspråk (Alexander), institutionalism (Hodgson) och Actor Network Theory (Latour, Law et al). Tanken är att vi behöver utveckla en medveten balans mellan *förändringsstrategier* och vad man skulle kunna kalla *ta tillvara strategier*. Tillvägagångssättet är ett pragmatiskt forskningsarbete där teorier och metoder prövas i reella läroprocesser.
Kontakt: lars.jadelius@telia.com

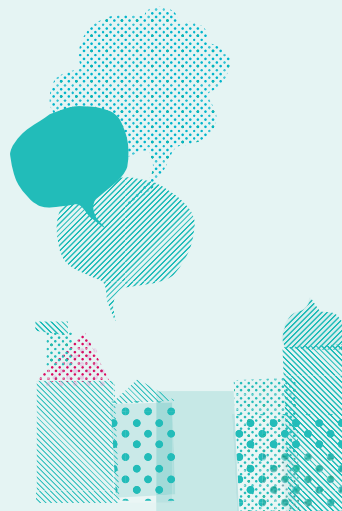

Rakel Heed Styffe

Rakel Heed Styffe är konstnär, processledare och projektledare. Hon arbetar sedan drygt fyra år tillbaka för Västra Götalandsregionens miljösekretariat med projektet UngEnergi. UngEnergi är ett dialogprojekt med fokus på ungas delaktighet i klimatpolitiken. De senaste två åren har arbetet på regionen inneburit en möjlighet att lyfta in och utveckla de praktiska erfarenheterna från dialogen UngEnergi i forskningsprojektet Mellanplats. Rakel arbetar också som ungekulturskonsult på föreningen KulturUngdom med att stötta ungas kulturskapande och driver egna konstnärliga projekt. I *Framtiden är redan här* har Rakel formgett omslag och gjort illustrationer.
Kontakt: rakel@ungenergi.se

Anna Fridén

Anna Fridén är processledare och konflikthanterare med lång erfarenhet av att skapa möten och dialog i olika sammanhang. Hon är bland annat anställd på Västra Götalandsregionens miljösekretariat och har där främst arbetat med projektet UngEnergi – ett dialogprojekt för unga om stadsplanering och klimatförändringar i samarbete med kommuner. De senaste två åren har arbetet på regionen inneburit en möjlighet att lyfta in och utveckla erfarenheterna från dialogen UngEnergi i detta forskningsprojekt.
Kontakt: anna@ungenergi.se

Vanja Larberg

Vanja Larberg är arkitekt, utbildad på Chalmers Arkitektur, konstnär och pedagog. Vanja har jobbat som arkitekturpedagog i skolor och förskolor i Göteborg, handledare och kritiker på Chalmers Arkitektur och frilansande skribent. Vanja har illustrerat en barnbok och en poesibok, som båda tar sitt avstamp i rörelser i staden. Sedan 2009 är hon anställd som planeringsledare på S2020, vilket är Göteborg Stads uppdrag för social hållbarhet. Hon deltog även i Mistra Urban Futures pilotprojekt *Den lärande staden*.
Kontakt: vanja.larberg@socialresurs.goteborg.se

Jenny Stenberg

Jenny Stenberg är forskare inom arkitektur och planering och är anställd som docent på Chalmers Arkitektur. Hon har varit projektledare för Mellanplatsprojektet. Hennes forskning som är aktionsinriktad handlar om sociala aspekter i visionen om hållbar utveckling och särskilt om medborgarinflytande när det gäller planering av stadens fysiska miljö. Hon har ett särskilt intresse för miljonprogrammets bebyggelse då det står inför en omfattande upprustning och energimässig omvandling, men även för miljonprogrammets befolkning vars energi och kunskap borde vara en tillgång i hela stadens utveckling. Detta intresse har fört med sig att hennes forskningsmetod är transdisciplinär, vilket betyder att hon betraktar alla aktörer i samhället – forskare, kommunanställda och invånare/medborgare – som kunskapsproducenter, kunskapsbärare och kunskapskonsumenter. Akademiker har alltså inte ensamrätt till rollen som kunskapsproducent i forskning. Det innebär dessutom att implementering ses som en integrerad del av forskningsprocessen, inte något som lämnas till så kallade praktiker att ta hand om efter det att forskare har lagt fram sina resultat.
Kontakt: jenny.stenberg@chalmers.se

Nazem Tahvilzadeh

Nazem Tahvilzadeh har en doktorexamen i offentlig förvaltning vid Göteborgs Universitet och forskar om demokrati och offentliga organisationer. Han är verksam vid Kungliga Tekniska högskolan, Avdelningen för urbana och regionala studier där han forskar om stadspolitik och hållbar utveckling. Hans intresseområden spänner över frågor som social hållbarhet, politiskt deltagande det månggetniska samhället, förvaltningens organisering, tjänstemannaroller och makt i den lokala demokratin.
Kontakt: nazem.tahvilzadeh@abe.kth.se

Referenser

- Abrahamsson, Hans (2003)
Det Gyllene Tillfället, Teori och strategi för global rättvisa.
Stockholm: Leopard.
- Abrahamsson, Hans (2006)
En delad värld
Stockholm: Leopard.
- Abrahamsson, Hans (2012a) *Städer som nav för en globalt hållbar samhällsutveckling eller slagfält för sociala konflikter.*
Malmö: Rapport till den Sociala Hållbarhetskommisionen i Malmö. Kan laddas ner från Malmökommissionens hemsida
- Abrahamsson, Hans (2012b)
»Cities as nodes for global governance or battlefields for social conflicts? – Security, development and justice in an urban context«. *Bulletin of the Department of Conservation of Architectural and Environmental Assets*,
University of Naples Federico II, Neapel: BDC, Vol.12, 1/2012 ISSN:1121-2918
- Alexander, Christopher, Sara Ishikawa & Murray Silverstein (1977)
A pattern language :towns, buildings, construction
New York: Oxford University Press
- Alexander, Christopher (1979)
The timeless way of building
New York: Oxford University Press
- Allmendinger, Philip (2002)
Planning Theory
Basingstoke: Palgrave
- Allmendinger, Philip & Mark Tewdwr-Jones (Eds.) (2002)
Planning futures: new directions for planning theory
London: Routledge
- Amen, Mark, Noah J. Toly, Patricia L. McCarney, Klaus Segbers (eds.) (2011)
Cities and Global Governance: New sites for international relations
Farnham: Ashgate.
- Anderson, Benedict (1992)
Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning
Göteborg: Daidalos
- Andersson, Roger, Åsa Brämä & Jon Hogdal (2009)
Fattiga och rika – segregationen ökar Flyttningmönster och boendesegregation i Göteborg 1990-2006
Göteborg, Göteborgs Stad.
- Andersson Åsa, Ulf Borelius, Thomas Johansson, Kerstin Lökken, Ove Sernhede & Jenny Stenberg (2004).
»Man måste väl ibland tro att det som görs blir bra också« *Goda projekt och sega strukturer – Rapport i utvärderingen av Storstadsatsningen i Göteborg*
Göteborg, Centrum för Kulturstudier, Göteborgs Universitet.
- Ankarloo, Daniel, (2010)
Välfärdsmyter: visst har vi råd att finansiera tryggheten.
ETC-förlag
- Arnstein, Sherry R. (1969)
»A ladder of citizen participation« *Journal of the American Institute of Planners* 35(4):216-24
- Asplund, Johan (1985)
Teorier om framtiden
Stockholm: Liber förlag
- Asplund, Johan (2002)
”Metaforer” i *Avhandlingens språkdräkt.*
Göteborg: Korpen.
- Bauman, Zygmunt (2001)
Det individualiserade samhället
Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt. (2008)
Flytande rädsla
Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt (2009)
Konsumtionsliv
Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt. (2012)
Collateral Damage
– *Social ojämlikhet i en global tidsålder*
Daidalos, Göteborg
- Beck, Ulrich. (1999)
World Risk Society
Cambridge, Polity Press
- Beck, Ulrich. (2005)
Den kosmopolitiska blicken
Daidalos, Göteborg
- Benesch, Henric. & Corkhill, Emma (2012)
The Videostore, Presented in the proceedings of 56th IFHP World Congress, Sept 16-19, Gothenburg.
- Benhabib, Seyla (1996)
»Toward a Deliberative model of Democratic Legitimacy«, in Benhabib (ed) *Democracy and Difference*
Princeton University Press
- Bezzazi, Samir, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=104&artikel=3786084>, hämtat 121210
- Blakeley, Georgina (2010)
»Governing Ourselves: Citizen Participation and Governance in Barcelona and Manchester«, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 34.1 March 2010, 130-145
- Budget Göteborgs stad 2012
Göteborg en stad för alla.
- Butler, Judith (2005)
Könet brinner
Stockholm: Natur & Kultur.
- Byrne, David (1999)
Social Exclusion, Buckingham: Open University Press.

- Carlsson, Lars (2000)
Policy networks as collective action
Policy Studies Journal 28 (3)
- Castells, Manuel. (1996)
The Rise of the Network Society Vol 1: Information Economy
Cambridge: Blackwell.
- Castells, Manuel (1998) *The Information Age: Economy, Society and Culture*
Oxford: Blackwell Publishers
- Castles, Stephan (2008)
Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. Paper delivered for the conference on Theories of Migration and Social (July 2008): St Anne's College, Woodstock Road, Oxford
- Castoriadis, Cornelius (1995)
Filosofi, politik, autonomi: texter
Höör: Symposium.
- Clark, David (2003)
Urban World, Global City New York: Routledge
- Connor, Desmond M. (1988)
»A New Ladder of Citizen Participation«. *National Civic Review* 77 (3): 249-57
- Corkhill, Emma., Mats Rosengren & Peter Ullmark (ed). (2008)
The Politics of Magma. Gothenburg: Art Monitor
- Dasgupta, P. & Serageldin, Ismail (Eds.). (2000) *Social Capital: A Multifaceted Perspective* Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.
- Dahlstedt Magnus (2006)
Viljan att aktivera: mobiliseringen av förorten som politisk teknologi. *Utbildning & Demokrati* 2006, vol 14 nr 3, 83-106.
- Davidoff, Paul (1965) Advocacy and Pluralism in Planning *Journal of the American Institute of Planners*(31): 331-338.
- Davis, Mike (2006)
Slum: Världens storstäder
Lund: Arkiv Förlag
- De Bourg, Petra & Larsson, Amanda (2012) *Medborgares och politikers syn på medborgardialog*. Institutionen för socialt arbete. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Demokratiutredningen (2000): En uthållig demokrati – politik för folkstyre på 2000-talet, Stockholm: Statens Offentliga Utredningar (SOU2000:1)
- Dikec, Mustafa (2007)
Badlands of the Republic
Oxford: Blackwell Publishing
- Dryzek, John (2000)
Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations
Oxford: Oxford University Press
- Eastmond Marita och Lisa Åkesson (2007) *Globala Familjer – Transnationell migration och släktskap*
Riga: Gidlunds förlag
- Emmeche, Claus (1996)
The garden in the machine: the emerging science of artificial life
Princeton: Princeton University Press.
- Engström, Carl-Johan (2011)
Vad är en stad? i *Urbaniserad Värld: Nya steg mot hållbara städer*, edited by Global Utmaning. online publication: Global Utmaning.
- Esping-Andersen, Gösta (2009)
The Incomplete Revolution – Adapting to Women's New Roles
Cambridge: Polity Press
- Europeiska unionen (2011)
Socialt ansvarsfull upphandling: En handledning till sociala hänsyn i offentlig upphandling
Belgien: Europeiska unionens publikationsbyrå.
- Fainstein, Susan (2010)
The Just City
London: Cornell University Press
- Faist, Thomas (2009)
»The Transnational Social Question: Social Rights and Citizenship in a Global Context«, *International Sociology* 2009 24:7.
- Fischer, Frank (2006)
»Participatory Governance as Deliberative Empowerment«. *The American Review of Public Administration*, 36, 19-40.
- Forkby, Torbjörn och Liljeholm Hansson, Susanne. (2011)
Kampen för att bli någon
Göteborg: Ung och Trygg
- Flyvbjerg, Bent (1998)
Rationality and Power: Democracy in Practice Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Forsén, Bosse & Lasse Fryk (1999)
Från rum till mellanrum: Att utveckla sin kompetens i socialt arbete. Stockholm.
- Fraser, Nancy (2003)
Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande
Uddevalla: Daidalos.
- Fredriksson, Charlotta (2012)
System och strukturer som hindrar hållbar stadsutveckling: en kunskapsöversikt. Forskargruppen för Stadsregioner och utvecklingskraft, 2012: 1. Stockholm: Samhällsplanering och miljö, KTH.
- Fung, Archon & Wright, Eric O. (2003)
Deepening Democracy, Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance
London: Verso
- Fung, Archon, (2004)
Deliberation's Darker Side: Six Questions for Iris Marion Young and Jane Mansbridge. *National Civic Review*, winter s.47-54.

- Fung, Archon, (2006)
»Varieties of Participation in Complex Governance« *Public Administration Review*. Special Issue: s.66-75.
- Förvaltning AB Framtiden, <http://www.framtiden.se/sv/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2008/Framtiden-koperfastighet-vid-Selma-Lagerlofs-Torg/>, hämtat 121210
- Galtung, Johan (1996)
Peace by peaceful means
London: SAGE Publications
- Gibbons, Michael, Limoges, Camille, Nowotny, Helga, Schwartzman, Simon, Scott, Peter & Trow, Martin (1994)
The new production of knowledge – the dynamics of science and research in contemporary societies
SAGE Publications: London
- Gilljam, Mikael (2003)
»Deltagardemokrati med förhinder«. I Gilljam, Mikael och Hermansson, Jörgen (red) *Demokratis mekanismer*
Malmö: Liber.
- Gilljam, Mikael (2006)
Demokratisk samhällsplanering klämd mellan sköldar: Om avigsidorna med medborgardialog och expertinflytande. Pp. 25-37 in *Planering med nya förutsättningar: Ny lagstiftning, nya värderingar*, edited by Gösta Blücher & Göran Graninger. Linköping: Stiftelsen Vadstena Forum för Samhällsbyggande / Linköping University Interdisciplinary Studies.
- Glick Schiller, Nina (2011)
Locating Migration – rescaling Cities and Migrants
London: Cornell University Press.
- Graham, Stephen (2010)
Cities under Siege – the new military urbanism London: Verso
- Gramsci, Antonio (1971)
Selections from Prison Notebooks, London: Zed Books
- Granberg, Mikael & Åström, Joachim (2007)
»Deltagandets dilemman: Erfarenheterna från stadsomvandling Södra Älvstranden«. *Kommunal ekonomi och politik* 11(3):25-46.
- Gurr, Ted (1970)
Why Men Rebel, New Jersey: Princeton University Press
- Göteborgs Posten, <http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.923857-backabornamots-pa-selma-center>, hämtat 121210
- Göteborgs stad (2010) *Förslag till ny SDN-organisation*. Tjänsteutlåtande 2009-12-02 (Diarienummer 0776/09). Stadskansliet. Göteborgs stad
- Göteborgs Stad (2012) *Rapport, Uppdrag: Fördjupa demokratin genom att öka medborgarnas möjligheter till inflytande: Starkare inflytande för stadsdelsnämnderna i stadsplaneringen*. Diarienummer 0993/12. Göteborg: Stadskansliet, Göteborgs Stad.
- Göteborgs Stad (2012)
Budget 2013, Göteborg
- Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret (2012) Tjänsteutlåtande N 131-0474/12 daterad 2012-10-25
- Habermas, Jürgen (1984)
Borgerlig Offentlighet. Kategorierna »privat« och »offentlig i det moderna samhället.
Arkiv förlag: Lund
- Hall, Patrik (2012)
»Managementbyråkrati – organisationspolitisk makt i svensk offentlig förvaltning«
Malmö: Liber
- Harding, Tobias (2012)
Framtidens civilsamhälle, Stockholm: Rapport till Framtidskommissionen
- Harvey, David (2006)
Den globala kapitalismens rum – På väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling, Stockholm: Tankekraft
- Harvey, David (2009)
Social Justice and the City
London: The University of Georgia Press
- Healey, Patsy (1992)
»Planning through debate: the communicative turn in planning theory« *Town Planning Review* 63(2):142-63
- Healey, Patsy (1997) *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London: MacMillan Press Ltd
- Hélie, Mathieu (2009)
»Conceptualizing the principles of emergent urbanism«. *Archnet-iJAR, International Journal of Architectural Research* 3(2):75-91
- Hettne, Björn (2001)
Kultur, säkerhet, hållbar utveckling
Södertälje: Riksbankens Jubileumsfond.
- Hettne, Björn (2009)
Thinking about development
London: Zed Books.
- Hillier, Jean (2007) *Stretching beyond the horizon – a multiplanar theory of spatial planning and governance*
Hampshire: Ashgate Publishing Company.
- Hillier, Jean (2008)
»Plan(e) Speaking: a Multiplanar Theory of Spatial Planning«. *Planning Theory* 7(1):24-50.
- Hodgson, Geoffrey (1988)
Economics and institutions, Polity Press: Oxford.
- Hydén, Göran (1983)
No shortcuts to progress
Los Angeles: University of California Press
- Hörnqvist, Magnus (1996):
Foucault maktanalys,

- Karlstad: Carlsson Bokförlag
- Irvin Renee A. & John, Stansbury (2004)
»Citizen Participation in Decision Making – Is It Worth the Effort?« *Public Administration Review*: Jan/Feb 2004; 64.
- Jacobs, Jane (1961)
The Death and Life of Great American Cities
New York: Vintage
- Jadelius, Lars (1987)
Folk, form och funktionalism. Om allmänt och gemensamt i offentlighetens arkitektur.
Diss. Chalmers, Göteborg.
- Johansson, Thomas, Ove, Sernhede (red) (2006) *Storstadens omvandlingar – Postindustrialism, globalisering och migration*
Göteborg, Malmö och Uddevalla: Daidalos.
- Kanbur R & A Sumner (2011)
Poor countries or poor people? Development assistance and the new geography of global poverty. Working paper
New York: Cornell University.
- Karadimitriou, Nikos (2010)
»Cybernetic spatial planning: steering, managing or just letting go?« Pp. 501 s. in *The Ashgate research companion to planning theory: conceptual challenges for spatial planning*, edited by Jean Hillier & Patsy Healey. Farnham, Surrey: Ashgate.
- Karlsson, Martin (2009)
»Kan medborgardialoger stärka den representativa demokratin?« I Hellberg m.fl. (Red) *Perspektiv på offentlig verksamhet i utveckling: Tolv kapitel om demokrati, styrning och effektivitet.*
Örebro universitet.
- Karlsson, Martin (2011)
»Perspektiv på offentlig verksamhet i utveckling – Tolv kapitel om demokrati, styrning och effektivitet.«
Red Hellberg, Karlsson, Larsson, Lundberg & Persson, FOVU:s
- rapportserie, nr 1.
Örebro universitet.
- Kennedy, Paul (2010)
Local lives and global transformations – towards world society, Basingstoke: Macmillan.
- Koppenjan, Johannes Franciscus Maria & Klijn, Erik-Hans (2004)
Managing uncertainties in networks
London: Routledge.
- Kouzelis, Athanasios (1986)
Byggstenar för en fritidsarkitekturs praxeologi
Diss Chalmers, Göteborg
- Lapintie, Kimmo (1998)
»Analysing and Evaluating Argumentation in Planning«. *Environment and Planning B: Planning and Design* 25: 187–204.
- Latour, Bruno (1999)
»On recalling ANT« i *Actor Network Theory and after*. Blackwell: Oxford
- Latour, Bruno (2012) *Artefaktens återkomst – ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*, Stockholm: Santérus Förlag.
- La Vergata, Antonello.(2012)
»Organic vs. Mechanic: Notes on the History of an Antithesis.« *Ethics & Politics* XIV(1):86–124.
- Lees, Loretta, Slater, Tom & Wylie, Elvin, (Eds.) (2010) *The Gentrification Reader*, New York: Routledge.
- Lefebvre, Henri (2005)
The production of space, Oxford: Blackwell Publishing.
- Lewis, Myrna 2012.
Workshopanteckningar från Göteborgs Stads workshop med Myrna Lewis i Göteborg den 18-19/11 2012.
- Lidskog, Rolf (2006)
Staden, Väldet och tryggheten – om social ordning i ett mångkulturellt samhälle, Göteborg: Daidalos.
- Lind, Jan-Erik (2005)
»Hyresgästers lokala inflytande«. Pp. 156 in *Framtidens stadsdelsutveckling: 1993–2004*, edited by Sören Olsson, Jan-Erik Lind & Lena Björck
Göteborg: Förvaltnings AB Framtiden.
- Lindholm, Teresa. (2005)
Boenderådens uppgång och fall – En insats för ökat demokratiskt deltagande i Södertälje kommun. Utvärderingar av den nya storstadspolitiken: Storstadsarbetet/ Storstadssatsningen, nr 20. Huddinge: Södertörns Högskola.
- Lindholm, Teresa & Moritz, Marcel (2007) *Handbok i delaktighet*. Huddinge: Huddinge kommun.
- Lowndes, et. al (2006)
»Local Political Participation – The Impact of Rules-in-use«. *Public Administration*, 84, 539–561.
- Lukes, Steven (2008)
»Maktens ansikte«, Göteborg: Daidalos
- Mansbridge, Jane et.al (2010)
»The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy«, *The Journal of Political Philosophy*: Volume 18, Number 1, 2010, pp. 64–100.
- March, James, Olsen Johan. P (1989) *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, The Free Press
- Mazis, Glen A. (2008)
Humans, animals, machines:blurring boundaries. Albany: SUNY Press.
- Mckenna, Dave (2011)
»UK local government and public participation: using conjectures to explain

- the relationship» *Public Administration*, 89, 1182-1200
- Melucci, Alberto (1991) *Nomader i nuet. Sociala rörelser och individuella behov*
Daidalos: Göteborg.
- Modh, Birgit. 1996
Eriksbo; lokalt engagemang och bebyggelseförändringar. Göteborg: Chalmers.
- Mouffe, Chantal (2000)
»Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism«, *Political Science Series 72*, Institute for Advanced Studies: Vienna.
- Mouffe, Chantal (2009)
The Democratic Paradox, London: Verso Books
- Mouffe, Chantal (2009)
Om det politiska
Hägersten: Tankekraft Förlag
- Monno, Valeria & Khakee, Abdul. (2012)
»Tokenism or Political Activism? Some Reflections on Participatory Planning«. *International Planning Studies*, 17, 85-101.
- Morel, Nathalie, Palier, Bruno & Palme, Joakim (2011)
Towards a social investment welfare state? - Ideas, policies and challenges
Bristol: Policy Press
- Müller-Schloer, Christian (2004) *Organic Computing, On the Feasibility of Controlled Emergence*. CODES+ISSS'04. Stockholm.
- Munck, Ronaldo (2005) *Globalization and Social Exclusion*, Blomfield: Kumarian Press.
- Nederveen, Pieters (1997) *Globalization as Hybridization*, in M. Featherstone, M.S. Lash and R. Robertson (eds)
Global Modernities
London: Sage
- Rhodes, R A W (1997)
Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham, Open University Press.
- Nilsson, Anders (1999) *Peace in our time: Towards a holistic understanding of world society conflicts*
Göteborg: Padrigu Papers
- Nilsson, Ingvar (2012)
Styrning, organisation, resursfördelning och ett socialt investeringsperspektiv, Diskussionsunderlag till Malmökommissionen, Malmö
- Nilsson, Ingvar (2012)
Den ojämnliska välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv
Malmö: Rapport till den Sociala Hållbarhetskommissionen i Malmö. Kan laddas ner från Malmökommissionens hemsida.
- Normann, Richard (2001)
När kartan förändrar affärslandskapet
Liber ekonomi: Malmö
- Ostrom, Elinor (1990)
Governing the commons – the evolution of institutions for collective action
Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Peterman, William (2000)
Neighborhood Planning and Community-Based Development – The Potential and Limits of Grassroots Action
Thousand Oaks: Sage.
- Pierre, Jon (2011)
The politics of Urban Governance
Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Putnam, Robert D (1996)
Den fungerande demokratin
SNS Förlag, Stockholm.
- Raco, Mike (2012)
»Neoliberal Urban Policy, Aspirational Citizenship and the Uses of Cultural Distinction«. In: Tazan-Kok, T. & Baeten, G. (reds.) *Contradictions of Neoliberal Planning*
Springe Netherlands
- Ranger, Anna & Westerberg, Karin (2004)
Metoder för möten: För ökat deltagande i lokalt förändringsarbete
Malmö, Miljöförvaltningen, Malmö Stad
- Retzinger Susanne & Thomas Scheff (2001) *Emotions and violence – shame and rage in destructive conflicts*, Lincoln: Universe Inc.
- Riv Murarna Nu (2012)
Motståndshelg i Göteborg 9-11 november: www.rivmurarna.nu/
- Roy, Ananya (2010)
»Informality and the politics of planning«. Pp. 501 s. in *The Ashgate research companion to planning theory: conceptual challenges for spatial planning*, edited by Jean Hillier & Patsy Healey. Farnham Surrey: Ashgate
- Sack, Robert (2003)
A geographical guide to the real and the good
Routledge: New York.
- Sager, Tore (1994)
Communicative Planning Theory
Aldershot: Ashgate.
- Sahlin, Ingrid, (Ed.) (2010)
I trygghetens namn
Göteborg: Daidalos.
- Sassen, Saskia (2006)
Cities in a World Economy
London: Pine Forge Press.
- Sassen, Saskia (2011)
»The Global City Today: Advantages of Specialization and Costs of Financialization«: in Amen, Mark et.al (ed) (2011): *Cities and Global Governance – New sites for international relations*, Farnham: Ashgate.
- Scholte, Jan Aart (2000)
Globalization: A Critical Introduction, London: Macmillan.

- Schulz, Solveig, Gunila Jivén, Inga Malmqvist, Jenny Stenberg & Lotta Särnbratt (2004) *Arkitektur betyder: Om trygghet och trivsel i fyra stadsdelar – Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg* Göteborg, Chalmers Arkitektur.
- SDN Angered (2012) Budget 2012: SDN Angered. Angereds stadsdelsnämnd, Göteborgs stad
- Sennett, Richard (1976) *The Fall of Public Man* New York: Knopf.
- Short, John, Rennie (2004) *Global Metropolitan*, New York: Routledge
- SKL, Sveriges kommuner och landsting (2008) *Lysna och lyssna igen: medborgardialoger i fem kommuner* Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- SKL, Sveriges kommuner och landsting (2009) *11 tankar om medborgardialog i styrning*, Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- SKL, Sveriges kommuner och landsting (2011) *Medborgardialog som del i styrprocessen*, Stockholm: Sveriges kommuner och landsting
- Solnit, Rebecca (2009) *A paradise built in hell: the extraordinary communities that arise in disasters* New York: Viking
- SOU, Statens Offentliga Utredningar (2000) *En uthållig demokrati!: politik för folkstyrelse på 2000-talet: Demokratiutredningens betänkande*, Stockholm: Fritzes
- Stenberg, Jenny (2004) *Planning in Interplace? On Time, Power and Learning in Local Activities Aiming at Social Inclusion and Sustainable Development*. Thesis Gothenburg, Chalmers Architecture.
- Stenberg, Jenny (2010) »Partnerskap för trygghet: Stadsutveckling eller social exkludering?» *I trygghetens namn*, Sahlin Göteborg: Diadalos.
- Stenberg, Jenny & Fryk, Lasse (2012) Urban Empowerment through Community Outreach in Teaching and Design, *Elsevier Procedia – Social and Behavioral Sciences. 4th World Conference on Educational Sciences, WCES 2012, 2-5 February, University of Barcelona, Spain* 46: 3284-3289.
- Stenberg, Jenny, Lasse Fryk, Eva Bolin, Pia Borg, Pål Castell, Ulrika Evenäs & Vanja Larberg (2013) »Urban Empowerment: Cultures of Participation and Learning«. In: *(forthcoming title)*. Gothenburg, Mistra Urban Futures. Kapitlet kan laddas ner från: <http://urbanempower.se/en/publikationer/book-chapter-2012>
- Stewart, Murray & Taylor, Marilyn (1995) *Empowerment and Estate Regeneration: A Critical Review*, Bristol: Policy Press.
- Stoecker, Randy (1997) The CDC Model of Urban Redevelopment: A Critique and an Alternative. *Journal of Urban Affairs* (19): 1-22.
- Swedish Government (1998) *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet*, Regeringens proposition 1997/98:165. Stockholm, www.storstad.gov.se.
- Swyngeudow, Erik (2005) »Governance Innovation and the Citizen: The Janus Face of Governance-beyond-the-State«. *Urban Studies*, 42, 1991-2006.
- Taylor, Marilyn (2007) »Community Participation in the Real World: Opportunities and Pitfalls in New Governance Spaces«, *Urban Studies*, Vol, 44. No. 2, 297-317.
- Tjänsteutlåtande 09-12-02 Göteborgs stad: Förslag till ny SDN-organisation.
- Tjänsteutlåtande 12-12-07 Göteborgs stad: Förslag med anledning av kommunfullmäktiges uppdrag: Fördjupa demokratin genom att öka medborgarnas möjligheter till inflytande, starkare inflytande för stadsdelsnämnderna i stadsplaneringen.
- Tostrup, Elisabeth (1999) *Architecture and Rhetoric*, London: Andreas Papadakis Publisher.
- Thörn, Catharina (2008) »Intervention or The Need For a New Cultural Critique«. *Art Monitor* 5:48-66.
- UNCED (1992) *Agenda 21*, United Nations, United Nations Conference on Environment and Development, which took place in 1992 in Rio de Janeiro.
- Upphandlingsbolaget, Göteborgs Stad (2012) *Social hänsyn i offentlig upphandling inom Göteborg Stad: PM inför arbete med ökad användning av social hänsyn i offentlig upphandling av tjänster inom Göteborg Stad*. Göteborg, Författare: Helena Sagvall och Marie Lindqvist.
- World Bank (2011) *World Development Report 2011 - Conflict, Security and Development* Conflict, Washington.
- Würtz, Rolf P. (Ed.) (2008) *Organic computing* Berlin: Springer.
- Young, Iris Marion (2002) *Inclusion and Democracy* Oxford: University Press
- Åström, Joachim & Sara Brorström (2012) *Medborgardialog Centrala Ålvestaden*. Gothenburg: Mistra Urban Futures.

REDAKTION

Sara Danielsson

Martin Berg

OMSLAG OCH ILLUSTRATIONER

Rakel Heed Styffe

GRAFISK FORM

Karolina Westenhoff

PAPPER

Inlaga: Munken Lynx 120 g.

Omslag: Carta Integra 265 g.

TRYCKERI

Majornas Grafiska AB 2013

CHALMERS

**GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

**Göteborgs
Stad**

**VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN**

Invånarens roll i planering och stadsutveckling håller på att förändras och samhällsbyggande sker i nya former där medborgardialoger får allt större utrymme. Synen på medborgardeltagande utvecklas och tjänstemän på olika nivåer och från skilda förvaltningar får ett delat ansvar för helheten. Deras arbete balanserar hela tiden mellan kontroll och öppenhet.

Tolv deltagare i forskningsprojektet Mellanplats skriver om dialogens platser och former med utgångspunkt i två stadsdelar i Göteborg. Texterna handlar om makt och dialog, om medskapande design, om dialogens politik och om att en ny roll för planerare håller på att utvecklas.

Vi vänder oss till alla som arbetar med och är intresserade av stadsutvecklings- och demokratifrågor. Vi hoppas att vi kan ge nya intressanta infallsvinklar som kan bli användbara i det dagliga arbetet med att utveckla inkluderande och hållbara städer. ✨

